

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

Alapította Heimler Károly.

Kiadja:
a Soproni Szemle Alapítvány

Főszerkesztő:

Szerkesztőbizottság:

DOMONKOS OTTÓ, GIMESI SZABOLCS, GÖMÖRI JÁNOS, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és
technikai szerkesztő, JANKÓ FERENC, JÓZAN TIBOR, KUBINSZKY MIHÁLY, MOLNÁR
LÁSZLÓ, PÁPAI LÁSZLÓ, SARKADY SÁNDOR

Soproni Szemle. A Soproni Városszépítő Egyesület helytörténeti folyóirata. Alapította Heimler Károly.

Megjelenteti a Soproni Szemle Alapítvány, Sopron Megyei Jogú Város támogatásával.

Felelős kiadó Dr. Bartha Dénes. Megjelenik évente 4 alkalommal, összesen 24 ív terjedelemben

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Varga Imréné : Emlékezés Tirnitz Józsefre*

123 Varga Imréné : Emlékezés Tirnitz Józsefre^{*(1)}

„Éltél, ahogy kellett vagy ahogy lehetett,
Most az örök béke ölel át és a végtelen szeretet.”

Halála mindenkit mélyen megrendített, aki szerette, tisztelte és ismerte. 2007. április 7-én – nagyszombaton – örökre lehunyta szemét és szíve megszűnt dobogni. Búcsúztatására április 13-án került sor gyászmisén és a Szent Mihály temetőben. Mindkét esetben Csóka Gáspár atya (OSB), a pannonhalmi főapátság levéltárának vezetője végezte a szertartást, aki kiemelte többek között hosszú, dolgos levéltári munkálkodását és az ehhez tartozó „szolgálatot”.

Régi ismeretségünkre emlékezve Hozzá fűződő személyes emlékeimből szeretnék néhányat felidézni. A Soproni Levéltárban kolléganőként nagyon sok időt, több mint 45 évet tölthettem el vele. 1958-ban mint megbízott igazgató vett fel levéltári alkalmazottként. De ismeretségünk már jóval korábbról datálódott, a szüleimmel való [124](#)jó barátsága révén. Jóska volt az, aki bevezetett a levéltári iratanyag rejtelseibe. Körbevezetett a raktárakban és rövid történelmi áttekintéssel elmagyarázta az iratanyag iktatási rendszerét, kutathatóságát, jelentőségét. Megmutatta például a polgármesteri, az árvaszéki iratok előkeresését, a sorszamos és alapszamos iktatást, a segédletek használatát. Bármikor mehettem Hozzá kéréssel, kérdéssel: mindig türelemmel, készségesen és a legmesszebbmenően segített. A rendezést, selejtezést és segédletkészítést, és a levéltári munka számos ágát az Ő irányításával és alapos útmutatása nyomán sajátítottam el.

Emlékszem, ahogy a máig meghatározó fondjegyzék készítéséhez az iratanyagot polcról-polcra járva dolgozta fel. Ebbe a munkába engem is bevont, így ismerhettem meg a megyei levéltárat. Az idők folyamán Ő olvasta el először tanulmányaimat, és ha szükséges volt, javította azokat. A témáim kiválasztásánál és kivitelezésében ötleteivel is támogatott. Ugyanígy szolgált ki önzetlenül, türelemmel mindenkit, aki kéréssel fordult hozzá. Számtalan esetben segített a kutatóknak, levéltári kollégáknak a régi német, latin és magyar írások kiolvasásában, fordításában. Minden egyes ügyben a legalaposabban járt el, minden lehetséges anyag átnézésével. A részemre kiadott akták ügyeit is kielemeztük, hogy biztosan minden érintett anyagot átnéztem-e. Így adta át szerzett tudását, amit én mindig szívesen fogadtam. Ha valamit hibáztam, azt nagyon bölcsen, jó szívvel és szelíden adta tudtomra. Nem emlékszem arra, hogy valaha is megemelte volna hangját, vagy haragudott volna rám. Ez a viselkedése

másokkal szemben is jellemző volt.

Nyugdíjasként is dolgozott, bejárta a levéltárba naponta pár órára, mert hiányzott – ahogy Ő szokta mondani – a régi iratok „illata”. Az ifjú kolléganők, kollégák is mindig szeretettel várták, és ha betegsége miatt nem tudott bejönni, hiányolták és aggodalommal érdeklődtek felőle. Nekik is átadta egy életen át szerzett tapasztalatait. Soha nem volt féltékeny a tudására, szívesen adta azt tovább, hogy ezzel is minél többet szolgáljon az emberek és a köz javára.

A hivatali ügyek mellett a családjainkról is beszélgettünk. Szüleit szeretettel emlegette, betegségükben feleségével együtt gondosan ápolták őket. Gyermekeiről sokat mesélt és nagyon büszke volt rájuk.

József napján, március 19-én a kórházban köszöntöttem fel, akkor még nagyon bizakodó volt, tervezgetett. Nem gondoltam arra, hogy ez lesz az utolsó találkozásunk. Neki köszönhetem és az Ő érdeme, hogy a sokrétű levéltári munkát megszerettem. Mindig hálás szívvel gondolok Rá és emlékezem vissza a levéltárban vele eltöltött hosszú időre.

Emlékét szeretettel megőrizzük.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN

125 TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / H. Németh István: Az állam szolgálai vagy a város képviselői? A központosuló várospolitikai hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére²

H. Németh István: Az állam szolgálai vagy a város képviselői? A központosuló várospolitikai hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére²⁽²⁾

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / H. Németh István: Az állam szolgálai vagy a város képviselői? A központosuló várospolitikai hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére² / Európai tendenciák

Európai tendenciák

A kora újkori városok (és államok) egyik alapvető, Európa-szerte tapasztalható jellemzője az állam megerősödése, az államigazgatás hatáskörének kiterjesztése, az állam mind nagyobb mértékű beavatkozása. A jelenséggel a Magyar Királyság szabad királyi városaiban a 17. század végén találkozunk, amikor a Wesselényi-felkelés elbukása megadta a bécsi udvar számára azt a lehetőséget, hogy életbe léptethetett olyan várospolitikai intézkedéseket, amelyek az osztrák tartományokban, de tágabban értelmezve a Németrómai Birodalom más tartományaiban, illetve az európai államokban már nem voltak ismeretlenek. Az állam megerősödésének lehetünk tanúi szinte minden téren: a kora újkori

modern hadsereg és a hadügy irányítása, fejlesztése és finanszírozása immáron nem a hűbéri hálózattól függő ügy volt, hanem állami feladattá vált. A hatalom újszerű gyakorlása az államhatalom más területein: az adóigazgatásban, a bíraskodási gyakorlatban, az egyes közigazgatási egységekhez kötött feladatokban is megmutatkozott. Ezzel összefüggésben más területekre is kiterjedt a központosítás, így a kereskedelem irányítása is az abszolút uralkodó fennhatósága alatt kiépült és legitimációjával megerősített államigazgatás feladatává vált.³⁽³⁾

A városok rendi alapokon álló önkormányzata e jelenségek következtében fontos változásokon ment keresztül. Miután a városok a rendi Európa szinte összes államában (eleinte az itáliai államok és később a holland tartományok kivételt képeztek ez alól) az uralkodótól sokkal inkább függő helyzetben voltak, mint a többi rend – ez talán abból fakadt, hogy rendiségük is később alakult ki –, ezért ezek az intézkedések eleinte őket érintették leginkább. A Németrómai Birodalom tartományi városai kapcsán a szakirodalom a 17. századot tekintve kifejezetten azok állami bürokratizálásáról, ¹²⁶a városok állami közigazgatásba való betagozódásáról, kissé szélsőségesen fogalmazva, a városok „államosításáról” beszél.⁴⁽⁴⁾ A Francia Királyság városaiban hasonló jelenségekre figyelhetünk fel, hiszen a 17. századra a városi vezetők már leginkább az államigazgatás résztvevőiként, és nem a városok szabadon választott tisztségviselőiként jelentek meg.⁵⁽⁵⁾ Fernand Braudel klasszikussá vált monográfiájában egyenesen a városok „vereségéről” beszélt a város és az állam viszonyát vizsgálva. Benyomásai szerint Európában a kora újkorig nem voltak nagyvárosok, azok csak a 16. századot követő két évszázadban születtek meg, hogy azután magukhoz ragadják a vezető szerepet. Ám „ez a megkésett, hirtelen fejlődés elképzelhetetlen lenne az államok törvényszerű előretörése nélkül” – írja. A nagyvárosok ekkor a modern állam „előállítóinak” szerepét töltik be, de ugyanakkor az állam volt az, ami létrehozta őket. Ezen összefüggés logikus következménye, hogy az addig zárt városi lét a 18. századra megszűnik, és helyét átadja a modern államba tagolt, ámde robbanásszerűen fejlődő városoknak.⁶⁽⁶⁾

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / H. Németh István: Az állam szolgálja vagy a város képviselői? A központosuló várospolitikai hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére² / A magyarországi várospolitikai új vonásai

A magyarországi várospolitikai új vonásai

A Magyar Királyság szabad királyi városainak fejlődése ebben az időszakban hasonló tendenciákat futott be, bár néhány különbség is megfigyelhető. Az állam szerepe az országban kialakult politikai helyzet miatt (oszmán hódítás, Erdélyi Fejedelemség létrejötte, megerősödő rendiség) másként érvényesült – amit a későközépkor utolsó évtizedeiben tapasztalt erős nemesi mozgalmainak hagyományai is előrevetítettek. Ezért a központosító intézkedésekre jóval később kerülhetett sor, mint Európa más államaiban.

A beavatkozás okai többféle forrásból táplálkoztak. Az már eddig is közismert volt, hogy a kiküldött kamarai biztosok a városok vezetésének katolikus többségét igyekeztek ¹²⁷kialakítani. A beavatkozás értékelése a magyar és a szlovák várostörténetírás részéről is egyértelműen negatív volt. Ezt erősítette az a történelemszemlélet is, amely a nemzeti oldalt mintegy a reformációval, míg a katolikus oldalt egyértelműen a Habsburgokkal, a bécsi udvarral, illetve a magyar katolikus nemesség „nemzetellenes” erőivel azonosította. A városok esetében is hasonló jelenségekkel szembesülhetünk, mivel a katolicizmus behatolása történelemszemléletünk számára egyben az állami beavatkozást, a város önkormányzatisága elleni támadás egyik fontos területét jelentette.⁷⁽⁷⁾

A választási biztos elsődleges feladata általában az évenként esedékes városi tisztségviselőválasztás

lefolytatása volt, de az összes városi tisztséget is felügyelnie kellett. Valóban, a biztosoknak az egy állam – egy vallás alapelvét alkalmazva olyan tisztviselőket kellett hatalomra juttatniuk, akik katolikusok, valamint tisztességes, jó képzettségű emberek,⁸⁽⁸⁾ de más funkciójuk is volt. Az éves tisztújítás alkalmával, még a választást megelőzően ellenőrizniük kellett a városi tisztviselők számadásait, valamint a város általános állapotát is meg kellett ismerniük. A felügyeletet elsősorban a vallási viszonyok, az egyházak és a templom állapota, a városi ispotály és birtokainak állapota felett gyakorolták. Jelentést kellett tenniük a városi polgárságot általában érintő kérdésekről is: hány személy foglal helyet a belső és a külső tanácsban, és milyen egyéb hivatalok vannak; mennyi templom és lelkészség van a városban, és azok milyen birtokokkal rendelkeznek; milyen a lelkigondozás állapota és milyen panaszok, sérelmek vannak a plébánossal szemben. Figyelmük kiterjedt továbbá arra is, hogy milyen állapotban vannak a házak, a város falai és erősítései; az adózás hogyan történik, az adószedés állapota milyen; az árvák vagyonát hogyan kezelik, illetve egyéb speciális, évente változó kérdésekre.⁹⁽⁹⁾

Az alapvetően az osztrák tartományokban követett eljárást alkalmazó kamarai biztosok tevékenysége így nem kizárólag a rekatolizáció előmozdítását szolgálta.¹⁰⁽¹⁰⁾ A fenti feladatok és jelentéseik nagy része ugyanis a városi gazdálkodás jobbítását, átláthatóságát mozdította volna elő. Hasonló célok vezették a bécsi udvart (leszámítva az egyfelekezeti kialakítását) a jól képzett, szakszerű városi tisztviselők kiválasztásában is.¹¹⁽¹¹⁾ ¹²⁸A városi gazdálkodás hatékonyabbá tételét egyszerű elvek indokolták: a városok (nem tévedés) több évtizedes adóhátralékokat halmoztak fel, amelyek a 17. század végére városonként meghaladták a 10 000 magyar forintot, a 18. század legelejére pedig azt megduplázták, sőt előfordult, hogy megtriplázták. Nagyszombat 1662-ben mintegy 7000 forintos adóssága 1702-re 27 000 forintra emelkedett, Kassa adósságai pedig az 1672-ben elkönyvelt 18 000 forintról 1752-re közel 51 000 forintra növekedtek.¹²⁽¹²⁾ Az „állam” behatolása a városi igazgatásba tehát érthető, egyben a Nyugat-Európában lezajlott párhuzamos folyamatok eredményeként következett be. Sopron városa sem volt ez alól kivétel, hiszen a kamarai biztosok jelentései szerint a városnak a 17. század végére már közel 200.000 forint adóssága volt, ami a többi város között is kiemelkedőnek számít.¹³⁽¹³⁾

A legfontosabb terület, ahol az állam folytonos ellenőrzést gyakorolhatott a városok egészen addig érintetlennek tűnő belső önkormányzatán, az a városi tanács belső összetételének központi befolyásolása, és a szabad királyi városok jövedelmeinek állami felülvizsgálata volt. A városok középkori szabadságai eme két legfontosabb összetevőjének elvesztése egyben a középkori városjogokon alapuló városi lét megszűnését jelentette. Ennek első lépcsője az volt, hogy a többnyire evangélikus tanács és a választott község vallási összetételét megváltoztatva az uralkodók minél több megbízható katolikust delegáltattak a városi testületekbe. Ez világosan látszik már az első ilyen jellegű kísérletekből is, amelyekre a többi szabad királyi városok esetében a 17. század második évtizedétől kezdve rendelkezünk példákkal.¹⁴⁽¹⁴⁾ 1672-től kezdve a városi tisztújítások irányítása közvetlenné vált. A városokban legalább fele részben katolikusokat választattak, és a bíró valamint a jegyző tisztebe is a kamarák megbízható emberei kerültek. Sopron az elsők között volt,¹⁵⁽¹⁵⁾ ahol Kollonits Lipótnak, a Magyar Kamara elnökének felszólítására katolikusokat voltak kénytelenek a tanácsba választani. A tanácsnak meg kellett hajolnia a kamaraelnök akarata előtt, mivel ellenkező esetben mintegy 160.000 forintnyi tartozást kellett volna kifizetniük. A ¹²⁹korábbiakkal ellentétben, amikor a város előtt megjelenő testületeket maga a városi polgárság iktatta be, ezt most a királyi biztosnak kellett elvégeznie.¹⁶⁽¹⁶⁾

A gyors váltásokkal járó sietség sokszor okozott olyan helyzetet, hogy a leváltott képzett evangélikus tisztviselő helyére nem megfelelő képzettségű és társadalmi állású személy került. Történt ez annak ellenére, hogy az uralkodói parancslevél nem csak a katolikus felekezethez tartozást emelte ki, hanem a

kiválasztandó városi tisztviselőnek birtokkal (benepossessionatus) és képzettséggel (qualificatus) is kellett rendelkeznie.¹⁷⁽¹⁷⁾ Az erősen evangélikus többségű városokban azonban eleinte nehéz volt megfelelő embert találni.¹⁸⁽¹⁸⁾ A kezdeti nehézségekből a magyar és a szlovák várostörténet-írás is azt a megállapítást vonta le, hogy a városok tisztújításának kamarai ellenőrzése tisztán a rekatolizációt szolgálta. A korábbi szakirodalom megállapításai szerint város élére attól idegen, a város életét nem ismerő külső nemesek, kamarai alkalmazottak, vagy helyi, de a megfelelő tisztségekre alkalmatlan személyek kerültek, ami nem hogy segítette volna a városok fejlődését, de erőteljesen visszavetette azt.¹⁹⁽¹⁹⁾ Tanulmányunkban arra keresünk választ, hogy a kamarai beavatkozást követően valóban ilyen szélsőségesen változott-e a városok vezetése. Vizsgálatunk során Sopron fennmaradt tisztújítási listáit vettük alapul, és a rendelkezésre álló primer források alapján igyekeztünk alapvető benyomásainkat megszerezni és rögzíteni, kiegészítve a szükséges mértékű társadalomtörténeti kutatásokkal. Vizsgálódásunk középpontjába elsősorban azt állítottuk, hogy milyen kvalitású személyek kerültek vezető pozíciókba az 1672-ben sorra került beavatkozást megelőző és követő generációkban, illetve azok esetében, akik közvetlenül éltek át az állami ellenőrzés első éveit.²⁰⁽²⁰⁾

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / H. Németh István: Az állam szolgálói vagy a város képviselői? A központosuló várospolitika hatásai a soproni politikai elit ártrendeződésére² / Szakszerűség és biztos társadalmi gyökerek: a soproni evangélikus városvezető elit

130 Szakszerűség és biztos társadalmi gyökerek: a soproni evangélikus városvezető elit

A 17. század utolsó évtizedében készült biztosi jelentések mindannyiszor kiemelik, hogy a város erősen evangélikus többségű polgársága igen jól képzett, a városi tisztségeket megfelelően és szakképzetten ellátó emberekből állt.²¹⁽²¹⁾ Ha Sopron ismert vezetőinek a névsorát összehasonlítjuk a névsorral, ami az 1672. évi kamarai biztosok által beválasztott katolikus vezetést is tartalmazza, érdekes jellemzőkre bukkanhatunk. Az 1672 előtti városi vezetést az evangélikus egyeduralom jellemezte, katolikus nem vett benne részt. A kamarai biztosok által is elismert és kiemelt szakszerűséget a vezető elit részletes vizsgálata is igazolja, hiszen a vezetés jelentős része valóban egyetemet járt vagy végzett, soproni származású személy volt.²²⁽²²⁾ Georg Poch és Nicolaus Hackelberger orvos például a Lackner Kristóf által létrehozott alapítványból finanszírozták tanulmányaikat,²³⁽²³⁾ Lackner mellett pedig még Wilhelm Artner szerzett jogi doktorátust.²⁴⁽²⁴⁾ Biztos, hogy többen is a város vezetéséhez szükséges, az 1672 után kelt királyi parancslevelekben és a biztosoknak szóló utasításokban kiemelten ajánlott jogi végzettséggel rendelkeztek, mint például Johann Bernard Lochner ügyvéd.²⁵⁽²⁵⁾

A város evangélikus vezetéséről nem csak a tanultság terén mondhatjuk el, hogy a város elitjét képezte, hanem társadalmi helyzetüket tekintve is valóban a soproni polgárság krémjét jelentették. A városi polgárság nemesi ranggal való felruházása a kora újkori városi társadalomfejlődés számos esetben negatívnak tartott jellemzője, jóllehet a városi nemesség és nemes polgárság együttélése Európa-szerte ismert és természetes módon működő társadalmi folyamat volt.²⁶⁽²⁶⁾ A városi nemeseken kívül a 16–17. században számos olyan polgár is nemesi címet nyert, akik egyébként nem adták fel polgári életmódjukat és megélhetési forrásukat. A nemesség elnyerése sem minden esetben jelentette azt, hogy a korábban polgári életmódot űző polgár azon kívül, hogy nemességét jelző kardját szobájának falára függesztette, végleg elkötelezte magát a vármegyének.²⁷⁽²⁷⁾ A városi polgárok többségének a nemesi rang – egyáltalán nem magyarországi sajátosságként – a korszak legmagasabbnak elismert státuszát jelentette. Igényük, hogy a korszak társadalmának legjobban megbecsült rétegében foglaljanak helyet, érthetőnek és jogosnak tekinthető, hiszen a nemesi címer egy-egy személy szociális felemelkedésének

jelképévé vált. ²⁸⁽²⁸⁾

A soproni evangélikus városvezetés majd' minden tagjáról elmondhatjuk, hogy nemesi címet szerzett, sőt néhányan az udvarnoki (*familiaris aulae*) címet is elnyerték, ¹³¹ mint Jakob Steiner és fia, Johann; Wolfgang Artner valamint testvérei, Erhard, illetve a jogi doktorátust szerzett Wilhelm. ²⁹⁽²⁹⁾ A nemességet szerettek közül Leövey Mátyás még vármegyei tisztséget is betöltött, és esküdként a megyei igazságszolgáltatásban is részt vett. ³⁰⁽³⁰⁾ A vármegyei hivatalon túl a kamarai vagy állami tisztség elvállalása sem volt ismeretlen. Erhard Artnerrel tudjuk, hogy Bethlen Gábor soproni harmincad-ellenőreként vállalt kamarai szolgálatot. ³¹⁽³¹⁾ Mellette még Leopold Natl bárói kinevezéséből ismerjük aényt, hogy ő szintén részt vett a kamara kezelésében lévó vámok 1652. évi szabályozásának kidolgozásában – jóllehet ő az 1672 utáni nemzedék városvezetói közé tartozik. ³²⁽³²⁾ Mindkét esetben felfigyelhetünk a jól képzett polgárértelmiségek sokirányú feladatvállalására. Artner a város jegyzőjeként, majd tanácsosként és a város élén polgármesterként pályafutása során kis ideig kamarai szolgálatot is vállalt, amiben Leopold Natl egyetemet végzett szakemberként szintén követi, mint ahogy a polgármesteri székben is. A vármegyei esküdként való szereplés sem elsősorban a polgárság nemességhez történt hasonulását mutatja, hanem a kis létszámú értelmiség széleskörű keresettségét. Ez a tény a város szerepét nemhogy csökkentette volna a vármegyén belül (aminek a város földesúrként szintén tagja volt), hanem inkább növelhette a soproniak tekintélyét.

Az 1672 táján hivatalban lévó és a kamarai beavatkozást követó harminc év alatt pozícióba került soproni protestáns városvezetó elit összetétele nagyon hasonlított az ót megelőző generációhoz. Az evangélikus polgári elitre ekkor is éppen úgy jellemző volt a nemesi cím elnyerése és az egyetemjárás, mint azt megelőzően. Királyi udvarnok is akadt köztük Melchior Reisinger személyében. ³³⁽³³⁾ A szakképzettség ezekben az években talán még nagyobb súllyal esett latba, mint korábban, hiszen a kamarai biztosoknak kiadott utasítások mindegyikében a katolikus egyház megerősítése mellett ez volt a döntó tényező. ³⁴⁽³⁴⁾ A város legfontosabb vezetói, Johann Ehrenreich Metzger, Johann Serpilus, Georg Grad, ³⁵⁽³⁵⁾ és feltehetően Leopold Natl ³⁶⁽³⁶⁾ mindannyian végeztek egyetemet.

Az 1672 körül hatalmon lévó és az azt követó nemzedéket összekötó egyik család Johann Andreas és fia, Jakob Erhard Preinig. Az apa Straßburgban tanult, 1661-tól belső tanácsos, 1669-től pedig több éven át kamarás (1669–1671, 1680). ³⁷⁽³⁷⁾ Fia, Jakob Erhard szintén külföldön tanult a városi tanács támogatásával, ahonnan 1667-ben érkezett vissza Sopronba, majd néhány hónapra rá a város aljegyzője, illetve jegyzője lett. 1676-ban apósa, Melchior Reisinger megüresedett helyére a tiszte elvállalni nem akaró Abraham Sobitsch helyett ót választották meg, majd 1686-ban Johann Ehrenreich Metzgerrel szemben a városbírói posztot is elnyerte. 1686–1687, illetve ¹³² 1694–1695 között bíró, 1688–1689-ben polgármester, tekintélyét első tanácsosként haláláig megörizte. ³⁸⁽³⁸⁾ A kamarai biztosok egyik legfontosabb kiválasztási szempontja a szakszerűség, így a jogi és gazdasági ismeretek megléte volt. Ennek a feltételnek a stralsundi származású Zacharias Maus, továbbá Johann Emerich Rainer, Johann Georg Poch, Georg Wilhelm Seiler, Johann Wohlmuth, valamint a város közéletében kiemelkedó szerepet játszott Ferdinand Dobner ügyvédek (Poch járt egyetemre, Ferdinand Dobner Jénában el is végezte) bizonyosan megfelelték. ³⁹⁽³⁹⁾

Az 1672 után hatalomra kerüló evangélikus polgárság nagy része az előzőekhez hasonlóan nemességgel is rendelkezett, Wilhelm Artner (mint arról már esett szó) 1647-ben az udvarnoki címet is elnyerte, és vármegyei esküdként is említik. ⁴⁰⁽⁴⁰⁾ Egy különös jellemzőre bukkanhatunk azonban, ha megvizsgáljuk azoknak a nemesítését, akik 1672-ig még nem rendelkeztek nemesi oklevéllel. Amennyiben abból indulunk ki, hogy a kamarai biztosok megjelenését követően csupán ellenséget láttak bennük, akkor joggal elcsodálkozhatunk azon, hogy éppen a konszolidáció éveiben (1681–1687) milyen nagy mennyiségű és horderejű privilégiumokat kapnak az elméletileg „ellenzékben” lévó evangélikus elit

tagjai. Jelenlegi ismereteink szerint 1681-ben Zacharias Maus nemességet nyert, Leopold Natl pedig egy, Esterházy Páltól vásárolt birtok után az uralkodótól előnév adományban részesült.⁴¹⁽⁴¹⁾ A következő évben Johann Andreas Preiniget városi tisztségei elismeréseként mentik fel minden katonai és polgári teher alól,⁴²⁽⁴²⁾ Thököly bukásának évében (1685) Mathias Unger, két évre rá pedig Mathias Hackstock kapott armálist.⁴³⁽⁴³⁾ A Magyar Királyi Kancellárián pedig a város életében addig példátlan módon Leopold Natl számára bárói diplomát állítottak ki.⁴⁴⁽⁴⁴⁾ Az evangélikus tisztségviselők közül a városban vállalt szolgálatot mint az adomány elnyerésének indokát elsőként a Johann Ehrenreich Metzger számára kiállított oklevélben említették, ami az apja nyomdokaiba lépő fiú számára teljes adó- és minden katonai és polgári teher alóli mentességet jelentett.⁴⁵⁽⁴⁵⁾

Nem szeretnénk messzemenő következtetéseket levonni az alábbi adatsorokból, de sok tekintetben mindenesetre igen figyelemreméltó mind az evangélikus városvezetők jogi végzettségének, mind pedig a nemesítések tendenciája. Ebben az összefüggésben szinte példaértékű lehet az a kis adat, amelyből az evangélikus Wilhelm Artner és a katolikus Kersnerics Mihály kamarai megbízatásáról értesülhetünk. 1696-ban Sopron két vezetőjét a Magyar Kamara azzal bízta meg ugyanis, hogy az új országos adóösszeírások munkálataiban Körmöcbánya városában készítsék el az új adó alapjául szolgáló összeírást.⁴⁶⁽⁴⁶⁾ A kamarai biztosok számára kiadott utasításokban kifejezetten olyan személyek kiválasztását írták elő, akik jogi és közgazdasági ismeretekkel rendelkeznek. A biztosok ehhez igazodva – annak ellenére, hogy feladataik közé tartozott a város vezetésének rekatolizációja is – folyamatosan az evangélikus ¹³³polgárok nagy szakértelmét és felkészültségét dicsérték, és a katolikus, ámde sok esetben hiányos felkészültséggel rendelkezőkkel szemben szinte minden esetben a szakértelem javára döntöttek. Vajon nem arról van-e szó, mint amit az európai tendenciák ismertetése során megismerhettünk? A helyzet nem azt sugallja-e, hogy a török elleni politikai konszolidáció éveire, illetve annak következményei által megerősítve olyan szakszerűsödő városvezetés kezdeteit figyelhetjük meg, amely immáron – a bécsi udvar igényei miatt is – a jogi és gazdasági ismeretek elvárásainak is megfelel, és ehhez mértén a város mind „hivatszerűbb” irányítását tette lehetővé? A még csak körvonalaiban felsejlő összefüggéseket csak akkor erősíthetjük meg, ha a kamarai biztosok által hatalomra segített katolikus városvezetés hátterét hasonlóképpen vizsgáljuk meg.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / H. Németh István: Az állam szolgálja vagy a város képviselői? A központosuló várospolitikai hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére² / Idegenek a város élén

Idegenek a város élén

A városi önkormányzatok legitimitásukat tehát a 17. század utolsó harmadában immáron nem a város közösségétől, hanem az uralkodó helyett megjelenő kamarai alkalmazottól nyerték el.⁴⁷⁽⁴⁷⁾ 1673-ban így a város vezetésének megválasztása Leopold Kollonits kamaraelnök közvetlen befolyása alatt folyt le, és Johann Serpilius (Quendel) polgármester helyett Mathias Preinert választották meg.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ Csányi János krónikájában külön kiemelte azt a tényt, hogy a frissen megválasztott polgármester még csak polgárjoggal sem bírt, hanem megválasztását követően tette le a polgáreskü.⁴⁹⁽⁴⁹⁾ Az eset nem állt egyedül, hiszen 1675-ben Pásztor Zsigmondot választották meg polgármesternek, akit a Payr krónika egyszerűen csak idegen emberként jelölt meg.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ Ugyanebben az évben a fent említett Preiner a városbírói tisztséget töltötte be. Az ebben az időszakban megválasztottak között ebbe a kategóriába sorolható Tallóssy Mihály, Szily Pál és Mathias Strauss soproni vámos is, akik egyszerű külső nemesként illetve kamarai alkalmazottként kerültek a tanácsba. A legtöbben csak akkor nyerték el a polgárjogot, amikor beiktatták őket tisztségbe, bár Mathias Strauss esetében előfordult, hogy a rekatolizálást követő években kapta meg a polgárjogot, de csak másfél évtizeddel később lett

tanácsos.⁵¹⁽⁵¹⁾

Ez a jelenség nem egyedül Sopronra volt jellemző, hanem szinte az összes, evangélikus többségű szabad királyi városra, ahol hirtelenjében nem sikerült megfelelő katolikus vallású személyeket találni ezekre az igen fontos posztokra. A városok többségére jellemző volt, hogy a helyben működő és a kamara szempontjából megbízható harmincadosok vagy azok ellenőrei kerültek így fontos városi tisztségek birtokába. A felső-magyarországi főkapitányság székhelyeként Kassa esetében Fodor János újhelyi harmincados és a felső-magyarországi főkapitány hadbírájának személye volt a biztosíték a Szepesi Kamara tanácsosai szemében arra, hogy intézkedéseiket megfelelően hajtja végre. A bírói székben szintén egy volt katona, majd harmincados, Kinisy János ¹³⁴váltotta őt.⁵²⁽⁵²⁾ Sopronban Fábián János csupán egy igen szerény házzal rendelkezett a város külvárosában, ennek ellenére 1673-ban már belső tanácsos lett. Mathias Strauss vámosként működött Sopronban.⁵³⁽⁵³⁾ Tallián Péter szentmártoni, majd soproni harmincados még csak házat sem vett a városban, de Kollonits Lipót kamaraelnök parancsára ő lett 1677 és 1680 között a polgármester.⁵⁴⁽⁵⁴⁾ Azon már nem is csodálkozhatunk, hogy a Rákóczi-szabadságharc éveiben, amikor egyébként a kamara nem nagyon tudott biztosokat kiküldeni a városok tisztújításának ellenőrzésére, éppen Tallián Péter harmincadosnak kellett volna részt vennie a soproni tisztújításon.⁵⁵⁽⁵⁵⁾

A város élére került kamarai alkalmazottak szakmai hozzáértése vitathatatlan, hiszen harmincadosként vagy a Magyar Kamara megbízásából folytatott vizsgálatok lefolytatóiként a szükséges jogi és közgazdasági ismeretek birtokában voltak. Szerepük azonban átmenetinek tekinthető, hiszen a kamarai biztosok elsődlegesen olyan személyeket igyekeztek találni a soproni katolikusok közül, akik nem idegenként, csupán addig a hatalomból kirekesztett katolikusként éltek a városban.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / H. Németh István: Az állam szolgálói vagy a város képviselői? A központosuló várospolitika hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére² / Új városvezető elit?

Új városvezető elit?

A 17. század utolsó évtizedeiben maga Erdődy Kristóf Antal kamarai tanácsos a város tisztújításáról szóló jelentésében elítélte azt a gyakorlatot, amely Kissevith-Horváth György kamarai tanácsos idejében sűrűn előfordult. Eszerint képzetlen katolikusokat helyeztek a képzett evangélikus városi tanácsosok helyére a belső tanácsba, akik azonban nem tettek semmit a város javára, és képzetlenségükkel csak kárt okoztak a városnak és a kamarának.⁵⁶⁽⁵⁶⁾ A soproni krónikák szerint 1609 óta az első katolikusként a város vezetésébe bekerülő Georg Waxman feltehetően szintén ebbe a kategóriába sorolható. Waxman a bajorországi Möselbachból származó szappanosmester volt, aki 1671-ben nyert polgárjogot. Jóllehet többször jelölték bírónak és polgármesternek, mégsem választották meg sosem. 1682-ben, valamint 1691–1692 és 1698–1700 között annak ellenére kamarás is volt, hogy a biztos szerint „homo scripturae ignarus” volt. Erdődy Kristóf Antal a kamarási tisztre alkalmatlannak vélte Waxmant, mivel ahhoz jó írástudónak kell lenni. Erre a posztra ugyanis képzett értelmiségi lenne szükséges, különben mind magának, mind pedig a városnak nagy károkat okozhat. A következő években mégis kénytelenek voltak Waxmant előtérbe helyezni, mert a városban oly kevés megfelelő katolikus élt, hogy még Georg Waxmant is inkább el tudták fogadni, mint a többi, általában képzetlen, csupán kézműves mesterségéből élő soproni katolikust.⁵⁷⁽⁵⁷⁾ Waxman képzetlenségét mutatja, hogy jóllehet 1676-tól a belső tanács tagja is volt, alkalmatlansága miatt lemondatták.⁵⁸⁽⁵⁸⁾ Erdődy azonban saját, meglehetősen objektív, ¹³⁵de a körülményekhez és elvárásokhoz igazodó véleményéhez tartva magát a következő években el tudta érni, hogy Waxman 1697 és 1699 között ismételen a belső tanács

tagjai között szerepeljen.⁵⁹⁽⁵⁹⁾ Abraham Hohenberger kőműves és Borsik Mátyás gombkötő szintén nem tűnnek képzettnak, inkább az Erdődy kamarai biztos által tanulatlan, mesterségükből élő polgárokként jellemzett tanácsstagok közé számíthatók.⁶⁰⁽⁶⁰⁾

Hibát követnének el azonban, ha ezek alapján gyorsan és sommásan levonnánk a következtetéseket: az új városvezető elit tulajdonképpen alkalmatlan volt a számára kijelölt feladatra. Más városok esetében arra figyelhettünk fel ugyanis, hogy ezek a jellemzők átmenetinek minősíthetők. A bécsi udvar és a kamarai szervek törekvése sem egyszerű ellenérzésből táplálkozó központosító akarat volt, hanem praktikus cél: a városok igazgatásának és gazdálkodásának rendbetétele annak érdekében, hogy azok az általuk felhalmozott adóhátralékokat be tudják fizetni, illetve a rájuk rótt terheket idejében teljesíteni tudják. A felső-magyarországi városok esetében a szepesi kamarai adminisztráció még 1677-ben is arról számolt be az uralkodónak, hogy a katolikus szenátorokat csak nagy nehézséggel sikerült először polgárjoghoz juttatni, majd ezt követően tanácsossá tenni. Az intézkedés és a kamarai biztosok jelentéseiből kivilágló törekvések mindenesetre arra mutatnak, hogy a kezdeti nehézségeket követően valóban alkalmas személyeket választottak a fontos városi tisztségekbe, és ahol arra alkalmatlant találtak, azonnal elbocsátották.⁶¹⁽⁶¹⁾

A további katolikus városi tisztviselőkön belül két generáció különböztethető meg ebben az időszakban. A kamarai alkalmazottakon és a kevésbé képzettnak tűnő Soproni mesterembereken kívül elsőként Mathias Preinert kell megemlíteni, aki Nádasdy Ferenc udvari familiárisaként már 1672 előtt is kapcsolatban volt a várossal. Mivel Nádasdy pénzügyeivel összefüggésben találkozunk vele a forrásokban, feltehetően képzett ember lehetett. 1666-ban kötött házasságát követően már állandóan Sopronban lakott. Fia, Paul Mark városi jegyzőként szerepel; leánya, Anna Rozina már alsólelőci Tarnóczy Jánoshoz ment feleségül, aki a Magyar Kancellária kiadványozójaként uralkodói alkalmazásban állt a 18. század első évtizedeiben. Házi Jenő Preiner soproni tevékenységét mindenesetre igen fontosnak és hasznosnak ítélte meg.⁶²⁽⁶²⁾

A soproni krónikákban a katolikus soproni vezetők között Horváth Miklós nevével találkozunk szinte a legtöbbször. Úgy tűnik, hogy ő már 1672 után jelent meg a városban, polgárjoga elnyerésének pontos időpontját nem ismerjük. 1676-tól már belső tanácsos, és erre a posztra Erdődy Kristóf Antal is meglehetősen alkalmasnak találta. Tanulmányairól nem sokat tudunk, de értelmiségi mivoltát jelzi, hogy mostohafiát, Györffy Istvánt a bécsi Pazmaneum hallgatói között találjuk. 1682-ben Kollonits Lipót kamaraelnök nyomására bírónak jelölik, de miután nem tudott németül, ezért vele szemben az evangélikus Gregor Natl lett a városbíró. Györffy hiányosságát Erdődy kamarai biztos is elismerte, jóllehet a város ügyeiben jártas és a tanácsosi posztra méltó emberként jellemezte őt. Ennek ellenére 1690-ben bíróként szerepelt egy örökségi ügyben, 1694 és 1699 között pedig szinte minden évben jelölték bírónak.⁶³⁽⁶³⁾

136Erdődy Kristóf Antal Horváth helyett ugyanis Kersnerics Mihályt tartotta a katolikusok között kulcsembereknek, akit minden tekintetben alkalmasnak talált a bírói vagy polgármesteri posztra. Horváth Miklóshoz hasonlóan ő is nemesi származású volt, de nem ő szerezte a nemesi címet. Már 1672 előtt kötődött a városhoz, mivel apja 1667-ben polgárként szerepel egy peres ügyben; Mihály mostohaanyja pedig a soproni családok között kiemelkedő Artner és Dobner családokkal volt rokonságban. 1682-ben nyerte el a polgárjogot, és – feltehetően a kamarai biztosok hatására is – azonnal belső tanácsos is lett, majd a következő évben polgármester. Befolyását és fontosságát jól mutatja az a momentum, ami 1694-ben játszódott le a város tisztújításán. Ez alkalommal ugyanis Johann Wilhelm Beck orvost választották meg szavazattöbbséggel. Kersnerics, a leköszönő bíró olyannyira megsértődött emiatt, hogy bejelentette: a tanácsosi tisztról is lemond, és Veszprém megyei nemesi birtokára fog visszavonulni. Erdődy kamarai biztosként így elég nehéz helyzetbe került, mivel tudta, hogy Sopronban a katolikusok között Kersnericsnek milyen nagy a tekintélye, milyen képzett ember, és hogy az ő

pótlására, csupán egy képzetlen és alkalmatlan kézművest tudnának beállítani a katolikusok közül. Jelentése szerint ezért hosszasan tárgyalt Kersnericcsel, aki végül megenyhülve megmaradt tanácsosi tisztében. 1695-ben szintén nem választották meg, majd a következő években szinte folyamatosan ő tölti be hol a bíró, hol a polgármester posztját. A kamarai biztos jelentéseiből azt is tudjuk, hogy szinte kivétel nélkül kis ellenszavazattal, vagy akár ellenszavazat nélkül is, ami egy még mindig evangélikus többségű városban kiemelkedőnek tűnik. [64\(64\)](#)

Johann Wilhelm Beck orvosdoktor az egyetemet járt, képzett értelmiségiek között tarthatjuk számon, aki 1676-tól városi orvos, majd 1678-tól a belső tanács tagja. Házassága Kolles Ernő Konrád soproni harmincados leányával a kamarai alkalmazottakhoz köti, így nem csodálkozhatunk azon, hogy a várost látogató Erdődy Kristóf Antal kamarai biztossal minden évben remek kapcsolatot alakított ki. Igaz, ezt a kapcsolatot arra használta ki, hogy a tanács tagjai – és nem csupán az evangélikusok – ellen panaszkodjon. 1686 és 1688 között a városi kamarás tisztét is betöltötte, ám lemondatása miatt igencsak megharagudott, mert 1690-ben a katolikus Mathias Preinert éppen úgy befeketítette a Magyar Kamara előtt, mint az evangélikus Jakob Erhard Preininget, akik ellen pert is kívánt indítani. Ezek után 1694-ben és 1695-ben is polgármesternek választják meg, ám a következő évben a kamarai biztos által is preferált Kersnerics Mihály lett a város első embere. Beckkel a következő évben is mint büszkeségében sértett emberrel találkozunk, ugyanis 1697-ben meg sem jelent a tisztújításon, majd 1698-ban kissé felfuvalkodottan arról panaszkodott a biztosnak, hogy azért szorult háttérbe, mert ellenségei acsarkodnak ellene, emiatt senki nem ismeri el, mennyit tett ő a városért. Azzal próbálta zsarolni Erdődyt – aki mint láttuk még ezekben az években is azzal küszködött, hogy megfelelően képzett katolikus személyeket találjon a város vezetői közé –, hogy belső tanácsosi helyéről, de akár polgárjogáról is lemondott volna. Hogy a biztost kellemetlen helyzetbe hozza, e szándékáról már a kancelláriát is informálta. Amikor a biztos felvetette ezt a kérdést a belső tanács, a bíró és a polgármester előtt, akkor a résztvevők éles szavakkal kikeltek a Beck által állítottak ellen. A Beck és a tanács közötti összetűzést Erdődy úgy próbálta áthidalni, hogy úgy döntött, [137](#)amíg más katolikust nem találunk, ne lépjen vissza, utána meglehet. Ezt azonban nem tette, mivel 1700-ban és 1701-ben, halála évében még városbíróvá választották. [65\(65\)](#)

Franz Ignatz Niess 1684-ben az evangélikus Johann Andreas Dobnert váltotta a német jegyzői tisztben Kollonits Lipót kamaraelnök nyomására. A közeli Kismartonból származott, ahol a kamarai biztosok véleménye szerint nem lakott evangélikus már, minden városi tisztséget megbízható katolikusok töltöttek be. 1690-től tanácsos és Erdődy Kristóf Antal kamarai biztos jelentései szerint 1694-től 1697-ig szinte minden évben jelölték a bíró vagy a polgármester tisztére, de mindkét esetben már a jelöléskor elvetették a nevét, részben a jegyzői tiszttel való összeférhetetlensége miatt. Emellett Erdődy szemében – annak ellenére, hogy szakképzettsége alapján alkalmasnak tekintette – túl fiatalnak tűnt, vagyona sem volt elegendő, sőt saját házzal sem rendelkezett, és így semmi olyan tiszttel nem vállalkozhatott, ami elszámolásokkal kapcsolatos. Valószínűleg egyéni adottságai sem feleltek volna meg a polgármesteri vagy bírói posztra, ugyanis 1696-ban Erdődy kérésére sem volt hajlandó lemondani a jegyzői tisztéről, és elsősorban a városnak a katonaság által okozott terheire és az azzal járó feladatok nehézségére hivatkozva inkább lemondott jelöltségéről. Feltehetően 1697-ben meghalt, mert ebben az évben az ő megüresedett helyére kerestek új személyeket. [66\(66\)](#)

A fenti példák jól rávilágítanak arra, hogy az evangélikus elitet váltó katolikusok egy része volt csak valóban alkalmatlan a kamaraelnök illetve a kamarai biztosok által számukra kijelölt posztokra. Az 1672-ben bevezetett új várospolitikai intézkedések első fázisában valóban nagyon sok, a városban idegennek minősíthető személy vált a város vezetőjévé, vagy került be a belső tanács tagjai közé. Kamarai alkalmazottak lévén azonban az igazgatási feladatokban képzett embereknek tekinthetők. Ebben az időszakban jelentek meg olyan soproni katolikusok a belső tanácsban, akik csak igen csekély szakképzettséggel rendelkeztek, de ahogyan Waxman György példája mutatja, ezt a helyüket később is

meg tudták őrizni. A város valódi katolikus vezetői közül mindegyikük már korábban is szoros kapcsolatot tartott fenn Sopronnal, részben családi, részben társadalmigazdasági összeköttetések révén. Képzettségük magas szintű, társadalmi presztízsük jelentős volt már az 1672-ben bekövetkezett fordulatot megelőzően is. Ez némiképp ellentmond annak a korábbi szemléletnek, miszerint csupán alkalmatlan katolikusokat választottak be a tanácsokba és a választott községbe. Utóbbi esetben valóban számolhatunk képzetlen személyekkel, de a külső tanácsí tagság egyébként sem feltételezett igazgatási téren szakképzettséget.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / H. Németh István: Az állam szolgálí vagy a város képviselői? A központosuló várospolitiká hatásai a soproni politikai elit átrendeződésére² / A várospolitiká új vagy megerősödő tendenciái a 18. század elején

A várospolitiká új vagy megerősödő tendenciái a 18. század elején

Az 1672. évi kamarai beavatkozás katolikus városvezetőit közvetlenül követő generáció esetében ezek a tendenciák erősödtek, és új elemekkel bővültek. Az állam beavatkozása a helyi politikai viszonyokat is átalakította, hiszen immáron érdemmé vált az, ha valaki katolikusként megfelelő ismeretekkel rendelkezve politikai ambíciókat dédelgetett. Ez a tendencia a különféle kamarai hivatalok elnyerésekor (legyen az bármilyen kicsiny is) már ¹³⁸ mintegy két évtizedre nyúlt vissza.⁶⁷⁽⁶⁷⁾ Miután az állam a városi tisztviselőket egyre inkább saját alkalmazottainak tekintette, ezért ez az elvárás nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a városi polgárok egy része áttérjen a katolikus hitre. Az eperjesi Hans Weber esetében erre figyelhettünk fel.⁶⁸⁽⁶⁸⁾ Sopron esetében nem találkozzunk azzal a jelenséggel, amelyre Eperjes esetében egy meglehetősen becsvágyó polgárnál sor került.

A soproni evangélikus városvezető elit tagjai közül egyetlenegy sem tért át a katolikus hitre csak azért, hogy a városban további fontos pozíciókat szerezzen. Leopold Natl csupán 62 évesen konvertált; akkor, amikor már mindent elérte, amit egy városi polgár elérhet az életben: éveken át a soproni tanács vezetője polgármesterként vagy bíróként, nemes polgárként pedig az állam és a vármegye szolgálatában elért érdemekért bárói rangot nyert el, majd 1689-ben aransarkantyús vitéz lett. A báró rang elnyerését követően (1685) már egyébként sem viselhetett semmilyen polgári tisztséget, hiszen ez a bárói cím elnyerésének egyik feltétele is volt.⁶⁹⁽⁶⁹⁾ Ezzel szemben a 18. század legelején tanácsossá váló Leopold Kampel és Lanius Jakob Reichard szülei evangélikusok voltak, sőt Lanius apja, Andreas meggyesi (Mörbisch), majd kőszegi lelkészként működött. Édesanyja, apja 1693. évi halálát követően a soproni evangélikus városvezető elit két tagjához, előbb Samuel Ötrich-Retzhez, majd Johann Andreas Kampelhez ment férjhez.⁷⁰⁽⁷⁰⁾ Maga Lanius is a Kampel család egyik tagját vette el, édesanyja harmadik férjének testvérét, Anna Mariat.⁷¹⁽⁷¹⁾ A családból csak Lanius és Johann Andreas testvére, Leopold konvertált, és egyedül ők lettek a belső tanács tagjai. Leopold Kampel pályafutását maga Esterházy Pál nádor támogatta, és feltehetően az ő hathatós közreműködésének köszönhetette I. József és a Magyar Kamara parancsleveleit, amelyek segítségével a belső tanács tagja lett.⁷²⁽⁷²⁾

A 17. század utolsó éveit követő negyed évszázad soproni városvezető elitjének új tagjai esetében egy másik, Európa-szerte megfigyelhető tendencia nyomait is felfedezhetjük. Az előzőekben is igyekeztünk arra a tényre rámutatni, milyen fontos szerepet játszott a városi tisztviselők kiválasztásában a szakképzettség, a jogi és gazdasági ismeretek. A 17. század folyamán már a közeli Bécs városi tisztviselőinek kiválasztásában megfigyelhetjük, hogy az iskolai végzettség mind többet jelentett a hivatali előrehaladásban. A hivatalviselők képzésének emelkedését jól mutatja egy 1656. évi Bécs városi rendelet, miszerint csak igen képzett ember lehet tanácsos a városban, sőt azt lehet megfigyelni, hogy a képzés szintje sokkal fontosabb volt, mint a birtok. Az 1671 és 1705 között hivatalban lévő 105

bécsi tanácsos közül 53 fő iratkozott be valamelyik egyetemre, és 22 el is végezte azt. A végzettek közül kiemelkedő, szinte egyeduralgó a jogászok aránya, ugyanis az egyetemet végzettek közül 21 jogász ¹³⁹volt! ⁷³⁽⁷³⁾ A Németrómai Birodalom városaiban jóval korábban elterjedt ez a tendencia. A német városokban a jogászok szerepe a 16–17. században a korábbiaknál sokkal nagyobb lett, egyre nagyobb számban szerepelnek a belső tanács tagjai között. Frankfurtban 1612-ben például a tanács nagyobb része közülük került ki. 1669-ben a polgármesternek már végzett jogásznak is kellett lennie, és a tanács tagjai közül a nagy többség is hasonló végzettséggel bírt. ⁷⁴⁽⁷⁴⁾ A fejlődés vonalát jól mutatja, hogy a trieri érsek földesurasága alatt álló Koblenz és Trier városokban a 18. században tanácsosi helyet ügyvédi vizsga vagy egyetem elvégzése nélkül már nem tölthettek be. ⁷⁵⁽⁷⁵⁾

A 17. század második felének soproni evangélikus városvezető elitjénél is megfigyelhettük azt, hogy milyen nagy mértékű volt a jogi végzettség, sőt egyes esetekben még a jogi doktorátus megszerzése is. A 17–18. század fordulóján és a 18. század első negyedében ez a tendencia még erősebbé vált, ami részben az állam által diktált elvárásokat közvetítő kamarai biztosok tevékenységének is köszönhető. A századfordulón a soproni elit új generációjának tagjai közül az evangélikusok kivétel nélkül valamilyen jogi végzettséggel rendelkező, ügyvédi tevékenységet folytató polgárok voltak. Vegyük sorra, kik annak az új generációnak a tagjai, akik a 18. század elején átveszik a város vezetését. Franz Ignaz Niess német jegyző tisztét régi ismerősünk, Georg Waxman fia töltötte be 1697-től. Az apáról elmondhattuk, hogy ugyan a leghasználhatóbb katolikus céhmesternek bizonyult a város felső vezetésében, de szakképzettség híján biztos állíthatjuk, hogy más helyzetben nem került volna be a tanácsba. Fiai esetében erről szó sincs. Az apa tanulhatott saját hiányosságaiból, és mindkét fiát taníttatta. Idősebbik fia, Georg, így lehetett a város német jegyzője, majd 1722-től a belső tanács tagja, két éven át bíró, majd 1734-ben polgármester. Amíg apja házasságai révén is a soproni polgársághoz kötődött, úgy idősebbik fia már más utat követett. Első felesége nem volt soproni polgár leánya, míg második felesége Johann Strauss, Mathias Strauss soproni vámos fiának özvegye volt. Így ő ahhoz a csoporthoz közeledett, amely külsőként került be a soproni elitbe. Másik fia, Johann Georg, a Lackner-alapítvány segítségével végezte el jogi tanulmányait, majd ügyvédként kereste kenyerét. Sopronban ugyan nem lehetett tanácsos, de Ruszton jegyző és tanácsos is lett. ⁷⁶⁽⁷⁶⁾

Niess tanácsosi helyére nehezebb volt megfelelő katolikust találni, mivel a biztos véleménye szerint is a katolikusok közül mindössze egy-két megfelelő ember volt, aki képzett és megfelelő lett volna erre a posztra. A képzetlen és csak mesterségüket ismerő emberek közül senkit sem tartott érdemesnek Erdődy, hogy ilyen magas ¹⁴⁰posztra helyezték, mivel véleménye szerint hozzá nem értésükkel csak kárt okozhattak volna. A Magyar Kancellária Petrák János nemest javasolta a biztosnak, aki benepossessionatus, Sopronban háza van, és megfelelően képzett. Sokan ajánlották Franz Kolleritsch soproni harmincadellenőrt is, valamint Mathias Trimmelt, aki jó katolikus, németül, magyarul, latinul és horvátul jól tud, ügyvédi képesítésű, birtokos. A község ugyan elfogadta az ajánlásokat, de nyomatékosan kérte a biztost, hogy hagyja meg az ő szabadságukat ebben az ügyben. Véleményük szerint ugyanis egyik ajánlott ember sem a városhoz tartozik, és még polgárjoguk sincs. A város szokása ugyanis az, hogy a belső tanácsba elsősorban olyanokat vesznek fel szívesebben, akik a községben már megfelelő munkát végeztek a városért. A város jogainak védelme érdekében a község így ki is hagyta Erdődy összes jelöltjét, és a többi katolikus közül Georg Kovacsics petőházi nemest választotta meg, aki ekkor már polgárjoggal rendelkezett, 1693-ban pedig a szószóló tisztét is ellátta. ⁷⁷⁽⁷⁷⁾

Mathias Strauss halálával 1699-ben üresedett meg a belső tanácsban egy katolikus hely. Erdődy Kristóf Antal kamarai biztos nehéz helyzetbe került, mivel az elhunyt helyére csak kevés megfelelő embert talált. Ráadásul a közösség nem akart akárkit elfogadni. Petrák János ellen a teljes község kikelt, főként az uralkodói utasítások miatt, amelyek ebben az ügyben születtek, mivel ez súlyosan

sértette a városnak a szabad választást biztosító privilégiumait. Petrák Jánost a biztos a legmegfelelőbbnek gondolta a tisztre, mert kiválóan képzett, a végletekig becsületes férfiúnak ismerhette meg. A biztos véleménye szerint Petrák nagy hasznára lehetne a városnak, hiszen Sopron ekkor összesen 200.000 forint adóssággal küzdött. A község a jelölt ellen a végletekig kikelt, mivel úgy érezték, hogy a biztosnak már Petrák mellett tett felszólalása is súlyosan sértette a város szabad választási jogait. A helyzetet végül azzal oldották meg, hogy két kevésbé alkalmas és a község számára is elfogadható jelöltet állítottak, akik mellett Petrák megszerezte a szavazattöbbséget.⁷⁸⁽⁷⁸⁾ Házassága is ahhoz a helyzethez kötötte, amelybe ő maga is került, hiszen felesége annak a Bartók Jánosnak az özvegye volt, akit Kollonits Lipót kamaraelnök utasítására választottak meg tanácsosnak, majd 1680-ban bírónak Sopronban.⁷⁹⁽⁷⁹⁾ Fia is folytatta azt az utat, amit apjuk, illetve édesanyjuk első férje, hiszen Ferenc a Lackner-alapítvány segítségével végezte el tanulmányait, majd belső tanácsos, polgármester és bíró lett. Felesége éppen az előbbieken tárgyalt Georg Waxman jegyző leánya volt.⁸⁰⁽⁸⁰⁾

Johann Ehrenreich Rainer evangélikusként, Mathias Trimel katolikusként került a tanácsba 1700-ban illetve 1702-ben, és mind a ketten jogi diplomával rendelkezve folytattak ügyvédi pályát. Előbbi feleségének édesanyja Natl leány volt. Trimel is külsősként került a városba, hiszen apja sopronnyéki (Neckenmarkt) lakos, de jogi képzettségének köszönhetően hamar bekerül a külső tanácsba, majd a belső tanácsba, és hosszú éveken át városbíró és polgármester volt. Erdődy kamarai biztos véleménye szerint Trimel teljes mértékben megfelelt a posztra, hiszen jó katolikus, németül, magyarul, latinul és horvátul jól tudott, ügyvédi képesítésű, birtokos. Végzettségét állami szolgálatban is kamatoztatta, mivel élete végéig a dunántúli kerületi ítéltábla ülnöke ¹⁴¹is volt.⁸¹⁽⁸¹⁾ 1704-ben illetve 1705-ben két, szinte azonos háttérrel rendelkező személyt választottak új belső tanácsosnak. Johann Paul Greiner postamester és Johann Franz Kolleiss soproni harmincados apja egyaránt állami szolgálatban álló harmincadosok voltak. Kolleisset már jóval korábban, 1698-ban javasolták Petrák János mellett, de akkor a község ellenállása megghiúsította a tanácsba kerülését.⁸²⁽⁸²⁾ Johann Georg Poch evangélikusként jogi diplomát szerzett, és ügyvédként tevékenykedett a városban.⁸³⁽⁸³⁾ Johann Michael Schilson a rákosi püspöki birtok intézőjeként került uralkodói parancsra a belső tanácsba, majd tanácsosként az evangélikus városvezető elitet váltó katolikusok vezetőjének, Kersnerics Mihálynak leányát vezette oltár elé.⁸⁴⁽⁸⁴⁾ 1711-ben és 1712-ben a már említett két konvertita, Jakob Reichard Lanus és Leopold Kampel került be a tanácsba, majd őket követően négy (!) jogi diplomával rendelkezőt választottak be, közülük három evangélikus: Georg Wilhelm Seiler, Johann Wohlmuth, Leopold Dobner és egy katolikus, Johann Georg Wilcky.⁸⁵⁽⁸⁵⁾

1698-ban Erdődy Kristóf Antal kamarai biztos még azt az állapotot rögzíthette, ami egészen a 17. század végéig jellemző volt Sopron vezetésére: erős evangélikus többség, amit katolikusokkal csak nehezen lehetett ellensúlyozni, mivel jól képzett, személyében is megfelelő katolikus polgár csak igen kevés állt rendelkezésre. Saját bevallása szerint, ha a belső tanácsban az evangélikusok és katolikusok között a paritás elvét alkalmazták volna, akkor nagy bajban lettek volna, mert a városban nem volt elegendő képzett katolikus, hanem számtalan írástudatlan és alkalmatlan kézművest kellett volna a tanácsba helyezni.⁸⁶⁽⁸⁶⁾ Mintegy negyed évszázad múltán a helyzet gyökeresen megváltozott. 1720-ban Johann Paul Greiner polgármester, Ferdinand Dobner bíró, valamint a szenátus tagjai: Mathias Trimel, Mathias Unger, Wilhelm Artner, Horváth Zsigmond, Johann Franz Kolleiss, Johann Georg Poch, Johann Reichard Lanus, Leopold Kampel, Georg Wilhelm Sailer, Johann Wohlmuth, Mathias Hackstock és Johann Georg Wilcky esetében már egyértelműen a paritáson alapuló városvezetésről beszélhetünk. A polgármester ugyanis ebben az évben katolikus, a bíró evangélikus volt, a tanácsban pedig hathat evangélikus és katolikus foglalt helyet.⁸⁷⁽⁸⁷⁾ Az előző elemzésből látható, hogy mindannyian képzett, jogi és gazdasági téren megfelelő ismeretekkel rendelkező, többségében soproni családi kapcsolatokkal rendelkező emberek voltak. Ez azt jelenti, hogy a városvezetés

átalakításának hosszú, és a 17. század végén a soproni tisztújításon megjelent biztosok tevékenységét tekintve nem annyira erőszakos, mint inkább a lassú, kompromisszumokkal teli, fáradságos kezdeti időszaka lezárult.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 1. rész

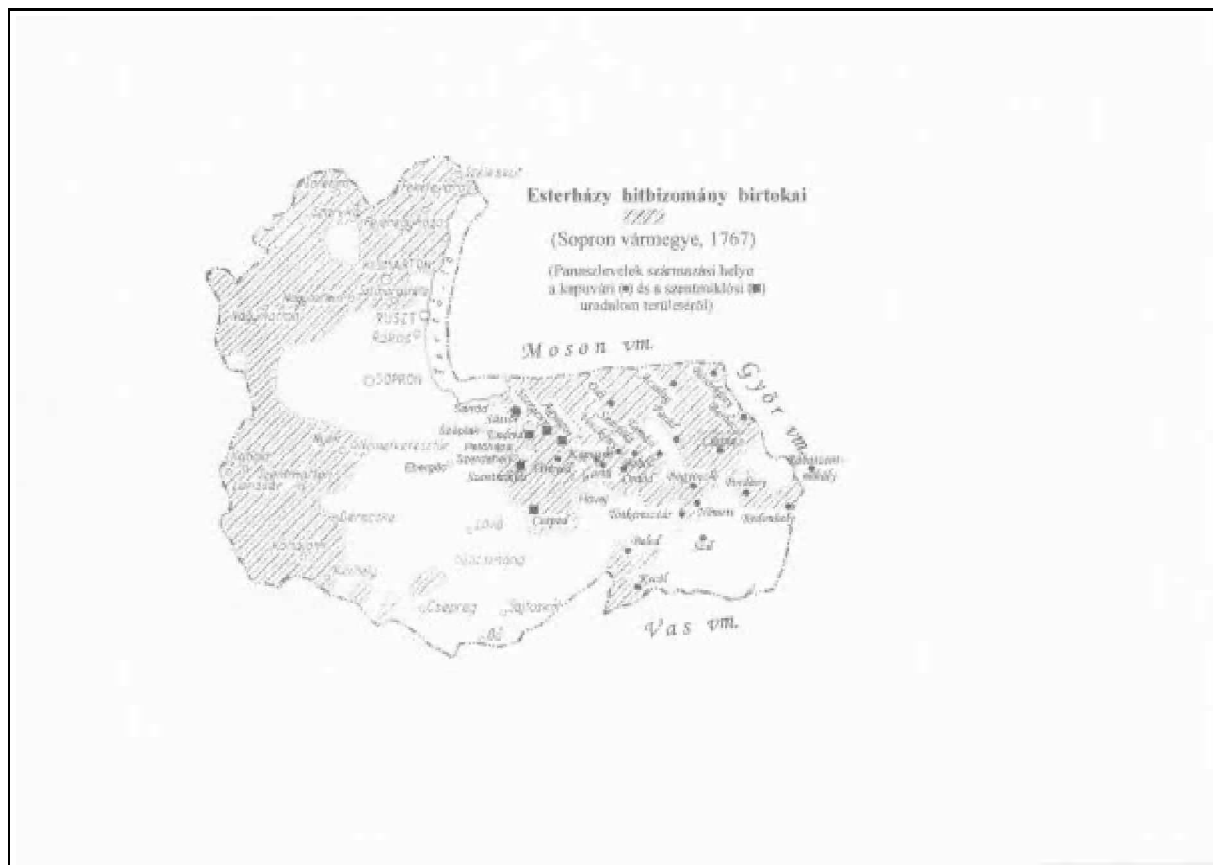
142 Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 1. rész

A panaszlevelek, vagy elterjedtebb nevükön jobbágylevelek döntően jobbágyok, zsellérek, gyakran egy egész helység lakói, ritkábban egy céhközösség tagjai panaszait, kérelmeit (instanciáit), vélt sérelmeit felsoroló olyan írásos folyamodványok, melyekben a panaszosok vagy kérelmezők azon felettes személyhez vagy testülethez fordulnak, akitől vagy ahonnan megértést, segítséget és igazságtételt remélnek. A jobbágyleveket bemutató és ismertető eddig megjelent számos munka, döntően forráskiadvány⁸⁸⁽⁸⁸⁾ között található egy, a Sopron vármegyei jobbágy folyamodványok köréből összeállított rangos válogatás is.⁸⁹⁽⁸⁹⁾

Jelen dolgozat (három folytatásban) 18. századi Sopron megyei panaszleveleket mutat be, amelyek azonban a hivatkozott válogatástól eltérő levéltári forrásból, a herceg Esterházy család Budapesten őrzött családi- és uradalmi levéltára szentmiklósi és kapuvári uradalmának iratanyagából származnak.⁹⁰⁽⁹⁰⁾

Az adott terjedelmi keretek miatt a panaszlevelek teljes szövegének közlésére itt nincs mód, csak azok tartalmi kivonatainak ismertetése lehetséges. Mégis remélem, hogy ezzel a „sűrített” formával, ha kis lépéssel is, de bővíülhet a vármegye területéről származó és ismertetésre kerülő panaszlevelek köre. Így is betekintést nyerhetünk a vizsgált területen élők úrbéri viszonyaira, életkörülményeire, esetenként előkerülhetnek olyan helytörténeti adatok, információk is, amelyek más forrásokból nem, vagy csak nehezen deríthetők ki. Ugyanakkor jelezni kell: a panaszlevelek teljes szövegének ismeretében az alábbiaknál részletesebb, árnyaltabb kép tárul fel.

Sopron vármegyében a 18. században az Esterházy hitbizomány rendelkezett a legnagyobb méretű földbirtokkal. Birtoktestei elsősorban a vármegye ma már Burgenlandhoz tartozó nyugati harmadában és a Rábaköznek döntően a középső és északi részén terültek el (lásd a térképet).⁹¹⁽⁹¹⁾ A vármegye magyar nyelvterületű részén két Esterházy uradalom működött, a kapuvári⁹²⁽⁹²⁾ és a (fertő-)szentmiklósi.⁹³⁽⁹³⁾ Az előbbinek uradalmi **143**központja Kapuvárott, míg az utóbbinak Süttörön volt.⁹⁴⁽⁹⁴⁾ A kapuvárihoz rábaközi települések tartoztak, valamint egy Győr vármegyei, Rába menti falu: Rábaszentmihály. A szentmiklósi uradalom néhány Rábaközhez közeli, attól nyugatra eső helységet foglalt magában.

A tárgyalt területről származó 18. századi közösségi panaszleveleket a Magyar Országos Levéltár (=MOL) Esterházy család hercegi ági levéltári anyagának az alábbi törzsszámú iratanyagaiból⁹⁵⁽⁹⁵⁾ gyűjtöttem össze:

- P 150, Központi Birtokigazgatás (*Acta dominiorum*) kapuvári és süttői uradalmi központ iratai (266–284. csomó),⁹⁶⁽⁹⁶⁾

¹⁴⁴- P 151, A központi birtokigazgatáshoz benyújtott kérvények jegyzőkönyvei (*Protocolia Instantiarum*) 1-5. és 7. kötet⁹⁷⁽⁹⁷⁾ (MOL mikrofilmszám (=mfsz): 43401,-2,-3),

- P 153, Uradalmi Inspektorok Jelentései, Shmiliár János inspektor iratai⁹⁸⁽⁹⁸⁾ (*Extractus Instantiarum*), (mfsz: 43427),

- P 179, Birtokgazdálkodás (Úrbéri Iratok) iratai (mfsz: 43468).

A panaszlevelek vagy teljes szövegükben (P 150,⁹⁹⁽⁹⁹⁾ P 153,¹⁰⁰⁽¹⁰⁰⁾ P 179), vagy jegyzőkönyvi kivonat formájában (P 151) maradtak fenn. Noha a teljes szövegű panaszlevelek sokkal terjedelmesebbek, mint a panaszlevelekről készített jegyzőkönyvi kivonatok, ez utóbbiak is tartalmazzák azonban a legfontosabb adatokat és információkat. Természetesen a kutatott iratanyagok között számos egyéni a címben megadott területről származó panaszlevél is található, de ezek ismertetése már meghaladná ezen dolgozat kereteit.

Az uradalmi központokba benyújtott írásos panaszok és kérelmek elbírálásának folyamata utólag is viszonylag jól követhető. A panaszleveleket a tisztartónak idevonatkozó jelentésével kiegészítve továbbították (az esetek leggyakrabban mai mértékkel is példásan rövid időn belül) a hercegség felsőbb

szervei felé, döntően a comissio¹⁰¹⁽¹⁰¹⁾ vagy a regensi hivatal¹⁰²⁽¹⁰²⁾ felé. A beadványokhoz csatolt tisztartói jelentés általában tartalmazta a döntéshozatalhoz szükséges legfontosabb információkat. Így az előzményeket (urbáriumi és/vagy összeírási adatokat, szerződések vonatkozó pontjait) és a kérelem elfogadása esetén várható, az uradalmat érintő anyagi vagy egyéb kihatásokat és esetenként a tisztartó szakvéleményét. A döntéshozók a folyamodvány tárgyának teljes elutasításán vagy elfogadásán kívül számos más határozatot is hoztak. Így előfordul, hogy a panasz további (uradalmi) kivizsgálását (*investigatio* által) rendelték el, vagy egymásközi egyezségekre kérték fel a (területi) vitában álló érintett közösségeket, vagy csak részben adtak helyt a panasztevő kérelmének. Néhány esetben az állásfoglalásra vonatkozóan, egy szavas latin bejegyzéseket („*rejecta*” illetőleg „*nihil*”) ¹⁴⁵találunk. Míg a *rejecta*¹⁰³⁽¹⁰³⁾ egyértelműen az elutasítást jelenti, a *nihil*¹⁰⁴⁽¹⁰⁴⁾ arra utalhat, hogy a kérelem elfogadása semmiképpen sem javasolt. Értelmezésemet arra alapozom, hogy többek között az acsalagiaknak egy 1754-es, a szolgálatuk enyhítésére vonatkozó panaszlevelükön is olvasható az egyszavas „*nihil*” bejegyzés. Majd egy másik iratanyagban megtalálható az, az úriszéki döntés, mely az acsalagiaknak ezt a kérelmet az ott közölt indokolások alapján elutasítja.

Noha nagy biztonsággal feltételezhetjük, hogy a kapuvári és a süttöri uradalmi központokba benyújtott írásbeli panaszokat és kérelmeket minden esetben átvették és iktatták, mégis viszonylag sok panaszlevél esetében a vonatkozó állásfoglalást vagy véleményezést nem sikerült megtalálni. Mindenesetre még a P 151 törzsszám alatti jegyzőkönyvi kivonatoknál is előfordul, hogy a *petitio* (kérelem) leírása melletti *resolutio* (megoldás) rovatban semmiféle bejegyzés nem található a döntésre, állásfoglalásra vonatkozóan!

A vizsgált két uradalomban a panaszlevelek száma az itt felsoroltaknál jelentősen több lehetett. Erre utal többek között az is, hogy egyes tisztartói hivatali jelentésekben hivatkoznak bizonyos panaszlevelekre, melyek a kutatott anyagban még kivonatos formában sem találhatók.

A panaszlevelek váltakozóan magyar, német vagy latin nyelvűek. A teljes szövegű panaszlevelek hozzávetőleg az 1750-es évek közepéig majdnem kizárólag magyar nyelvűek, ezt követően azonban már döntően német és latin nyelvűeket találni. (Feltételezhető, hogy a vizsgált magyarlakta települések panaszait, kérelmeiket továbbra is magyarul nyújtották be, de azokról az uradalmi központok által készített német vagy latin nyelvű másolatok maradtak fenn.) Ugyanakkor a döntéshozók részére összeállított és továbbított panaszlevél-jegyzőkönyvi kivonatokat és az azokkal kapcsolatosan előterjesztett véleményezéseket a tisztartói hivatalokban az esetek döntő többségében németül, latinul, elvéve magyarul írták és így továbbították a hercegség magasabb rangú hivatalaiba. Ennek az a nyilvánvaló oka, hogy az egyes uradalmi központok tiszttségviselői és az Esterházy földbirtok felsőbb vezetése között a levelezés nyelve német volt. Ennek következményeként a P 151 törzsszámú iratanyag jegyzőkönyvi kivonatai és az esetenként azokhoz tartozó véleményezés szövege döntően német, kisebb hányadban latin nyelvű. Magyar nyelvű panaszlevél jegyzőkönyvi kivonat itt egyáltalán nem fordul elő és csupán egy esetben található magyar nyelvű állásfoglalás.

A panaszlevelek fogalmazási és benyújtási idejére csak a levéltári számhoz tartozó (beérkezési illetve iktatási) évszámból lehet következtetni, a teljes szövegű panaszleveleken dátum, keltezés ugyanis csak ritkán olvasható.¹⁰⁵⁽¹⁰⁵⁾ A P 151 törzsszámú iratanyagokban azonban a megadott évszám nem a panaszlevél beérkezésére/iktatására, hanem az azzal kapcsolatos döntéshozatali ülés idejére utal. Nem szerepel a panaszleveleken a levélíró neve, aki az esetek többségében a települések igen kevés írástudójának ¹⁴⁶(plébános, iskolamester) egyike lehetett, mivel maguk a jobbágyok és zsellérek zömmel sem írni, sem olvasni nem tudtak. A panaszlevelek többsége egy tárgykört érint, de előfordul több tárgykört is érintő, illetőleg több pontba foglalt folyamodvány is.

A kérelmek és panaszok legtöbbször hg. Esterházy Pál Antalhoz (továbbiakban Esterházy Pál), majd hg.

Esterházy Miklóshoz, illetve a Comissiohoz, a regenshez, vagy az inspektorhoz címezték. Ezen kívül a személyiségekhez, vagy a vármegye tisztségviselőihez címzett panaszlevelek száma már lényegesen kevesebb.

A panaszlevelek jellegzetesen terjengős fogalmazási módja, a címzett megszólítása, a kérelem, panasz vagy sérelem leírása, a panasztevők vagy kérelmezők jókívánsága, vagy hűségnyilatkozata, majd minden beadványnál azonos jellegű. A dolgozat lezárásaként¹⁰⁶⁽¹⁰⁶⁾ bemutatásra kerülő teljes szövegű panaszlevélmintában (Acsalag: MOL P 150, ad Nrum. 34/1752.) felsorolt stílusjegyek jól megfigyelhetők.

A panaszlevelekkel és kérelmekkel kapcsolatosan érdemes felhívni a figyelmet arra a széles körben elfogadott megállapításra, hogy a vizsgált időszakban az Esterházy uradalmakhoz tartozó helységek jobbágynak és zsellérének úrbéri viszonyai az országos átlagnál kedvezőbbek voltak. Mégis ezeknek a rendezettebb körülmények között működtetett uradalmaknak az úrbéresei is viszonylag jelentős számú írásbeli panasszal és kérelemmel fordultak az urasághoz. A feltárt iratanyagból 36 helység,¹⁰⁷⁽¹⁰⁷⁾ több mint 200 darab közösségi panaszlevele, illetőleg panaszlevél jegyzőkönyvi kivonata került elő. Csupán azt figyelembe véve, hogy ennél valójában több kérelmet, panaszt nyújthattak be, ez a mennyiség nem nevezhető reprezentatív értékűnek, erre alapozva a statisztikai vizsgálatok nem indokoltak, ugyanakkor bizonyos jellegzetesnek tűnő tendenciák már e szinten is megfigyelhetők.

Így érdemes összevetni, az egyes tárgyköröket érintő közösségi panaszok és kérelmek számaránya miképpen alakult a Mária Terézia-kori úrbérrendezés első, megtapasztalt esztendejéig (1768), majd az azt követő időszakban. Megállapítható: négy tárgykörben, nevezetesen az úrbéri szolgálatra,¹⁰⁸⁽¹⁰⁸⁾ a portiora, az irtásföldre és az összeírásra vonatkozóan benyújtott panaszok, kérelmek számaránya 1767–1768 után észrevehetően csökkent. Ugyanakkor az is érzékelhető, hogy három más megfigyelt tárgykörben – a haszonbérekre (árendákra), a legeltetésre–juhtartásra, valamint az épületfa–tűzifa ellátásra (azaz a faizásra) vonatkozóan – benyújtott panaszok, kérelmek számaránya az új urbárium bevezetését követően nem mutat lényeges változást. Ennek többféle oka lehetett: egyrészt a felsorolt tárgyköröket a királynői úrbérrendezés valójában nem érintette, másrészt pedig az, hogy az uradalmak az árendák megállapításánál, valamint a faizás szabályozásánál is egyre inkább készpénzbevételeik növelésére törekedtek.

Jól észlelhető a legeltetéssel kapcsolatosan benyújtott folyamodványokból, hogy az uradalom a saját állatállományának (elsősorban a tehén- és a juhállományának) úgy ¹⁴⁷biztosította a jó minőségű legelőket, hogy azokra vagy nem kötött haszonbérleti szerződést az úrbéréseivel, vagy egyszerűen kitiltotta őket bizonyos addig igénybevett legelőkről. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy a 18. század folyamán a juhtenyésztés jelentősen fellendült,¹⁰⁹⁽¹⁰⁹⁾ és részben emiatt is szaporodhattak meg az ezzel kapcsolatos panaszok és kérelmek. A legelőterületek miatt benyújtott panaszok számát az is növelhette, hogy némely egymással határos település (pl. Kapuvár és Vitnyéd, Agyagos és Vitnyéd, Csapod és Szentmiklós) olykor évtizedes határ- és legelőbirtoklási vitákban, perekben álltak egymással. Az épületfával és a tűzifával kapcsolatban benyújtott panaszok nagyjából két nagy csoportba oszthatók. Egyrészt az úrbéreseket a „rég” (szabad és ingyenes) erdőhasználati jogaik fennmaradásáért, vagy visszaállításáért instanciáznak, másrészt pedig, immár az ingyenesség megszűntével az egyre inkább emelkedő faizási tarifák mérsékléséért folyamodnak. Külön figyelmet érdemel néhány 1768-ban megfogalmazott panaszlevél, ugyanis közülük több már az új, 1767. évi összeírás alapján készült urbárium számukra kedvezőtlenül ható rendelkezéseit nehezményezi. Egyes panaszlevelekben az úrbéreseket egyenesen azt kéri az uraságtól, hogy ne az új, hanem továbbra is régi rend szerint szolgálhassanak. (Ld. a „Szolgálat” tárgykörből: Barbacs, Bósárkány, Osli, Veszkeny; az „Egyéb” tárgykörből: Babót, Szil, Vitnyéd esetét.) A földesúr, hg. Esterházy Miklós véleménye a megszerzett jogaik érvényesítéséért mindig kiálló, és emiatt az uraságnak sok gondot okozó úrbéresekről a speciális

helyzet ellenére is az egyik kapuvári panaszlevélhez fűzött állásfoglalásból jól kirajzolódik (ld. „Egyéb” tárgykör).

A panaszlevelekből az úrbéri viszonyokon kívül más település- és társadalomtörténeti adatok is előtűnnek. Közülük itt most csak az alábbiakra szeretném a figyelmet felhívni. A 18. század közepére már elnéptelenedett Hidas helység lakói minden bizonnyal a közeli Kapuvárra települhettek át. Ugyanis Kapuvárott akkoriban egyszerre két bíró is funkcionált, az egyik „mezővárosi” a másik „hidas” megkülönböztetéssel. Az ugyancsak Kapuvárról benyújtott folyamodványokból viszonylag részletes kép alakítható ki a zsidó és görög kereskedő ottani működéséről, sőt az egyikük vevőköréről is (ld. „Egyéb” tárgykör: Kapuvár). Több panaszlevélhez a becsatolt melléklet személy- és helynévi névanyagot adva mind a település-, mind a helynévkutatáshoz szolgáltat fontos információkat.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 1. rész / A panaszlevelek kivonatainak ismertetése

A panaszlevelek kivonatainak ismertetése

A következőkben tárgykörönként, időrendben a panaszlevelek tartalmi kivonatait ismertetem. E rendezési elvtől csak az „Egyéb” tárgykör esetében térek majd el, ott a panaszlevél kivonatok az érintett települések neveinek alfabetikus rendjében kerülnek bemutatásra. A panaszlevelekből idézett szövegrészeket kurziválással emelem ki. Az idézeteket a mai helyesírási szabályokat követve írtam át, de a személy- és földrajzi nevek, tájnyelvi kifejezések (továbbá egyes, általam fontosabbnak ítélt szövegrészek) ¹⁴⁸esetén az eredeti írásmódot követem. Az előforduló forint, dénár és krajcár szavakat frt, d, kr rövidítéssel jelöltem.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 1. rész / Szolgálat

Szolgálat

A jobbágyok, zsellérek a földesuruknak az urbáriumokban megszabott kötelező, ingyenes, természetbeni és munkaerő szolgálattal (robottal) tartoztak. A jobbágyoknál a gazdálkodási területük (sessiojuk) nagyságától függött az éves robotnapok száma, míg a zsellérek közül a házzal rendelkezőket (az ún. házas zselléreket) kötelezték – a jobbágyokénál kisebb mértékű – robotra. Egyes helységek jobbágyai, az uradalommal kötött egyezség alapján, a kötelező ingyenes munkaerő szolgáltatást meghatározott összegű készpénzben (árendában) megválthatták.

1730-ban a pordányi¹¹⁰⁽¹¹⁰⁾ árendások a hercegi házhoz két folyamodvánnyal is fordultak. Az egyikben elpanaszolták; hg. Esterházy Pál szegény helyzetüket tapasztalva úgy rendelkezett, hogy a szokott dézsmán felül egy egész sessio után 8, míg fél sessio után 4 forint árendát kell fizetniük. De a kapuvári uradalom mostani tiszttartói a fentiekén kívül immár bor-, és a művelésükben lévő 24 „köblös” föld gabonájának szállítására is kötelezik őket. Ezért kéri, a tiszttartók által megkövetelt többletszolgáltatásoktól mentesíttessenek.¹¹¹⁽¹¹¹⁾ A másikban egy közel negyven esztendő, a hercegi uradalom és a pordányiak között megkötött szerződéssel kapcsolatban folyamodtak. E contractus értelmében a dominium pordányi juhásza után árendát fizettek, de ezen felül azonban más szolgálattal nem tartoztak. Most azonban *Por Ferencz* kapuvári tiszttartó a szokott bérleti díjon felül a Kőszegre történő borszállításra is kötelezte őket. Miután ennek nem tettek eleget, a tiszttartó kapuvári hajdúkkal

végeztette el ezt a szállítást, de ennek költségeit nekik kellene állniuk. A most követelt többlétszolgálatuk megszüntetését kérték, hűségüket ekképpen kinyilatkoztatva: „...magunkat fegyverrel való szolgálatra kötelezzük, és amidőn szükség fogja magával hozni, valamint a mi régi eleink, úgy mi is fogjuk a mi kegyelmes herczegünket szolgálunk”.¹¹²⁽¹¹²⁾

Ez évben a pordányi lakosok egy másik folyamodványukban elpanaszolták: az árenda, a szolgálat és a hosszú fuvarok miatt csak nagyon nehezen képesek megélni. Az évi 8 frt árenda mellett, egy-egy hold őszi és tavaszi vetés alá szántani, boronálni, aratni és behordani kell, ezen kívül egy napi szénahordást, és évi két hosszú fuvart is teljesíteniük kell. E két hosszú fuvart a Comissio egyszer már a felére mérsékelte, de a kapuvári tiszttartó újra kettőt követel meg tőlük. Az egy hosszú fuvarra kötelezést kérték.¹¹³⁽¹¹³⁾

A bodonhelyiek 1731. március 10-i panaszlevele szerint a tiszttartó rendelkezése értelmében, vagy fuvarozniuk kell a helyi földesúri kocsmába a bort, vagy meg kell fizetniük ennek a fuvar költségeit. Emiatt a faluban már lovas végrehajtókat (executores) küldtek ki. A hercegi ház segítségét igavonó marháik, szekereik fuvarozásra alkalmatlan voltára hivatkozva kérték, jelezve: a fuvar megváltására készpénzük ¹⁴⁹sincs. A jelenleg nem ismert állásfoglalás kialakításához a döntéshozók részére egy uradalmi jelentést mellékeltek a bodonhelyiek árendakötelezettségéről.¹¹⁴⁽¹¹⁴⁾

A bogyiszlóiak¹¹⁵⁽¹¹⁵⁾ 1736. évi folyamodásukban hasonlóan a tiszttartók hosszúfuvar növelését tartották sérelmesnek. Ugyanis őket a tőlük sessionként befizetett évi 8 frt árenda mellett immár nemcsak Kapuvárig, hanem sokkal távolabbra is elküldték. Hasonlóképpen sérelmezték, hogy a kapuvári vámtöltéseken a kötelező roboton felüli szolgálatuk ellenére sem kapnak könnyítést az ottani vámon. A szomszédos joba-háziakra is panaszt tettek. A nemesi község kiváltságolt és nem nemes lakói a határkijelöléseket széthányva használják a területeiket, és bár ezt már többször is jelentették a tiszttartónak, a helyzet nem változott.¹¹⁶⁽¹¹⁶⁾ Panaszaikra az 1736 május 12-én, Kapuvárott összeült Comissio az alábbi határozatokat hozta: Az árenda megfelel az 1667. évi konvenció szerződésnek, a töltések, gátak rendben tartása pedig ugyan olyan kötelezettség, mint az utak karbantartása, ezért emiatt külön vámengedmény nem jár. A jobaháziak kapcsán figyelmeztették őket: az uraságnak egyaránt vannak földjei, rétjei Jobaházán és Bogyoszlón.¹¹⁷⁽¹¹⁷⁾

Az 1736-os vitnyédi sérelmek is az előzőekhez hasonlóak. A település lakói annyira elszegényedtek, hogy közülük mindössze csak háromnak van igavonó marhája. Emiatt a hercegség vitnyédi kocsmájához elrendelt borszállításokra a jobbágyoknak most készpénzen kell szekereset fogadni. Megoldásként azon régi szokás visszaállítását kérték, miszerint a borfuvarozást végzők, arra a hétre a robot alól mentesülnek.¹¹⁸⁽¹¹⁸⁾ Az 1736. május 12-én, Kapuvárott összeült Comissio esetükben kötelezettségeik felülvizsgálatát rendelte el.¹¹⁹⁽¹¹⁹⁾

A kapuváriak a Comissionak 1743-ban címzett instanciájuk szerint az alábbi szolgálataik mérséklését kérték: nagy terhet jelent számukra az, hogy az egész uradalomban a Rábán ők gondozzák a leghosszabb töltésszakaszt, valamint a két rábai híd és a városon áthaladó, a vámháztól a Rába-hídig terjedő, útszakasz karbantartása is az ő kötelezettségük. A gyalogposta-szolgálatot még a távoli helységekre is ők adják.¹²⁰⁽¹²⁰⁾

Az acsalagiak 1752-ben a Comissiohoz címzett panaszlevelükben szolgálataik megemelését panaszolták. Míg eddig minden jobbágytelek 3 frt árendát fizetett, most az árendán felül 12 napszámot, 1–1 hold őszi és tavaszi szántást, és 1 hold megtrágyázását is el kell végezniük. Ugyanakkor a termést, amelyet eddig csak Csornára, Pordányba, vagy Kapuvárra kellett hordani, immáron Köpcsénybe¹²¹⁽¹²¹⁾ is szállítaniuk kell. Azt is panaszolták, hogy irtásföldről után a dézsmán kívül immár irtáspénzt is követelnek tőlük. Így a megnövelt terhek alóli legalább részleges mentesítést kérték a Comissiotól. A

panaszlevél hátoldalán *nihil* feljegyzés olvasható.¹²²⁽¹²²⁾ Az acsalagiak ügyében egy másik uradalmi fórum döntése is ismert: a kapuvári várban 1754. június 17-én megtartott Úriszék határozata az acsalagiak szolgálati kötelezettségét rögzítette: a ¹⁵⁰telkes jobbágyoknak sessionként 3 frt-ot, a zselléreknek 75 d-t kell fizetniük, továbbá a közösségnek összesen 1 frt 20 d *mundurpénzt*¹²³⁽¹²³⁾ kell adnia. Minden jobbágy sessio 12 nap szolgálattal tartozik. E fórum helyben hagyta az 1–1 hold őszi és tavaszi szántási, trágyázási, vetési, aratási és behordási kötelezettséget. A zsellérek számára 6 napi robotot írtak elő. Az irtásföldektől a szokásos dézsmán felül 20 d-t kellett még fizetni. Továbbá a telkek után 1 napi szénahordás járt. A mészárszék és a kocsmá pedig az uraságot illette meg. Ez egyértelműen azt jelenti, hogy elutasították az acsalagiaknak a szolgálatuk enyhítésére vonatkozó kérelmét.¹²⁴⁽¹²⁴⁾ Az acsalagiak a Comissio határozatainak ismeretében Esterházy Pál herceghez címzett, részletes instanciájukban többek között megajánlották a magasabb árenda fölvállalását a külső munkára kényszerítéssel szemben.¹²⁵⁽¹²⁵⁾

1754-ben a bodonhelyiek általában a most bevezetendő szolgálat mértékét nehezményezték, és kérték, újabb terhekkal ne sújtsák őket. A Comissio állásfoglalása: *nihil*.¹²⁶⁽¹²⁶⁾

1755-ben a kapuváriak az Esterházy Pál herceggel kötött egyezségekre hivatkozva azt a tiszttartói követelést nehezményezték, amely szerint hat szekérrel kell Kőszegre menniük, és onnan a kapuvári urasági kocsmába bort szállítaniuk. Ez az újabb kötelezettség – az öt főnyi vári fegyveres hajdútartás mellett számukra immáron elviselhetetlen, ezért a hercegség és Kapuvár közötti egyezség betartatásáért folyamodtak.¹²⁷⁽¹²⁷⁾

A szárföldiek a jégverés okozta termés kiesésre hivatkozva kötelezettségeik enyhítését kérték.¹²⁸⁽¹²⁸⁾

A bodonhelyiek a tiszttartó által ebben az esztendőben megkövetelt újabb kötelezettségeik elengedését, nevezetesen a több mint 200 mérő gabona Bécsújhelyre (*Német-Uyhelyb[e]*) szállítását sérelmezték. Ugyancsak panaszkodtak, hogy az uraság helyi kocsmájában kimérendő bort is nekik kell szállítaniuk.¹²⁹⁽¹²⁹⁾ A Comissio állásfoglalásának kialakításához mellékeltek egy uradalmi jelentést a bodonhelyi árenda kötelezettségeiről.¹³⁰⁽¹³⁰⁾

A szili jobbágyok 1756-ban hg. Esterházy Miklóshoz fordultak az alábbi panaszuikkal: az eddigi szolgálatukat, egy-egy egész sessio után esztendőnként 10 frt árendát, valamint a szili uradalmi kocsmába történő borszállítást elviselhetetlenül megnövelték.¹³¹⁽¹³¹⁾

A bogoszlóiak több pontba foglalt panaszlevelükben kérték, hogy a *Béka réth* után ne követelje tőlük az uraság a tizedet, mivel az legelőterület és nem szántó. A Comissio a tiszttartót a következő évi, idevonatkozó irányelvekről készítendő jelentésre utasította.¹³²⁽¹³²⁾

¹⁵¹1757-ben a barbacsiak több pontba foglalt panaszlevelükben többek között előadták: a vízáradások következtében legelőik, rétjeik és vetéseik súlyos károkat szenvedtek, emiatt sem állatállományukat legeltetni, sem pedig a földesúri robotot teljesíteni nem tudják. Kérték, állatállományukat átmenetileg a pordányi major területén legeltethessék.¹³³⁽¹³³⁾

A bodonhelyiek a Comissiohoz fordulva panaszkodtak: árenda kötelezettségük mellett a pordányi majorban is robotolnak, ugyanakkor még a portio is terheli őket, legelőterületet bérelniük kell. Súlyos terheik mérséklését kérték. A Comissio állásfoglalása szerint miután a kérelmezők kötelezettségeiket teljesítik, és még a kiöntések miatt is kár érte őket, ezért a szántóterületük utáni kötelezettségeiket enyhítik.¹³⁴⁽¹³⁴⁾

1758-ban a pordányiak a szántóföldjeiket és legelőiket ért kiöntések okozta veszteségeikre hivatkozva kérték a Comissiot szolgálataik enyhítésére. A Comissio utasította a tiszttartót, az a lehető legnagyobb

mértékben enyhítse a kérelmezők szolgálati kötelezettségét, de vegye figyelembe az úriszéki döntést.¹³⁵⁽¹³⁵⁾ Ugyancsak ők az évben elpanaszolták, hogy noha az esztendő során nagyon kevés termésük volt, mégis az árenda fizetési kötelezettségen felül a Comissio elrendelte négy mérő őszi és négy mérő tavaszi megszántását is. Az árenda mérséklését, vagy a megnövelt szolgálatuk elengedését kérték.¹³⁶⁽¹³⁶⁾

A kecöli¹³⁷⁽¹³⁷⁾ és beledi károsult jobbágyok 1758-ban a Comissióhoz fordultak kártérítésért, minthogy a Vimpácra (Wimpassing)¹³⁸⁽¹³⁸⁾ kirendelt hosszú fuvar során hat jó lovuk odaveszett, a „...*förgeteges üdő uton szorítván bennünket...*”. A lovaik becsült értékének (90 frt) megtérítését kérték. A Comissio állásfoglalásához mellékelt tiszttartói vélemény az eseményt igazolta, de a kárt a károsultak rovására írta, mert ők előzetesen nem tettek meg mindent annak elhárítására.¹³⁹⁽¹³⁹⁾

Ez évben a bodonhelyiek az áradások és kiöntések következtében elszenvedett káraik miatt kötelezettségeik mérséklését kérték. A Comissio egy esztendőre a tavasziak szántásától mentesítette őket, és árendájukat 20 frt-tal mérsékelte.¹⁴⁰⁽¹⁴⁰⁾ A település lakói ez évben hasonló tárgyban, megművelt földjeiket ért károk miatti kötelezettség-enyhítés céljából fordultak a Comissióhoz, ami felszólította a tiszttartót, az tegyen javaslatot, hogy az uradalom érdekeinek sérelme nélkül miképpen lehet enyhíteni a bodonhelyieket ért károk kihatását.¹⁴¹⁽¹⁴¹⁾

A pordányiak alázatosan kérték a Comissiót, hogy a nagyon gyenge aratásuk miatt mentesítse őket árenda és a robot kötelezettségeik teljesítése alól. Ez alkalommal ugyancsak a tiszttartót utasították, adjon javaslatot, az uradalom érdekeinek sérelme nélkül, hogyan lehetne enyhíteni a pordányiakat ért károk kihatását.¹⁴²⁽¹⁴²⁾

¹⁵²Hasonló eredetű a vitnyédiek panasza is: a két év óta tartó, szinte folyamatos áradások miatt szántóik és rétjeik tönkrementek, sem a maguk, sem állataik élelmezéséhez a készleteik nem elegendőek. Ezért éves kötelezettségeik enyhítését kérik és egyúttal kölcsön gabonáért folyamodnak az uradalomhoz. A Comissio állásfoglalása szerint a kérelmezők a tiszttartó jegyzéke szerint a kölcsöngabonát megkaphatják, ugyanazt kell visszaadniuk.¹⁴³⁽¹⁴³⁾

A csornai úrbéresek közül többen kérték, a mostani tiltás ellenére a jövőben engedélyezzék, hogy ökreikkel is teljesíthessék szolgálatukat. A Comissio állásfoglalása: *nihil*.¹⁴⁴⁽¹⁴⁴⁾

1760-ban a kecöliek nyolc pontos panaszlevelükben többek között kevés földjükre hivatkozva a szolgálatuk enyhítését is kérték.¹⁴⁵⁽¹⁴⁵⁾ A Comissio állásfoglalását a kapuvári tiszttartó 1680. évi urbáriumra hivatkozó véleményére alapította, amely nem talált ellentmondást a szolgálat mértékének megállapításában.¹⁴⁶⁽¹⁴⁶⁾

1761-ben a bogyoszlóiak azt panaszolták, hogy minden héten hol hat, hol nyolc, hol pedig ennél is több szekeret kell kiállítaniuk hosszú fuvarra. Sokszor megtörténik az, hogy még a szekerek hazaérkezése előtt újabb utasítás érkezik, „...*hogy föllebb említett száma a szekereknek bizonyos megirt büntetés alatt kisen legyen...*”. Az ügyben a Comissio a kapuvári tiszttartótól kért véleményezést.¹⁴⁷⁽¹⁴⁷⁾

1762-ben az agyagosi¹⁴⁸⁽¹⁴⁸⁾ zsellérek azzal a kérelemmel fordultak a herceghez, mivel se cselédjük, se az urasági szolgálatra alkalmas igavonó marhájuk nincs, engedje meg, hogy szolgálatukat Endréd¹⁴⁹⁽¹⁴⁹⁾ helyett Agyagoson teljesítsék.¹⁵⁰⁽¹⁵⁰⁾ Hasonló típusú panaszt tettek a falu jobbágyai is. Az agyagosi jobbágyoknak, mivel azok mind félhelyesek, az úriszék döntése szerint egy héten három napot kell szolgálniuk az uraságnak. Ez a döntés viszont azt is kimondta, hogy aratás ideje alatt (hasonlóan más helységek félhelyeseihez) egész héten szolgálniuk kell, ennek megfelelően azonban a téli időben le kell csökkenteni szolgálatukat, *de még ekkoráig legkevesebbet sem tapasztaltunk* [hogy]

leszállították. Téli szolgálatuk megfelelő mérséklését kérték.¹⁵¹⁽¹⁵¹⁾

A pordányiak 1762-ben azt panaszolták, hogy a még hg. Esterházy Pállal megállapodott szolgálatuk mértékét most megemelték. Így a sessionként befizetett 8 frt árendán felül, minden egész helytől esztendőnként 4-4 mérő őszi és tavaszi alá való föld háromszori szántásával, vetésével, boronálásával, aratásával, behordásával tartoznak, továbbá kötelesek egy hosszú fuvarra, és egynapi szénahordást is szolgálni. Panaszlevelükben a Nádasdy földesuraságáig visszamenően hivatkoztak a haza és az uraság védelmében tett katonai szolgálataikra.¹⁵²⁽¹⁵²⁾ A Comissio a kapuvári tiszttartó véleményét vette alapul, amely szerint a Comissio már 1754-es határozatában kimondta: a ¹⁵³pordányiaknak az árendán felül kötelességük az adott nagyságú földterületet is szolgálniok.¹⁵³⁽¹⁵³⁾

A szentmiklósi¹⁵⁴⁽¹⁵⁴⁾ zsellérek 1764-ben arra hivatkozva, hogy noha a házas zselléreknek csak két köből gabona vetésére elegendő szántóföldjük van és legtöbbjüknek nincs rétje, mégis heti két nap szolgálatra kötelezik, őket szolgálatuk mérséklését kérték.¹⁵⁵⁽¹⁵⁵⁾

A csornai jobbágyok hg. Esterházy Miklóshoz címzett, három pontba foglalt, 1765. évi panaszlevelükben többek között a hosszú fuvarok enyhítését kérték. Arra hivatkoztak, hogy „...*majd minden héten a hosszú út rajtunk vagyon, az melyben öt s hat napot is el kell tölteniünk...*”. A Comissio a folyamodást véleményezésre az uradalmi tisztviselőnek továbbította.¹⁵⁶⁽¹⁵⁶⁾

1766-ban a bodonhelyiek minthogy a csak 10 egész hellyel rendelkező helységüknek évenként a királynőnek 440 frt-ot, a vármegye költségére 78 frt-ot, míg a földesúrnak 125 frt készpénzt kell fizetniök, e kötelezettségeik enyhítését kérték. A panaszlevél hátoldalán egy uradalmi tisztségviselői aláírással ellátott feljegyzés szerint az uraság a 125 frt-os készpénzfizetést 25 frt-ra mérsékelte.¹⁵⁷⁽¹⁵⁷⁾

1768-ban a babótiak Miklós herceghez címzett kilenc pontos folyamodványukban többek között elpanaszolták, hogy az uraság szolgálatában eltöltött, de a munkavégzést lehetetlenné tevő esős napok esetén csak fél- vagy 1 napos robotot számolnak el nekik, holott ez a nap teljes mértékben kiesik a saját gazdálkodásuk ellátásából.¹⁵⁸⁽¹⁵⁸⁾

Ez évben a bodonhelyiek az urasághoz címzett folyamodványukban amiatt tettek panaszt, hogy bár a szolgálatukat eddig is a példamutatóan végezték, most mégis egyre nagyobb terhet helyeznek rájuk. Így a pordányi majorba is járnak szántani, vetni, aratni, behordani. Marháik a hosszú fuvarokban tönkremennek. Szolgálatuk enyhítését kérték.¹⁵⁹⁽¹⁵⁹⁾

A bősárányi zsellérek az inspektorhoz címezve azt panaszolták, noha szántóföldjeik nincsenek, rétjük kevés, kis lakóhelyüket pénzért vették a jobbágyoktól, mégis „...*értisünkre esett, majd 18 napot kellene szolgálnunk az Miltóság[os] Uraságnak, holott ennek előtte csak 6 napot szolgáltunk*”. Az inspektor segítségét kérték.¹⁶⁰⁽¹⁶⁰⁾

Az osli jobbágyok Miklós herceghez címzett instanciájukban néhai hg. Esterházy Pál rendelkezésére hivatkozva előadták: atyáikat azzal a meghagyással telepítették a „háborús időkben” elpusztult Osliba, hogy a Mária-képhez érkező búcsúsoknak az utat megépítsék és karbantartsák. A mostani összeírás (1767) után annyira megemelték szolgálatukat, hogy az utak rendben tartása mellett immár újabb urasági szolgálatot ellátni lehetetlen számukra. Ezért kérték, az árenda megfizetése és az utak karbantartása mellett újabb szolgálatra ne kötelezzék őket.¹⁶¹⁽¹⁶¹⁾

A veszkényi jobbágyok a regenshez címzett folyamodványukban az új (1767) urbáriummal kapcsolatosan így panaszkodtak: „...*a mostani új urbárium szerint való ¹⁵⁴roboti szolgálatinkkal, és adózásinkkal annyira meg terhelgettünk, hogy lehetetlen legyen nekünk azokat magunknak, mind pediglen Ő Herczegségének tűrhetetlen kára nélkül el viselniünk*”. Az eddigi szolgálatuk és adózásuk

meghagyását kérték.¹⁶²⁽¹⁶²⁾

A csornai házas zsellérek az őket sújtott károokra hivatkozva bejelentették, készpénzfizetési kötelezettségüket nem tudják teljesíteni. A fizetési határidő meghosszabbítását kérték.¹⁶³⁽¹⁶³⁾

A barbacsi házas zsellérek az inspektorhoz címzett levelükben egyebek mellett elpanaszolták, az új urbárium (1767) szerint az eddigi évi 12 nap robot helyett most „...18 nap kézi munkára íteltettek”. A régi kötelezettségük fenntartásáért instáltak.¹⁶⁴⁽¹⁶⁴⁾

1773-ban a veszkényiek az inspektorhoz címzett levelükben hasonlóképpen terheik enyhítését kérték. Panaszuk: noha semmi nádasuk és hanyi részük nincs, mégis minden félhelyesnek évi 50 kéve nádat kell adnia, és a rájuk kivetett 5 vödör csíkért (mocsári halfajta) 8 forintot kell fizetniük, pedig sem halászó vízzel, sem csíkászó területtel nem rendelkeznek.¹⁶⁵⁽¹⁶⁵⁾

A babótiak 1775-ben azt sérelmezték, hogy őket a ládonyi út rendbehozatalára is kirendelték.¹⁶⁶⁽¹⁶⁶⁾ Az irat borítóján olvasható a vármegyei alispán véleménye, mely szerint a ládonyi út javításához kevés a környék településeinek munkája, ezért a babótiakéra is szükség van. Így attól a vármegye nem tekinthet el. Viszont megígérte, hogy néhány más districtus (járás) helységeinek lakói is segíteni fognak a rábaközi utak javítási munkáiban.¹⁶⁷⁽¹⁶⁷⁾

A szentmiklósi múlt esztendei tűzkárt szenvedettek a herceget arra kérték, hogy a robot szolgálattól és a házbérfizetési kötelezettségtől mentesítse őket. Hg. Esterházy Miklós Eszterházán, 1778. június 5-én kelt ellenjegyzésével a süttőri hivatalt utasították, intézkedjen a tűzkárt szenvedettekre vonatkozó általános szabályozás szerint.¹⁶⁸⁽¹⁶⁸⁾

A kecöliek¹⁶⁹⁽¹⁶⁹⁾ több tárgykört is érintő 1786. évi folyamodványuk 3. pontjában azzal a panasszal fordultak a vármegye alispánjához, hogy a Süttőrré, Széplakra¹⁷⁰⁽¹⁷⁰⁾ vagy Pordányba való hosszú útjaikért csak három gyalog napot számítanak, holott négyet szolgálnak. Ugyanezen folyamodványuk 4. pontjában sérelmesnek találták, hogy az urbárium szerint megadják a kilencedet, de ugyanakkor „a kilencedik kereszt az aratók részeivel együtt mind össze olvastatik és megtizedeltetik, amely [így] duplán esik reánk”.¹⁷¹⁽¹⁷¹⁾

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Horváth László: Panaszlevelek a kapuvári és a (fertő-)szentmiklósi uradalom területéről (1724–1800) 1. rész / Portio

Portio

1715-ben az állandó hadsereg szükségleteinek ellátására vezették be az ún. hadiadót, amely kezdetben bizonyos mennyiségű lótartási és katonai élelmezési adagokból (portiókból) állott. Ezt az adót 1722-től készpénzfizetésre változtatták át. (Eltekintve a ¹⁵⁵rendkívüli helyzetektől a nemesek a hadiadó fizetése alól is mentesültek.) A panaszlevelekben esetenként a portio helyett „*musquaterpénz*” vagy „*mundus*” illetve „*mundurpénz*” megnevezés is előfordul.

1736-ban a hidasi¹⁷²⁽¹⁷²⁾ halászok a herceghez címzett instanciájukban azt kérték, hogy a halászok vizeikre is kivetett portiót engedjék el, mert sehol az országban nem hallottak arról, hogy a vizek után is portiót fizessenek.¹⁷³⁽¹⁷³⁾

Ez évben a farádiak a rájuk kivetett portio enyhítését az alábbi panaszt téve kérték: Farádon, noha a helyi nemesség létszáma a jobbágysághoz képest igen jelentős, mégis minden terhet ennek a kevés

számú hercegi jobbágnak kell viselnie. A katonai beszállások és a hosszú fuvarok nagyon súlyos terhet jelentenek. Instancialevelük befejező részében írták, a portio miatt szarvasmarhákat nem tudnak tartani, ugyanakkor a nemesek az állataikat jobbágyok földjein is legeltetik.¹⁷⁴⁽¹⁷⁴⁾ Az 1736 május 12-én, Kapuvárott összeült Comissio állásfoglalása: a kirótt portio a jobbágytelkekkel arányos.¹⁷⁵⁽¹⁷⁵⁾

A szárföldiek a Comissiohoz címzett instancialevelükben a tiszttartó legutóbbi intézkedésének visszavonását kérték. Ez az alábbiakat jelentette: a portio szerint eddig évente a rájuk kivetett ún. „musquater pénz” 7 forint 19 dénár helyett 14 frt 38 d-ra emelkedett, másrészt a roboton kívül minden egész telek (sessio) után az eddigi 50 d csappénz helyett most már 1 frt-ot követel tőlük a tiszttartó. Továbbá elpanaszolták, noha a kapuvári gáton a kötelező roboton felül még mintegy hatvan ölnyt is el kell végezniük, mégis ezen a vámon kedvezményt nem kapnak.¹⁷⁶⁽¹⁷⁶⁾ Az 1736. május 12-én, Kapuvárott összeült Comissio állásfoglalásában a musquater-, illetőleg a csappénzre vonatkozóan további vizsgálódást rendelt el, míg a gáton elvégzendő munkálatoknál semmi jogtalanságot nem találtak.¹⁷⁷⁽¹⁷⁷⁾

1747-ben a veszkényiek Esterházy Pál herceghez intézett instanciájukban azon rájuk kivetett portio mértékének visszaállítását kérték, amelyet 1747-ben emeltek meg. A kevés számú hercegi alattvalóra – 7 egész sessió jobbágy, 7 házas zsellér és néhány lakó – hivatkoztak, akik az elmúlt esztendő árvezei miatt kényszerítettek más falvakban történő bércséplésekkel élelmüket biztosítani, és ezt a többletterhet már nem bírják el.¹⁷⁸⁽¹⁷⁸⁾ A levél hátoldalára irt megjegyzés szerint a portio megállapításánál az uradalom a vármegyei összeírás adatait követte.¹⁷⁹⁽¹⁷⁹⁾

A hercegség beledi jobbágysai 1752-ben gr. Erdődy Györgyhöz, a hercegség jogi képviselőjéhez, vagyonkezelőjéhez fordultak, és súlyos helyzetükre hivatkozva kérték, enyhítse a rájuk kivetett portio mértékét. A beadványhoz csatolták Lébényi János beledi plébános 1752. január 6-iki levelét, amely a jobbágyok panaszainak valódiságát igazolva, az alábbi négy pontban foglalta össze a kilátástalan helyzet okait: „...1. hogy a köeső [jégeső] ez idén elverte gabonájokat, 2. hogy a marhadög [marhavész] nagyon elszegényítette, 3. hogy az említett Petlenen lévő szántóföldeiket és réttyeiket a kapuvári 156tiszttartó uraimék elvették, 4. hogy a tek[inte]tes Végh Péter úr tisztjei az erdőből tudniillik a keczöli erdőtől ki tiltyák.” ¹⁸⁰⁽¹⁸⁰⁾

Csorna hercegi jobbágysai a csornai premontrei konvent notariusai, *Demitrovits László* magatartását panaszolták 1752-ben, aki a reá eső portiorészt nem fizeti. Ez ügyben a Comissio segítségét kérték. A Comissio a kapuvári tiszttartót a helyzet kivizsgálására utasította.¹⁸¹⁽¹⁸¹⁾ Egy ugyanezen tárgyban benyújtott másik csornai panaszlevél jegyzőkönyvi kivonatához csatolt állásfoglalás szerint ezt a portio részt az úrbéreseknak kell befizetni és az összeget mint tartozást a nótáriustól kell behajtaniuk.¹⁸²⁽¹⁸²⁾

A sziliek az 1720–1751 közötti években a rájuk kivetett portio nagyságára hivatkozva nehezményezték annak mértékének mostani megemelését, és kérték az eddigi portio visszaállítását. A Comissio a kapuvári tiszttartót a portio kiszabás most rendelkezésre álló összeírások adatainak figyelembe vételével történő felülvizsgálatára utasította.¹⁸³⁽¹⁸³⁾

1753-ban a kapuvári lakosok, bírák és esküdtek *memoriale*jukkal az uradalom vezető tisztségviselőitől azt tudakolták, hogy nemes *Potyondi László* és *Péter* kapuvári jószágai után milyen jogcímen nem fizetnek portiot, mert azzal már több éve tartoznak.¹⁸⁴⁽¹⁸⁴⁾

Ugyancsak ebben az esztendőben az osliak hg. Esterházy Pál címzett panaszlevelükben írták, „...hogy *Osli 260 esztendőktől fogva fönt áll, az időtől fogva portioval nem terhelgettünk*, [de most] *régi jó privilegiumunk, igazságunk, szabadságunk változás alá vettetett és két portio vetett reánk, egy portio áll 113 forintokból és 33 pinzből [dénárból]*”. Az árendafizetési kötelezettségük 3 frt-ról 4 frt-ra

emelését ugyancsak panaszolták. Kérték a herceget, mentesítse őket a portio kötelezettsége alól és a régi árenda összegét követelje tőlük.¹⁸⁵⁽¹⁸⁵⁾ A Commissio elutasította kérelmüket.¹⁸⁶⁽¹⁸⁶⁾

A pordányiak a falujukra még 1730-ban kirótt portiot kérték, és azt, hogy az az összeg ne növekedjen.¹⁸⁷⁽¹⁸⁷⁾

A kecöliek a szántóterületüket ért kiöntésekre hivatkozva kérték a portio mérséklését.¹⁸⁸⁽¹⁸⁸⁾

157A tamásiak¹⁸⁹⁽¹⁸⁹⁾ három tárgykört is érintő panaszlevelükben portiojuk emelését kifogásolták, ennek mérséklését, valamint az úrbéri szerződésük 8. pontjának érvényben tartását kérték.¹⁹⁰⁽¹⁹⁰⁾

A kecöliek bejelentették: az évi 100 forintot meghaladó *census* befizetése mellett a kirótt portio megadását és a megkövetelt tiszti kvártély¹⁹¹⁽¹⁹¹⁾ felépítését már nem tudják teljesíteni. Ezért a portio befizetés és a kvártély felépítési kötelezettség elengedését kérték. A Commissio tömör írásos válasza: *nihil*.¹⁹²⁽¹⁹²⁾

A tamásiak 1756-ban aránytalanul nagynak érezték a falujukra kiszabott portiot, ezért annak enyhítését kérték.¹⁹³⁽¹⁹³⁾

1757-ben a babóti alattvalók egyrészt panaszolták, hogy Potyondy Gáspár (*Gasparus Bothyondy*) juhásza a reá eső portio befizetését megtagadja, így ezt az összeget a közösség kénytelen befizetni helyette, másrészt, hogy a saját juhaik legeltetéséért megbírságolták őket. Ez utóbbi elengedését kérték. A Commissio a folyamodást tisztartó általi véleményezésre kiadta.¹⁹⁴⁽¹⁹⁴⁾

A veszkényiek a Commissiohoz írt panaszukban a nagyon gyenge termésre, az árvizek okozta károkra hivatkozva az ún. kaszapénz mérsékelését kérték. A Commissio felszólította a kapuvári tisztartót szakvélemény elkészítésére.¹⁹⁵⁽¹⁹⁵⁾

A babótiak Miklós herceghez címzett kilencpontos folyamodványukban elpanaszolták; a hercegség tőlük két egész helyet vett el, de portio mértéke megmaradt.¹⁹⁶⁽¹⁹⁶⁾

A szentmiklósi jobbágyság folyamodása szerint az elmúlt években, szorongatott helyzetük miatt, számos földjüket, réjtjüket kénytelenek voltak a helyi vagy a környékbeli nemeseknek zálogba adni. Sérelmük: a portio kirovásánál ezeket a zálogos földeket úgy vették figyelembe, mintha azokon a továbbra is a jobbágyság gazdálkodnának, ezért a valós helyzet figyelembevételét kérték. A panaszlevél hátoldalára írt határozat szerint a regensnek át kell néznie az érintett szentmiklósi szántók, rétek összeírásait.¹⁹⁷⁽¹⁹⁷⁾

A hidasiak panasza szerint ők, és atyáik eddig a portio fizetése alól mentesítve voltak, most pedig a kapuvári bíró és esküdtjei 30 mérő zabot vetett ki rájuk. Ezért a hidasi halászbíró az uraság állásfoglalását kérte, vajon tartoznak-e ők a kirótt zabbal, avagy nem? Egy, az irathoz csatolt levél szerint a vármegye alszolgabírája utasította a kapuvári bírót, hogy a tavalyi adóegység (*dica*) szerint kell mindenkire, így a hidasiakra is, a zab portiot kivetni.¹⁹⁸⁽¹⁹⁸⁾

A kapuvári *hajdúhelyes* gazdák a regenshez írt levelükben többek között a kapuvári bíró ellen emeltek panaszt, aki az ő portiojukat és adójukat mind a kapuvári jobbágy gazdákhoz, mind pedig a hidasiakhoz viszonyítva magasabban szabta meg. A regens Eszterházán, 1778. január 26. keltezéssel panaszlevél hátoldalára írva utasította az inspektort, hogy a vármegye képviselőivel közösen vizsgálják ki az ügyet és tegyenek javaslatot, amelyet a legközelebbi úriszéki ülés megtárgyal. ¹⁹⁹⁽¹⁹⁹⁾ Az ügy megoldatlanságát sejtetve, a kapuvári *hajdúhelyes* gazdák a regenshez írt panaszukat megismételve, a herceghez is címeztek egy hasonló tartalmú beadványt. Hg. Esterházy Miklós ellenjegyzésével Eszterháza, 1778. március 14. keltezéssel, a panaszlevél hátoldalára a Kapuvárott legközelebb tartandó

Úriszék tárgyalását, és ez ügyben történő döntését határozták meg.²⁰⁰⁽²⁰⁰⁾

(Folytatása következik.)

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról.

158 Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról.

Egy település, egy tájegység családnevei mindig hűen tükrözik a közösség életében lezajló folyamatokat. Jelzik a népcsoport fogyását, gyarapodását, összetételének megváltozását vagy – a családnevek megszilárdulásának időszakában – a foglalkozási, sőt a felekezeti viszonyokat. De egy-egy település zártságát vagy éppen a külvilágra való nyitottságát, és akár az egyes családok vitalitását is érzékelhetjük a névkinccs segítségével. A 18. században, illetve a 19. század közepén összeírt rábaközi családneveket elemezve követem a fent említett folyamatokat, változásokat. A családnévvizsgálat rámutat arra is, hogy eredetileg, a családnevek alakulásának időszakában (azaz a 15–17. században) milyen volt az adott közösség társadalmi tagolódása, és kiderül a belső és külső migráció iránya is. Röviden: a társadalmi mozgások és a névrendszer összefüggését vizsgálom.

A Rábaköz mint szubrégió (kistájcsoporthat) három kistájra tagolható: Répcemellék, Rábaköz, Tóköz.²⁰¹⁽²⁰¹⁾ Gyűjtésem, elemzésem a Répcemellék faluira és a Rábaköz kistáj nyugati térségére terjed ki. Ez a terület közigazgatási egységet jelentett. Kapuvár kezdettől fogva minden tekintetben központi szerepet játszott a körülötte lévő települések életében: a 12. századtól a török időkig mint a környék erődtítménye, majd kereskedelmi, gazdasági, azután közigazgatási központja. Vallási szempontból Kapuvár mellett meghatározó szerepű volt a 17. századtól napjainkig Vadosfa és a 19. században Beled. Míg a vizsgált terület nyugati, északi, keleti területein szinte egyöntetűen csak római katolikus lakosságot találunk, addig a déli és középső részeken a 16. század végétől evangélikusokat, az 1800-as évek elejétől Beledben, majd az 1800-as évek második felétől pedig Kapuváron is nagyobb számban izraelita felekezetű népséget. Vadosfa artikuláris hely volt, a környező falvak – Vásárosfalu, Mihályi, Kisfalud, Gyórá, Tótkeresztúr (ma Magyarakeresztúr), Potyond és Beled – „ágostai hitvallású” népségének központja. Ez utóbbiakat a kis számú rábakecöli és edvi evangélikusokkal együtt 1829-től már nem Vadosfán, hanem Beledben anyakönyvezték. Ugyancsak Beledben vezették 1837-től a zsidó vallásúak anyakönyveit. Természetesen ezek a vallási központok komoly összetartó erőként működtek. A vizsgált terület – amely bizonyos időszakokban a Rábaközi felső járás nevet viselte – északi irányban a Rábca vonaláig terjed, déli peremén az Öreg-Rába folyik, keletről pedig Páli, Potyond, Bogyoszló, Jobaháza, Rábatamási nevű falvak határolják, a térség nyugati széle egybeesett a Rábaköz mint kistájcsoporthat határvonalával: az itt található települések: Dénesfa, Cirák, Gyórá, Himod, Hövej, Vitnyéd.

Huszonhat 18–19. századi település névanyagát elemeztem. Ma már kevesebb községet tudunk a vizsgált térségből megnevezni, mivel Garta egyesült Kapuvárral, valamint Vica is elvesztette önállóságát, Beledhez tartozik. Volt egy Ordód nevű település¹⁵⁹ is, amely már a 18. században is csak Babót-Ordód néven került összeírásra, azóta megszűnt, Babót részévé vált.

Egy rövid áttekintés segítheti a térség történelmének megértést. Az Árpád-kor elején a Rábaközbe határvédelem céljából besenyőket telepítettek. Ez a népcsoport sokáig őrizte önállóságát. A besenyők ősi kiváltságait 1222-ben írásban rögzítették. A soproni ispán mellett a térségben egy rábaközi ispán is

tevékenykedett. Kristó Gyula írja, hogy a Rábaköz még az Anjou-korban is szinte önálló vármegyeként működött, önálló közigazgatással bírt.²⁰²⁽²⁰²⁾ A középkor legjelentősebb birtokosai az Osl nemzetség tagjai, majd leszármazottaik, a Kanizsaiak, később a Nádasdyak. A török elől menekülve a 16. századtól kezdődően délszláv, elsősorban horvát nyelvű népesség áramlott be. Miután Győrt 1594-ben elfoglalta a török, szinte az egész Rábaköz elpusztult, a falvak jelentős része elnéptelenedett, az emberek a mocsarakban, erdőkben kerestek menedéket, az életben maradtak sokszor csak évtizedekkel később mertek visszatelepülni. Soós Imre írja le, hogy például a bogyoszlóiak csak 1620 táján tértek vissza a falujukba, addig a biztonságosabb Vitnyéden húzták meg magukat.²⁰³⁽²⁰³⁾ A két falu névanyagában jól érzékelhető ez az együtt töltött több mint negyed század. Azonban a török kiűzése után sem lett béke. Véres kuruc-labanc harcok dúltak e tájon. Amikor Bottyán János csapatait visszaszorították, akkor a német és rác nemzetiségű katonák felégették a falvakat, elűzték az embereket. Így a 17–18. század fordulójára Dénesfa, Osl, Tamási, Vica szinte lakatlanná vált, valamint az egytelkes nemesi falvak (Edve, Joba-háza, Potyond, Vadosfa) csaknem néptelenné. Ebből a nyolc faluból 1715-ben nincs is összeírt népesség. A gondokat tetézte, hogy a 17. században gazdátlanlanná vált földek újból elerdősödtek, bozótossá, mocsarassá váltak. A helyzethez igazodva Tamási, Bogyoszló, Jobaháza határában 4-5000 holdas közös legelőt alakítottak ki, fellendült a szarvasmarha-kereskedelem: Bécsbe, Velencébe szállították az itt hízlalt szarvasmarhát.²⁰⁴⁽²⁰⁴⁾ A Répce és Kis-Rába menti települések lakói folyton szenvedtek a folyók áradásaitól. Ugyanakkor önkényesen megszabott, nehéz robotterhek sújtották a népességet, és járványok tizedelték őket. A 18. század elejétől viszont azt látjuk, hogy növekedtek a faluhatárok, szaporodtak az irtásföldek, javultak az életlehetőségek. Az 1600-as évek második felében Nádasdy Ferenc nádor kezdeményezte a töröktől kipusztított terület benépesítését. Nádasdy 1671-ben, a Wesselényi-összeesküvés leleplezése után történt kivégzését követően birtokainak nagy része az Esterházyak kezére került. Ez alól alig akadt kivétel, például Himod a győri püspök, Hövej a csornai pre-montrei rend tulajdona volt, néhány falu pedig mint jobbágytalan kisenemesi település őrizte önállóságát. Az Esterházyak is szorgalmazták a betelepítést, az elnéptelenedett vidékekre német jobbágyokat hívtak be. Ezt a tényt azonban ma már csak a névanyag őrzi, nyelvében, hagyományaiban egységesen magyar a lakosság. Ma főként kistelepülések jellemzőek erre a tájra (1000 fő körül vagy ez alatt van a lélekszám), kivétel ez alól Kapuvár (10659 fő) és Beled (2944 fő).

¹⁶⁰A névanyag vizsgálatában a 18. század eleje nagyon szerencsés kiindulópontot jelent. E század első felében azt tapasztaljuk, hogy növekszik a lakosság száma. „Magyarországon 1720 körül 14 főt, 1787-ben 28 főt találunk négyzetkilométerenként, ami azonban közelebből nézve Vas megyében 40, Békésben 19 főt és a keleti hegyek közt még kevesebbet jelent.”²⁰⁵⁽²⁰⁵⁾ A Vas megyére kimutatott 40 fő/km² lehetett jellemző Sopron megyére is. Az 1715 és 1754 között eltelt közel 40 esztendő fejlődését igazolja a családok és a családnévajták mennyiségének a növekedése. Az összeírt, jövedelemmel rendelkező, állandó jelleggel megtelepedett lakosok száma majdnem megháromszorozódott. Természetesen ezek nem tökéletesen megbízható számadatok, erősítik ezt a meggyőződésünket az egyházi anyakönyvek is: ott ugyanis találunk olyan neveket, amelyek ezen összeírásokban nem szerepelnek. De a fejlődés, a változás pozitív iránya egyértelmű: a gazdagodó névanyag növekvő lélekszámmra enged következtetni. Különösen gyorsan növekedett a népességszám a 19. század iparosodó, élénk kereskedelmet folytató világában. A mezőgazdaság is jelentős volt, a gabonaféléken kívül jó minőségű dohányt termesztettek. „A Rábaköz szélén termesztik. Legjobb a Vitnyédi, Höveji, Himodi, Gartai dohány.”²⁰⁶⁽²⁰⁶⁾ Ugyancsak Drinóczy kézíratos művében olvashatók a rábaközi táj szépségét megidéző sorok: „A Kis Rába mellett van a Baboti Erdő. Ez talán az ország fenn állása óta nem volt vágva, oly temérdek nagyságú tölgyfák találtnak benne, hogy egy fábul 30-40 öll fa is kikerül. A kapuvári iharos gyönyörű erdőség.”²⁰⁷⁽²⁰⁷⁾

A bemutatott terület családnévanyagát a fellelhető legkorábbi anyakönyvek segítségével és az 1715., az

1728., az 1754. és az 1828., valamint az 1850. évi népességösszeírások alapján elemeztem.²⁰⁸⁽²⁰⁸⁾ Az anyakönyveket részben a Magyar Országos Levéltár Mikrofilmtára, részben a Soproni Levéltár és a falusi plébániák irattárainak segítségével vizsgáltam át. A családnévanyag nagyobb részét az országos összeírások (*conscriptioes regniculares*) adatai alapján gyűjtöttem, az 1715–20-as, az 1728-as, az 1754-es, 1828-as országos összeírás és az 1850. évi népösszeírás alapján. 1715-ben helységenként név szerint összeírták az adózó népességet, a külső birtokosokat és a honosítottakat. Ezeket az adatokat 1720-ban felülvizsgálták, s ahol szükséges volt, pótolták, kiigazították. A következő összeírásban szintén név szerint lejegyezték a családfőket, a gyerekeket, az „*egy és külön kenyéren élőket*”. Az 1754-es Nádasdy Boldizsár-féle összeírás teljesnek tekinthető, mind az adózó, mind a nem úrbéres népességet feltünteti (házatlanok, nem adózó nemesek, iskolamester, szolgák, pásztorok). Az összeírás végén lejegyzik a zsidó lakosok nevét is. Az 1828-as névjegyzékben a családfő neve szerepel, függetlenül attól, hogy nő vagy férfi, fiatal vagy 60 éven felüli. A felsoroltakon túl felhasználtam az 1773-ban elkészült cigányösszeírás névanyagát, amelyben a cigány családfőket írták össze járasonként, falvanként. Az 1831. évi zsidó-összeírás részletes, névtani szempontból is értékes forrás, az egész ház nép nevét közli magyar nyelven. Az 1850-es népösszeírás (*conscriptioes populares*) szintén név szerint a családfőket nevezi meg.

161A történeti családnévvizsgálat sokféle tényre rávilágít. A nevek nyelvi eredete megmutatja a betelepülő népesség eredeti nemzeti, nyelvi hovatartozását, a névalkotás alak- és jelentéstani jellemzői más tájegységekkel való rokonságra vagy az attól való eltérésre utalnak. A névgyakorlati vizsgálatok az adott vidék legjellemzőbb családnéveit, egy-egy közösség jellegzetes neveit tárják fel, a megjelenő újak pedig a népességmozgásra utalnak. A névhasználat helyi és adott korra jellemző szokásait, esetenként a névadás lehetséges motivációit is kideríthetjük. Ha a különböző névtípusokat összefüggéseiben vizsgáljuk, akkor a névállomány belső szerkezete is feltárulhat, megláthatjuk, hogy a sokak által viselt családnévek mellett kialakulnak a megkülönböztető névalakok, különös becézési formák, vagy éppen a keresztnévek sokszínűsége figyelhető meg. A névtan felvetette kérdések világos megítéléséhez szükség van a szociolingvisztika nyújtotta segítségre is. Az adott közösség történelmének, kultúrájának ismerete is fontos. Az eltérő településszerkezetű, a más felekezeti, a paraszti vagy polgárosodó jellegű, az elzárt vagy közlekedési szempontból előnyös fekvésű település névanyaga más-más választ fog adni ugyanarra a kérdésünkre is. A szociolingvisztikai változók befolyásoló hatása érzékelhető a felekezeti különbségek (római katolikus, evangélikus, izraelita), a gazdasági háttér (nemesi falvak, jobbágytelepülések), a foglalkozási körülmények (gazdálkodó, kézműves lakosság, mezővárosi polgárság), a települések földrajzi elhelyezkedése tekintetében, ezek mind-mind alakítják, formálják a névrendszert. De a nevek is üzenetet hordoznak a tájról, történelemről, magáról az elnevező emberről.

Röviden, néhány mondatban kitérek a családnévek kialakulására, korai állapotára. A családnév fogalmára jellemző, hogy egész családot – felmenőket és leszármazottakat – jelöl, és öröklődik. Nehéz egyértelműen megválaszolni, hogy mikor alakultak ki ezen jellemzőkkel családnéveink. A 13. században már néhány főúri család esetében tudjuk igazolni, hogy öröklődnek a nevek. Azonban az egyszerű emberek körében még a 14. században is biztonsággal kimutathatjuk, hogy az őket jelölő név egyelemű (*Luka, Csete*). Megállapíthatjuk, hogy családnéveink csak a 18. századra vagy inkább században válnak „szabályosan öröklődővé”. A családnév kutatás több alappéldáját idézhetjük: „A 17. század elejével körülbelül lezártnak tekinthetjük azt a kort, amelyben a gazdasági és társadalmi tényezők hatása folytán az egyén egy elemű nevéhez másodlagos névelem kapcsolódik... Ekkor (a 18. századig) azonban még csak a családnévek kialakulásáról lehet szó, és nem végső megszilárdulásukról.”²⁰⁹⁽²⁰⁹⁾ „A szabályosan öröklődő, kételemű névrendszer kialakulását Magyarországon a 17–18. századra szokás tenni.”²¹⁰⁽²¹⁰⁾ Hajdú Mihály írja: „A 15. században, de még később is, a hivatalos anyakönyvezés bevezetéséig fennállt a vezetéknev megváltoztatásának

lehetősége.”²¹¹⁽²¹¹⁾ Az én adataim is bizonyítják, hogy a 18. század elején – nem tömegesen – még akad névváltozás vagy névváltoztatás, tehát még nem tökéletesen lezárult állapotot érzekünk, hanem egy lezárulóban lévő folyamatról kapunk képet.

¹⁶²Nagyon fontos ismérve a magyar családnévnek, hogy az első helyen áll a teljes személynévén belül. Mint kijelölő jelző a közösséghez tartozáson túl egyedít, azonosít. A családnév azonban nem csak az egyénről szól, hanem arról a tájról, ahol a név született, arról a közösségről, amely elnevezte ott élő tagjait. Megismerhetjük belőle az életmódot, az ott élő ember lelkületét, gondolkodásmódját. „A megkülönböztető jelzőket természetesen nem az illető egyén vette föl, hanem attól a közösségtől kapta, amelyben élt. ... sok tekintetben ez a kulcsa a családnévek vizsgálatának. ...a név nem egyéni, hanem társadalmi produktum és mint ilyen, az illető közösségre, társadalomra jellemző.”²¹²⁽²¹²⁾ Valóban bőséges információt hordoz egy terület családnévállománya az elnevező közösségről, annak szociális, kulturális háttéréről. Éppen ezért nagyon fontos a névrendszer társadalmi meghatározottságát szem előtt tartani. A családnévek vizsgálata más tudományterületek eredményeit is felhasználja (történelem, művelődéstörténet, néprajz, szociológia), és természetesen segíti is a névtani kutatás az említett tudományokat.

A vizsgált időszak jellemzésekor ki kell emelnünk, hogy ez az újratelepítések kora volt, amely a 18. század közepe táján lezárult, illetve lelassult. Kezdetben kevés nevet írtak össze, azután gyors gyarapodás, majd a névmennyiség megállapodása volt megfigyelhető. Ebben a folyamatban a névanyag nyelvi eredet szerinti arányai megváltoztak. Az önkéntes betelepüléssel, majd a tudatos telepítéssel a horvát és a német eredetű családnévek száma megszorozódott a Rábaközben. A 19. század közepén a zsidó lakosság létszámának emelkedése tapasztalható, ez ismét a német eredetű nevek mennyiségét növelte. Írásomban négy időpont adatait és az ebből adódó eredményeket mutatom be: egyrészt a 18. század első felében lezajló folyamatot az első három összeírás alapján (1715., 1728., 1754.), valamint az egy évszázaddal későbbi állapotot az 1850. évi népesség-összeírás segítségével. A további vizsgálatok érdekes pontja a névváltozatok és névváltozások, valamint a névváltoztatások és a kettős családnévek kérdése. „... csak a rendszeres anyakönyvezésig, azaz a 19. század elejéig volt lehetséges [a névváltoztatás], mert azután a régi családnévet az anyakönyvek rögzítették és így a régi név nem felejtődött el. Ettől kezdve gyakoriak a kettős nevek.”²¹³⁽²¹³⁾

A névanyag változásának követésével a migrációs folyamatokat igyekeztem feltárni. A legkorábbi adataim 1715-ből valók. Ezekből kimutatható egy jelentős mag, a törzsökös névkincs: 114 olyan családnév szerepel a teljes névállományon belül (a két évszázad alatt 1430-féle családnévet találtam), amely 1895-ig minden vizsgált időpontban megtalálható e települések családnévei között. Bemutatom, hogy az egyes időszakokban a törzsökös neven kívül mennyi családnév él tovább egy vagy több időszakon keresztül, illetve azt is, milyen új nevek jelentek meg.

A magyar eredetű neveknél három jelentéstani típust emelek ki: a foglalkozás-, a személy- és a helynévből -i képzővel alakult családnévek csoportját. Ezek a kategóriák jellemzőek e táj névkincsében, ezek mutatják a változást. A nem magyar eredetű családnévekből két csoportra fordítok figyelmet: a német és szláv családnévekre (ez utóbbi legtöbbször a délszláv, általában a horvát eredetű neveket foglalja magában). Ezek gyarapodása jól mutat rá a betelepítés tényére, a külső migrációra.

¹⁶³A 18. század kezdetétől a 19. század végéig meglevő nevek (a törzsökös rábaközi nevek) alkotják a Rábaköz általam vizsgált 26 településének családnévállományában a szilárd magot, ezek a családok éltek itt – mondhatjuk – a családnévek kialakulása óta. A legtöbb ma is itt él. Ezek a nevek a következők: Ács, Anda, Babos, Balogh, Bársony, Bider, Bognár, Bókon, Bokor, Borbély, Boros, Borsodi, Böcskei, Buti, Cserpes, Csiszár, Csuka, Dancz, Dani, Dobos, Egyed, Eperjes, Erdélyi, Erős, Ezsöly, Farkas, Fekete, Földesi, Förhéncz, Fücsök, Füzi, Gacs, Gáncs, Garab, Gerencsér, Gilicz,

Gosztola, Hajdú, Hancz, Hegyi, Henye, Herczeg, Hollós, Horváth, Ivánkovics, Kapui, Karsai, Kiss, Kisfaludy, Kocsis, Koloszar, Kovács, Kozma, Kövér, Kránitz, Kükedi, Lakatos, Lakos, László, Lengyel, Letenyi, Lócsi, Luka, Madarász, Major, Marics, Mátis, Mészáros, Módos, Molnár, Nagy, Németh, Nyikos, Odor, Orbán, Óri, Ötvös, Papp, Pintér, Pócza, Polgár, Pongrácz, Pótzik, Rabi, Rác, Rosta, Sági, Simon, Sipos, Sipőcz, Soós, Sörtély, Szabó, Szakács, Szakály, Szalai, Szántó, Szarka, Szerencse, Szigeti, Szűcs, Takács, Tar, Tóth, Török, Tuba, Turi, Varga, Vargyas, Vas, Vörös, Zambó, Zsámboki, Zsirai (114 név).

Az 1. táblázat adatai megmutatják, hogy az 1715-ös összeírástól kezdődően meglevő törzsökös nevek (114 családnév) 1715-ben, valamint a későbbi időszakokban a névkincs adott kategóriáján belül (például a foglalkozásnévből alakult családneveken belül) milyen arányt képviseltek.

a családnév eredete	a családnév jelentése	1715 %	1728 %	1754 %	1850 %
Magyar	foglalkozásnév	65,9	46,3	51,7	41,9
	személynév	59,3	30,2	24,6	18,8
	helynév	56,2	29,2	22,6	14,1
Német		33,3	6,6	4,1	2,8
Szláv		38,5	10,4	11,4	6,1

1. táblázat: A törzsökös nevek százalékos aránya névtípusonként

Az 1. táblázat adatai arra engednek következtetni, hogy időben távolodva a 18. század kezdetétől ezek a tősgyökeres rábaközi lakosokat jelölő családnevek egyre kisebb arányban vannak jelen a névanyagban, azaz egyre inkább gazdagodik a családnévállomány a betelepülő lakosság miatt. A tősgyökeresnek nevezett lakosok között tartjuk számon a 17. század utolsó harmadában betelepült német anyanyelvű, illetve az 1500-as évektől megsokasodó szláv anyanyelvű népességet is. Tehát azokat, akik az 1715-ös összeírásokban már szerepelnek. Ekkor a nevek 88,51%-a magyar, 6,25%-a szláv, 3,84%-a német (és 2,4%-a egyéb idegen) ajkú lakosságra utal.

Az elemzésekből egyértelműen megállapíthatjuk, hogy e táj legjellemzőbb családnév-típusa a foglalkozás megnevezéséből keletkezett név. 1715-ben az összeírt családok több mint 38%-ának ilyen neve volt. Erősíti ezt a megállapítást az a tény is, hogy a tíz leggyakoribb családnév 50%-a szintén ebbe a kategóriába sorolható (Varga, Szabó, Molnár, Kovács Takács, illetve Csizmazia). Még a 19. század végén is ezt mondhatjuk el.

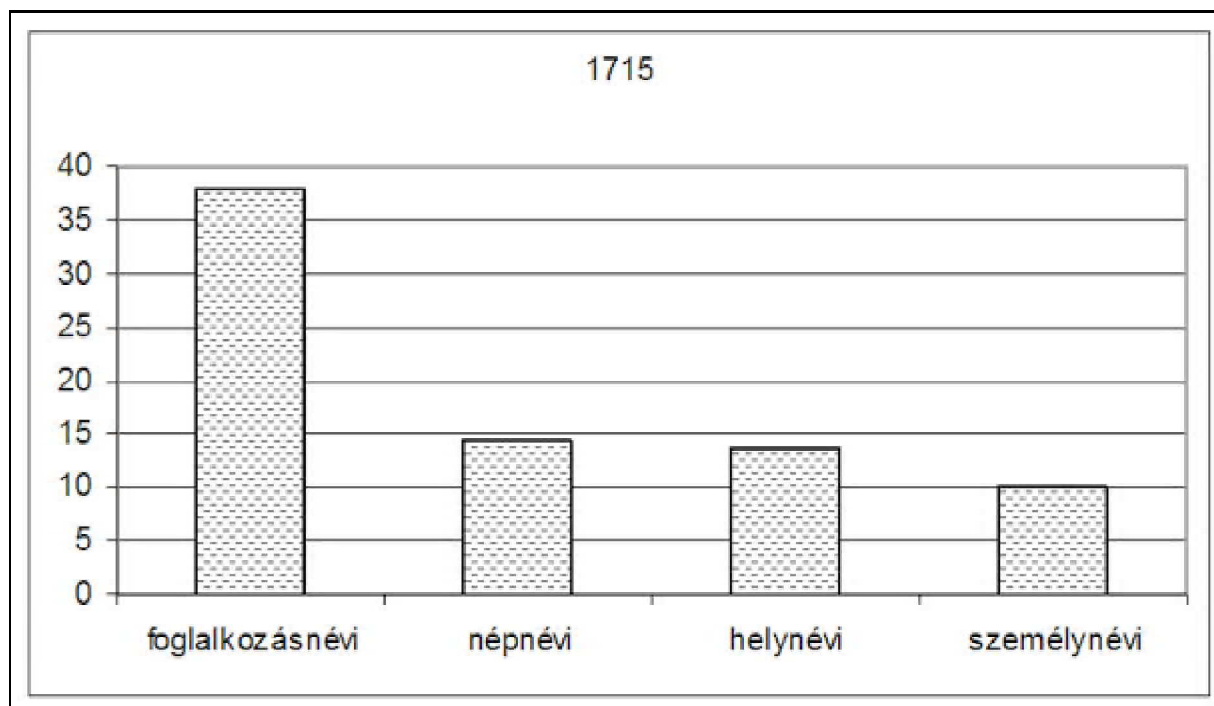
164Csa	1715	1728	1754	1828	1850	1895
Horvát	8.	3.	1-2.	1.	1.	1.
Varga	3.	2.	1-2.	2.	3.	2.
Németh	1.	1.	3.	3.	2.	3.
Molnár	4.	6.	4.	4.	8.	7.

164Csa	1715	1728	1754	1828	1850	1895
Nagy	5.	7.	8.	5.	4.	4.
Tóth	9.	9.	7.	8.	5.	6.
Kovács	6.	8.	9.	7.	6.	5.
Szabó	7.	4.	5.	9.	9.	8.
Kiss	-	10.	10.	6.	7.	9.
Takács	2.	5.	6.	-	-	-
Csizma	10.	-	-	-	-	10.
Szalai	-	-	-	10.	10.	(11.)
Papp	-	-	-	-	-	10.

2. táblázat: A tíz leggyakoribb családnév a jelzett időpontokban a gyakoriságát jelző sorszámmal

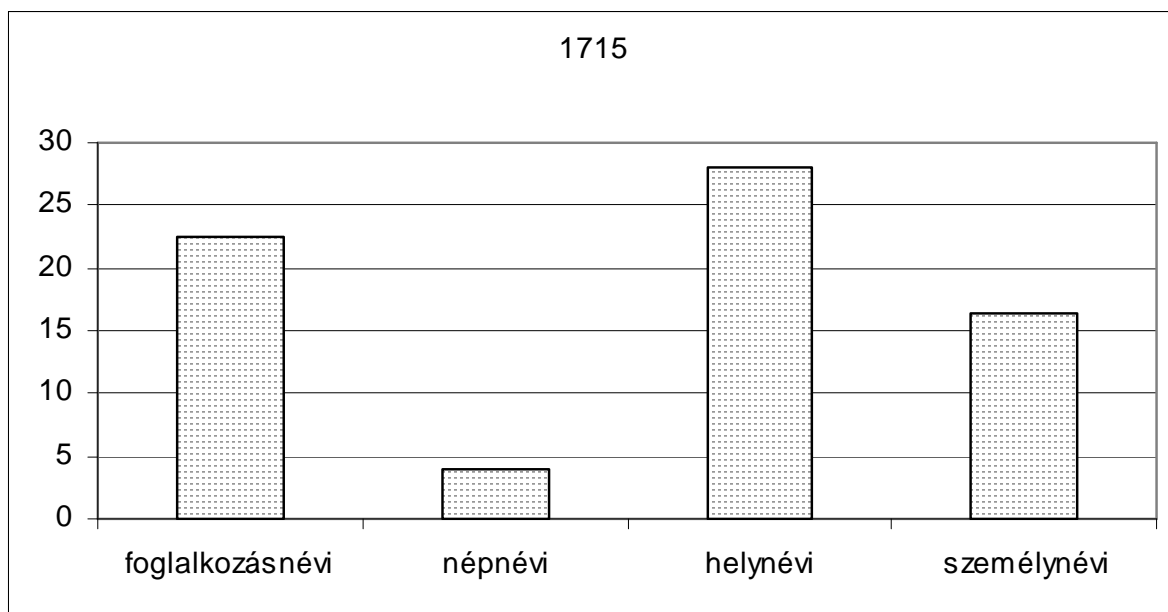
A családnévek utáni oszlopokba írt pozíciószám az egyes időpontokban a tíz leggyakoribb családnév sikerességét mutatja be. Nagyon beszédes a két évszázadban kialakult sorrend. A 18. század három összeírása alapján kimutatott leggyakoribb családnévek népnévi és foglalkozásnévi alapszavúak: *Németh* (első), *Horváth* (harmadik), *Tóth* (kilencedik); *Varga* (második), *Takács* (negyedik), *Szabó* (ötödik), *Molnár* (hatodik), *Kovács* (nyolcadik). Az első tíz között szerepel még a *Nagy*, valamint a *Kiss* családnév. A 19. században szinte ugyanazokat a neveket olvashatjuk, a sorrend módosul csupán: *Horváth* (1.), *Németh* (3.), *Tóth* (7.); *Varga* (2.), *Kovács* (5.), *Molnár* (6.), *Szabó* (9.). A *Takács* a 15. helyre került és helyébe a *Csizmazia*, illetve egy *-i* melléknévképzős helynévi alapszavú családnév sorakozott fel: a *Szalai*.

Az 1. táblázat adatai jól szemléltették: 1715-ben a foglalkozást jelentő családnévek nagy részét, 65,9%-át, a törzsökös nevek között találjuk. A későbbiekben is ebben a kategóriában a legkisebb a mozgás, a nevek fele, majd közel 42%-a az eredeti magból jelen van. A többi esetben azt látjuk, hogy az eredeti, törzsökös nevek aránya az adott névtípuson belül egyre jelentéktelenebbé válik, azaz igen nagy mérvű a bővülés, a névgazdagodás. A magyar eredetű személynévi jelentésű névanyag a 19. század közepéig körülbelül a harmadára, az *-i* képzős helynévből keletkezett nevek köre pedig az eredeti arány negyedére szorult vissza. Névtani vizsgálatokból tudjuk, hogy a Dunántúl legjellemzőbb családnévei a foglalkozásnévi és a népnévi eredetűek: a *Varga*, *Szabó*, *Molnár*, *Takács*, *Kovács* mellett a *Horváth*, *Németh* és a *Tóth*. A személynévi alapú nevek birtokosai távolabbi területekről (keletről) települtek be. Fontos figyelmet fordítani a helynévi alapszavú családnéveinkre, ugyanis az 1700-as évek elején az *-i* képzővel alakult helynévi alapszavú családnévek még nagy biztonsággal jelzik, honnan érkezett a név gazdája. A betelepülők esetében a Rábaközben a családnévek alapján jól érzékelhető a közeli településekről, illetve a déli irányból történő beáramlás, elsősorban Vas és Zala megye területéről származnak a letelepedni szándékozó családok.²¹⁴⁽²¹⁴⁾ 165A német és szláv eredetű nevek mennyisége viszont a későbbiekben jelentősen gyarapodik, itt legfeltűnőbb a névgazdagodási folyamat.

1. diagram: A családnévállomány összetétele jelentéstani kategóriák alapján a családok százalékában

Az 1. diagram arra hívja fel a figyelmünket, hogy a vizsgált időszak kezdetén az itt élő családok közül a legtöbbnek (38,01%) olyan családnév van, amely foglalkozásnévből alakult ki. Érdekes a következő oszlopról leolvasható eredmény is: a családok 14,39%-a népnévi alapú családnévvel rendelkezik. A 2. diagram szemléletesen jelzi, hogy ezt a viszonylag magas arányt milyen kevés névfajta eredményezi: tulajdonképpen három név van jelen ebben a kategóriában: a *Horváth*, *Németh* és a *Tóth* család-név. Emellett egy-egy előfordulással jelenik meg az *Orosz*, *Rácz*, *Török* családnév. 1715-ben még csak kevés személyt neveznek meg helynévből keletkezett családnévvel (13,82%: pl. *Kisfaludi*, *Lócsi*, *Szalai*), és látszik, hogy nem a legjellemzőbb névadási forma a keresztnévből kialakított családnév sem (9,98%: pl. *Anda*, *Egyed*, *Luka*, *Mátis*). A 2. diagram az előforduló különböző családnéveket alapul véve azt mutatja meg, hogy a névkincsen belül, azaz az összes nevet tekintetbe véve az egyes kategóriákban mekkora arányban szerepelnek a különböző nevek, azaz hol a legnagyobb a névgazdagság, az egyes csoportok hány különböző nevet számlálnak. (Az első oszlop azt jelzi, hogy az összes névnek 22,52%-a a foglalkozás megnevezéséből alakult családnév.)

1662. diagram: A családnévállomány összetétele jelentéstani kategóriák alapján a nevek százalékában

Az első két oszlop a családok százalékához képest kisebb arányban van jelen, ami azt jelzi, hogy kevés névféle sok családnak adott nevet, tehát régóta itt élhetnek ezek a személyek, elbokrosodott, elszaporodott családokról van szó. Itt is látszik, hogy a Rábaköz legjellemzőbb nevei a foglalkozás- és népnévből kialakult családnévek. A helynévből és személynévből alakultak esetében az olvasható le, hogy sokféle név kevés családot jelöl, tehát egy vagy csupán néhány családnak adtak nevet, akik nemrég élhetnek e tájon, nem jellemzőek. Kivétel ez alól a helynévi alapúaknál a *Szalai*, amely a Zala helynevet rejt magában, valamint a személynévi alapúaknál például Páliban a *Kozma*, Beledben a *Dancz*, Hővejen az *Anda*, több településen, de csak egyszeri előfordulással a *László* és a *Nyikos* családnév.

1715-től továbblépve a 18. század első felében lejátszódó folyamatokat követve, majd ezeket a száz évvel későbbi eredménnyel összehasonlítva sokféle következtetést vonhatunk le. A magyar eredetű családnévek közül továbbra is csak a legjellemzőbb csoportokat emelem ki. (Noha a népnévi is jelentős, de kevés névegyedet jelent. Akad még tulajdonságot jelölő, például *Gönye*, *Kondor*; vagy növények: *Torma*, *Bokor*; állatok: *Tuba*, *Szarka*; tárgyak: *Kasza*, *Pakrócz* nevéből alakult családnév. Ezek azonban az egészen belül viszonylag jelentéktelen arányt képviselnek.)

A 3. táblázat adatai azt szemléltetik, hogy az 1715-től meglevő törzsökös nevek mellett milyen arányban jelennek meg újak. Az összehasonlítást mindig a családnév saját csoportján belül végeztem el. Például 1728-ban a magyar eredetű foglalkozásnévi alapszavú családnév-kategórián belül továbbra is ott van a 31 törzsökösnek nevezett név, valamint az 1715-ös anyagból 11 név ugyancsak szerepel, de ezek nem tekinthetők törzsökösnek, mert később kihullanak a névanyagból. Viszont ebben az 167összeírásban tűnik fel először 25-féle új családnév, amely ennek a kategóriabeli névkincsnek a 37,3%-a, tehát ez mutatja a névgazdagodást.

Az 1715-ös százalékarányok azt szemléltetik, hogy a nem törzsökös nevek mekkora részét képviselik az adott csoport névanyagának.

a családnév eredete	a családnév jelentése	1715 %	1728 %	1754 %	
---------------------	-----------------------	-----------	-----------	-----------	--

a családnév eredete	a családnév jelentése	1715 %	1728 %	1754 %	
magyar	foglalkozás	34,1 16-féle név	37,3 25-féle név	30,0 18-féle név	
	személynév	40,7 11-féle név	50,9 27-féle név	36,9 24-féle név	
	helynév	43,8 27-féle név	51,4 37-féle név	48,3 45-féle név	
német		66,6 6-féle név	88,8 40-féle név	83,3 60-féle név	
szláv		61,5 8-féle név	85,4 41-féle név	63,6 28-féle név	

3. táblázat: A törzsökös nevek mellett megjelenő új családnevek aránya és száma

Az 1728-as összeírásból adódó eredmények minden kategóriában emelkedést mutatnak. Ennek több oka lehet, például az, hogy a háborúk lezárultak, megindult a gazdálkodás, kevesebb a kedvezményezett család, így pontosabb az összeírás. Az idegen ajkú betelepítettek névanyagát azonban érdemes alaposabban megvizsgálni, itt a legnagyobb arányú a növekedés. 1728-ban, az előző összeírás után alig több mint egy évtizeddel, már jól látszik a többször megfogalmazott szándéknak (tudniillik, hogy a pusztá helyeket be kell telepíteni, és főként német ajkú lakosokat várnak) az eredménye. Grubacsevics Ferenc tiszttartó 1710-ben Esterházy herceghez írott leveléből tudjuk, hogy: „*A fiatal német kolóniát szinte megtizedelték*”²¹⁵⁽²¹⁵⁾, azaz a Nádasdy Ferenc által már támogatott német ajkú népesség betelepítése megindult, de a kuruc-kori harcok idején erősen lelassult, sőt sok üldözésben volt részük az ide érkező német anyanyelvűeknek. Esterházy József Antal 1719-ben a szentmiklósi tiszttartóját így utasítja „... *a pusztá helyekre német jobbágyokat kell telepíteni, s mentül hamarább szép rendtartást lehet a község közé behozni, valamint a német dominiumokban vagyon. Ezek mellett a magyar jobbágy is megtanulja a Gvéreknek [német *Gewähr-Buch*] rendszerét.*”²¹⁶⁽²¹⁶⁾ Efféle ösztönzések hatására érkezett a 17. és 18. század fordulóján, a 18. század első évtizedeiben sok németajkú római katolikus vallású telepes a Rába-közbe, elsősorban a mai Ausztria és Bajorország területéről. A német eredetű családnevek szerkezete, a nevek végződése is ezt igazolja. „*Süddeutschland ist die Heimat der*”¹⁶⁸*Bühler, Hofer, Moser ..., alle mit der Endung -er, die in Norddeutschland fremd ist.*”²¹⁷⁽²¹⁷⁾ A korai betelepülők valóban a *Hofer, Glanser, Kleiser, Ader, Bider, Tobler, Heiner, Tringer* típusú neveket viselték. A betelepítési szándék beszédes példája Dénesfa 1728-ban rögzített névanyaga. A település lakói szegények, a 16. században megyei taksát fizető zsellérek voltak. Később teljesen lakatlan lett a falu, majd új birtokosai újraterlepítették. Az 1728-as névsorban 26 családot írtak össze, ebből 4 magyar (*Györvári 2, Gyűrű, Molnár* egy-egy család) 2 horvát és 20 német nevű család van. A 22 idegen, betelepített személyből szláv nevű a *Jorovics, Parics*; német nevű az *Anrájter, Bominger, Cump, Faber, Gangl, Herman, Hoaler, Imanecker, Klaus, Krászl, Mandler, Moar, Paudler, Praj, Sach, Salemon, Schmitt, Staumberger, Szinebel, Tobinger*. A következő összeíráskor viszont már egyetlen idegen nevű család sincs a községben, tehát gyakori lehetett, hogy az ide érkező betelepülők valami oknál fogva nem tudtak gyökeret eresztetni, visszamentek hazájukba vagy áttelepültek egy másik faluba. Ugyanis a már megismert nevek más településeken néha felbukkannak. Hasonlóan megemelkedett a szláv, főként délszláv eredetű családnevek száma. Például: *Degovics, Dezerics, Dezomics, Kovacsics, Puskovics* és hasonló nevekkal bővült a névállomány. A *Csörgits* név nem ö-ző változatban is előfordult az anyakönyvekben: *Csergits, Csergets* alakban. E típusnál egy név már több családra vonatkozik, ami mutatja azt is, hogy állandó, megtelepedett népességről van szó. Tudjuk, hogy

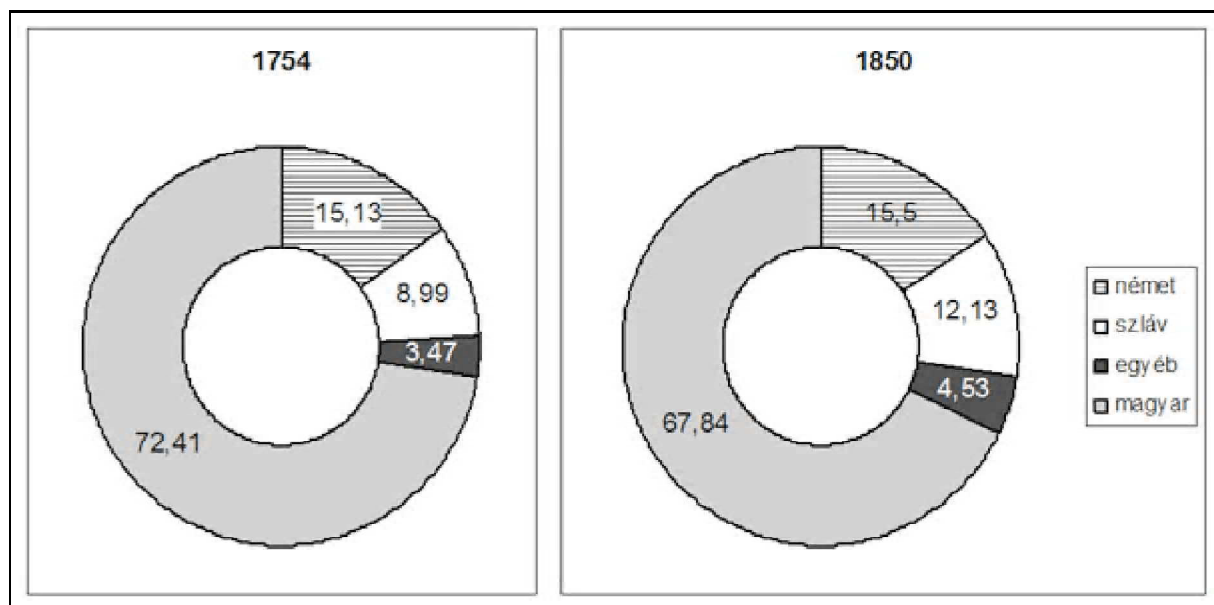
a Sopron és Moson vármegyei területekre már a 16. század kezdetétől érkeztek horvát anyanyelvű családok, elsősorban kis- és középnemesek. „...az egyre terjeszkedő török elől számos armalista és kisbirtokos nemes húzódott fel familiárisi szolgálatáért kisebb nagyobb területet kapva a védett területekre. ... Nádasdy Tamás és utódai alatt...”²¹⁸⁽²¹⁸⁾

A feljegyzések szerint Enyingi Török Bálint is sok horvát és rác származású tisztviselőt alkalmazott a birtokain, 1613-ban például Veszékenyben *Rácz István* Török Bálint erdőinek az őrzője. Egyéb, valamely más szláv nyelvterületről betelepülő családok nevét is fellelhetjük: *Bencsik, Csiczák, Gilicz, Kutsora* és hasonlók.

A 18. század első felében lezajló folyamat eredményét az 1754. évi adatok elemzéséből kapjuk meg. A belépők révén megjelenő új nevek száma sokatmondó. Viszonylag kiegyensúlyozott változás látszik a foglalkozás- és a személynévi alapszavú nevek esetében mind a nevek számában, mind azok százalékos arányában. A helynévi motivációjú családneveknél mást tapasztalunk: folyamatosan emelkedik az újonnan belépő névféleségek száma, és az első időszakhoz képest az aránya is. A német és szláv anyanyelvűeket jelölő családnév-anyag 1728 után is jelentős változáson megy át. 1715-ben a törzsökös neveken (német: 3, szláv: 5) kívül 6, illetve 8-féle név van az anyagban, negyven évvel később ez a mennyiség német ajkúak esetében a tízszeresére, a szlávok esetében három és félszeresére nő. 1754-ben az összeírók 489-féle nevet rögzítettek, ez 1593 családfő neve. Ebben a Nádasdy Boldizsár nevével fémjelzett összeírásban 74 eltérő német eredetű nevet találunk. (60-féle új, 3 törzsökös és 11 név 1728-ban már szerepelt.) Például *Apeller, Bruk, Fischer, Hochsinger, Hoffer, Klauser, Linsenhauer, Ritter, Scherer, Schneider, Tobler, Wolf, Zasing*. A családfők közül 1696,15%-ot jelölnek ezen nevek. A *Garab*, a *Hoffer* 5, a *Kleizer* 4, a *Tobler* és a *Tringer* 3-3 család neve, a többi általában egy, ritkábban két családot nevez meg. A gyakori nevek viselői – a *Garab* kivételével – Gartán élnek, ahova az 1670-es években telepítették őket.

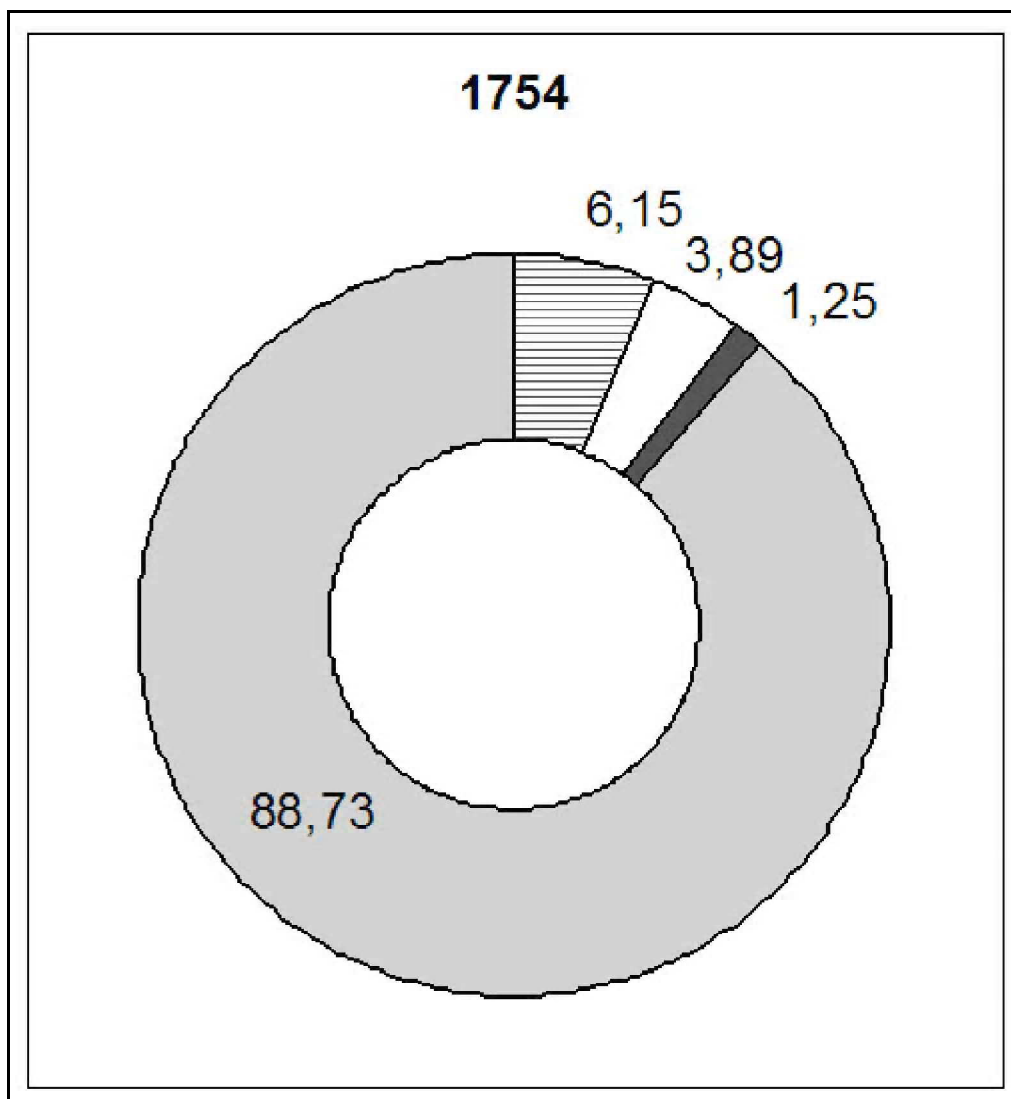
Szép számban akadnak továbbra is szláv eredetű családnevek. *Csörgits, Degovits, Franek, Galavics, Garabics, Lukonics, Lukovics, Novák, Ugronovics* és hasonlók. Összesen 44 különböző név fordul elő. Lényeges eltérés, hogy a német eredetűek esetében 1,32 a gyakorisági mutató, a szláv nevekénél viszont 1,42 (azaz egy nevet átlagosan ennyi családfő visel). Tehát a szláv nevű családok már messzebb jutottak a meghonosodásban, ugyanazon a néven több családfőt szőlítanak. Az egyéb kategóriába sorolt nevek között ilyenek fordulnak elő mint: *Deluki, Korbéli, Ludban, Menegati*.

Az 1754. évi és az 1850. évi eredmények összevetéséből újabb megállapítások bonthatók ki. Nincs számottevő változás továbbra sem a foglalkozásnévi alapszavú családnevek körében, ez egy megállapodott névkincs. Azonban igen jelentős a helynévi, a személynévi, a szláv, majd a német eredetű név mennyiségében és az arányában a módosulás.

3. diagram: A családnévállomány összetétele a nyelvi eredet alapján a nevek százalékában

A 3. és 4. diagramok mutatják a változást, ugyanis az új, egy-egy családot jelölő nevek adják meg a folyamatok irányát. Jól érzékelhető ez a német nevek esetében. A 3. táblázat adataiból is azt olvashattuk le, hogy a névféleségek száma száz év elteltével jelentősen megemelkedett, ezt szemlélteti százalékos arányban feltüntetve a 3. diagram. Majd a 4. diagramon azt láthatjuk, hogy az általuk megnevezett családok aránya csökkent, amiből arra a következtetésre kell jutnunk, hogy folyamatos betelepülés tanúi vagyunk, az adott német eredetű névvel rendelkező családoknak még nem volt idejük a terebélyesedésre, csak egyetlen család nevéként kerültek be a névanyagba, tehát a névféleségek száma emelkedik, de az összes családon belül ez nem jelentős mennyiség.

1704. diagram: A családnévállomány összetétele a nyelvi eredet alapján a családok százalékában

A 18. század közepén az idegen hangzású nevek az előforduló különböző névfajtáknak megközelítőleg az egy negyedét jelentik, a családoknak pedig körülbelül az egy nyolcada rendelkezik nem magyar hangzású, írású névvel.

Az 1850-ből való összeírásban 684-féle családnéven 3772 családfőt neveznek meg. Ismét az idegen eredetű nevek terén lezajlott változásokat emelem ki. A német írású nevek száma 106, a családok száma 212. A névféleségek 15,5%-át e csoportba sorolhatjuk, a családok számában nem ilyen jelentős az arány, csupán 5,62%. A névgyakorisági mutató 2. A növekedés hátterében nem csupán az előző század tudatos és szervezett betelepítési folyamatai állnak, hanem a zsidó lakosság spontán betelepülése is. Az újabb családok érkezését igazolja, hogy a német eredetű nevek 70%-a egy családra vonatkozik. 71 név csak egyszer fordul elő. A német nevű családok jelentős része (62 család) Kapuváron, valamint a vele szorosan együttműködő Gartán (26 család), a közvetlen mellette levő Vitnyéden (14 család), a szintén szomszédos Babóton (14 család) lakott. Ez a városiasodásra, a munkalehetőségek növekedésére, valamint a zsidó lakosság számának emelkedésére utal. Mint tudjuk, ők német eredetű családnevet viseltek II. József 1787. évi rendelkezése óta. „*Die Judenschaft in allen Provinzen zu verhalten, dass ein jeder Hausvater für seine Familie, der Vormund für seine Waisen, und eine jede ledige, weder in der väterlichen Gewalt, noch unter einer Vormundschaft oder Kuratel stehende Mannsperson vom*

1-ten Jänner 1788 einen bestimmten Geschlechtsnamen führen, ...jede einzelne Person aber ohne Ausnahme einen deutschen Vornamen sich beilegen und solchen Zeit Lebens nicht abändern soll."²¹⁹⁽²¹⁹⁾ Érdekes módon a Beledben összeírt német névvel bíró családfők száma csupán öt, az 1870-es évtized zsidó anyakönyveiben viszont 55 családfő jelenléte mutatható ki.

¹⁷¹A szláv nevék között 201 családot találunk 82-féle név alatt. Csak egyszer kerül bele az összeírásba 48 név. A százalékos eloszlás keveset változott a száz évvel korábbihoz viszonyítva: a nevek 12,13%-a sorolható a szláv eredetűek közé, és a családok 5,35%-a. A családnevek gyakorisága 2,43. Azt jelzi, hogy elég sok a gyakorivá váló, megtelepült rábaközieket jelölő név. A nevek 53,1%-a *-ics* végződésű, ezek a régóta itt élő családokat nevezik meg. Ellenben enyhén növekszik az északi irányból betelepülő szláv nevék száma is: *Desenszki, Germanek, Novák, Smerlicsek*.

A német és szláv nevekhez nem sorolhatók száma is folyamatosan gyarapodik. Ebben az időpontban 31-féle családnév (4,53%), 45 család (1,19%) tartozik ide. Ezeknek a neveknek egy töredéke cigányokat jelöl: *Kenna, Totya*. Valószínű néhány név íráshiba miatt került ebbe a csoportba. Például a *Zsinger* név *Singer* lehet. A *Ludman* név korábban már íródott *Ludbanként, Ludmányként*, valószínű, hogy a német *Ludemann*ból torzult.

Összegezve a fenti eredményeket megállapíthatjuk, hogy a családnevek mennyiségi, nyelvi eredet szerinti vagy jelentés- és alaktani vizsgálata sok tanulsággal bír. A mennyiségi vizsgálatokból kimutatható, hogy a 17. század végéig, a 18. század elejéig megélt pusztítás nyoma ott látható a névanyagban: az 1715. évi összeírás mindössze 553 családnévet tartalmazott, negyven évvel később viszont már 1593 a nevek száma. Tehát majdnem megháromszorozódott a névállomány. Ez a gyors ütemű emelkedés a 19. században lassul, száz évvel később (1850) 3772 családot tartottak számon. Nemcsak a családok, de a családnevek száma is nőtt. Az első időpontban 208-féle családnévet szolgáltatnak a források, a legmagasabb érték 1850-ben volt, ekkor 684-féle családnévet írtak össze az általam vizsgált településeken. Fontos megállapítás, hogy a népességszám jobban emelkedett, mint a névféleségké, így növekedett a névgyakoriság. A kezdeti alacsony gyakorisági mutatószám 2,66 volt, a legmagasabb 1850-ben lett: 5,51, tehát a népességszaporodás már nem a betelepülés útján, hanem a letelepedett családok sokasodása, terebélyesedése folytán jött létre.

A családnév-gyakoriság vizsgálata meggyőzően bizonyította, hogy az elnéptelenedett falvakba folyamatosan érkeztek a betelepülő személyek. Ennek egyik bizonyítéka, hogy az egyszer előforduló családnévek aránya végig magas marad. 1715-től 1850-ig a következő százaléértékek jelzik az egy családot jelölő nevek mértékét: 1715: 62,50%; 1728: 58,93%; 1754: 58,89%; 1828: 49,37%; 1850: 43,27%. Tehát a 19. század közepén is azt mondhatjuk, hogy a családnevek közel fele tökéletesen identifikál, azonosítja az illető családot, mivel közel-távolban egy van belőle.

A névgazdagodási folyamatban mind a gyakorisági, mind pedig a jelentés- és alaktani vizsgálatok rámutatnak az *-i* melléknévképzős helynévi alapszavú családnevek csoportjára. A gyakorisági vizsgálatoknál ott tűnik fel a típus, hogy kezdetben nincs a leggyakoribb nevek között, majd elsőként a *Szalai*, aztán a *Füzi, Borsodi* nevek egyre több családot képviselnek. A jelentéstani elemzésben feltűnő e kategória emelkedése a névállományon belül: 1715-ben a családok 13,82%-át, a 18. században 14,19%-át, a 19. században 16,78%-át nevezik meg. A névkincsen belül 1715-ben 28,02%, a 18. században 33,14% és a 19. században 35,49%. Összeesik ezzel az alaktani vizsgálat eredménye: a képzett családnevek között legnagyobb súlyú ez a típus: a 18. században ¹⁷²29,58%, az 1800-as években 30,47%. Elmondhatjuk, hogy a családnevek egyharmad része helynévből alakult *-i* képző segítségével.

A nevek eredetének vizsgálata szintén sok tanulsággal szolgálhat az adott térség népességtörténeti háttéréről, a migrációs folyamatok irányáról, a nyelv, a nyelvjárás akkori állapotáról. (A 18. században

diktálás, bemondás alapján rögzítették az összeírók a neveket. Nagyon sok esetben az akkori magyar, de a német nyelvjárási állapotokról is vonhatunk le óvatos következtetéseket.) A családnevek nyelvi eredet szerinti kategorizálása azt mutatta meg, hogy a névállomány növekvő részét alkotják az idegen eredetű – elsősorban német, másodsorban szláv – családnevek. A 18. század közepén a névanyag 27,59%-a, a 19. század közepén pedig a nevek 32,16%-a nem magyar névadás útján jött létre.

A családok számában is folyamatos az emelkedés: a 18. század eleji állapothoz képest jelentősen nőtt az idegen eredetű nevet viselő családok száma, a lakosságon belüli aránya (1715: 5,77%; 1728: 8,78%; 1754: 11,27%; 1850: 12,16%). Az egy családot megjelölő tulajdonneveket nyelvi eredet szempontjából megvizsgálva az tapasztalható, hogy jelentős részük német eredetű családnév. Ez kezdetben a betelepülő osztrák, bajor népességet jelölte, később a polgári réteget alkotó német ajkú lakosokat (nyomdász, tímár, bérlő, tisztviselő stb.), majd a zsidó lakosságot. Az adatokból az is látszik, hogy Kapuváron és Gartán mindkét században, Beledben pedig a 19. század második felében magas a német nevűek száma. Szláv nevű népességet szintén elsősorban az említett településeken, valamint kisebb számban Bogyoszlón, Hövejen és Kecölben találunk.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról. / Forrásjegyzék

Forrásjegyzék

Oppidum Kapuvár 1672. Magyar Országos Levéltár (MOL) Rep. 65. 389. 8.

Possessio Babót, 1680. évi urbarium MOL Rep. 65. 389. 9.

Perceptoralia, Conscriptioes regniculares 1715–1720., 1728, 1754, 1828, IV. 14.a. Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (SL)

Conscriptioes populares 1850. IV. 1. 1. aa. (SL)

Conscriptio Zingarorum 1773. IV. 1. m.(SL)

Conscriptioes Judaeorum 1831, IV. 1. n. .(SL)

Esterházy család hercegi ágának levéltári anyaga, MOL P 150 1143 csomó

Születési anyakönyvek, Magyar Országos Levéltár Mikrofilmtára

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról. / Melléklet

173 Melléklet

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról. / Melléklet / 1. melléklet: a vizsgált települések sorszáma és neve

1. melléklet: a vizsgált települések sorszáma és neve

sorszám	település
1.	Kapuvár
2.	Babót
3.	Beled
4.	Bogyoszló
5.	Cirák
6.	Dénesfa
7.	Edve
8.	Garta
9.	Gyóró
10.	Himod
11.	Hövej
12.	Jobaháza
13.	Rábakecöl (Kecöl)
14.	Magyarkeresztúr (Tótkeresztúr)
15.	Kisfalud
16.	Mihályi
17.	Osli
18.	Páli
19.	Potyond
20.	Szárfold
21.	Rábatamási (Tamási)
22.	Vadosfa
23.	Vásárosfalu
24.	Veszkény
25.	Vica
26.	Vitnyéd

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról. / Melléklet / 1. melléklet: A német és szláv eredetű családnevek mennyisége településenként 1850. évi népesség-összeírás alapján

1741. melléklet: A német és szláv eredetű családnevek mennyisége településenként 1850. évi népesség-összeírás alapján

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról. / Melléklet / 1. melléklet: A német és szláv eredetű

családnevek mennyisége településenként 1850. évi népesség-összeírás alapján / Német eredetű családnevek (1850)

Német eredetű családnevek (1850)

Ssz.	Település	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	
	Név																		
1.	Áder	10							3										
2.	Apeller	2																	
3.	Arbeiter																		
4.	Arnstein																		
5.	Axnix	4												1					
6.	Bider	2															1		
7.	Boninger						1												
8.	Böekk																		
9.	Böhm	2																	
10.	Braun																		
11.	Brayer																		
12.	Czinder					1													
13.	Czumpf																		
14.	Dachs	1																	
15.	Deutsch															1	5		
16.	Dresser	1												2					
17.	Drommer	1																	
18.	Ehmán																		
19.	Eprer																		
20.	Fischer	1														1			
21.	Freyer	3																	
22.	Frister																		
23.	Fürst	1																	
24.	Gajer												2						
25.	Garab		4						3		2				1		2		
26.	Getz	1																	
27.	Grainer																		
1752	Hainer		8																
29.	Hajdár																1		
30.	Halszer																		
31.	Háner				1														
32.	Hantz																		
33.	Hart			1															
34.	Hencz																		

Ssz.	Település Név	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	
35.	Herbáth													1					
36.	Hess	2																	
37.	Hóbor																		
38.	Hoffer	2	1						8							3			
39.	Hujber		1		1														
40.	Kaizeráll																		
41.	Kleizer								4										
42.	Kohn													1					
43.	Kolnhoffer																		
44.	Kozmer				1														
45.	Köhninger	1																	
46.	Kráicz			1															
47.	Kronekker			1															
48.	Kuntzi	3																	
49.	Kurtzi																		
50.	Kurztweill																		
51.	Lang	1											1						
52.	Lantz										2								
53.	Maitz	2																	
54.	Manczer																		
55.	Meller																2		
56.	Mohl	2																	
57.	Muizer	1																	
58.	Mutz	1																	
1765	Neher																		
60.	Neubauer																		
61.	Niedermayer																		
62.	Okhercz	1							1										
63.	Ott						1												
64.	Pajer																		
65.	Pakler																1		
66.	Palmberger	1																	
67.	Pámer																	2	
68.	Pámháer																1		
69.	Pászli	1							3										
70.	Perstl	1																	
71.	Piller													1					

Ssz.	Település Név	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	
72.	Prájczer					1													
73.	Preklet	3																	
74.	Priszter																1		
75.	Pucz																	1	
76.	Raits			1															
77.	Rájder																		
78.	Rehberger																		
79.	Riesz	2																	
80.	Rigler																		
81.	Ritsaer	1																	
82.	Romberger	1																	
83.	Róth															3			
84.	Saffer																1		
85.	Sántzi			1															
86.	Schef							1											
87.	Scheidl	1																	
88.	Schey	1																	
89.	Schmölz																		
1809	Schwertner	1																	
91.	Sepf																		
92.	Spielmayer																1		
93.	Spitzer															1			
94.	Srágli																		
95.	Steiner																		
96.	Szeifried																	1	
97.	Sziber																1		
98.	Szinger																1		
99.	Szukhentrunck																		
100.	Tasner									1									
101.	Thomayer													1					
102.	Tobler								2									2	
103.	Triber	4																	
104.	Trupper														1				

Ssz.	Település Név	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	
105.	Velner																1		
106.	Volner								2		2								
Családok száma		62	14	5	3	2	2	1	26	1	6	0	3	7	2	9	19	6	

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / TANÁCSURAK ÉS JOBBÁGYOK. TÁRSADALOM A 17–18. SZÁZADBAN / Varga Józsefné Horváth Mária : A 18–19. századi rábaközi családnevek tanúsága a migrációs folyamatokról. / Melléklet / 1. melléklet: A német és szláv eredetű családnevek mennyisége településenként 1850. évi népesség-összeírás alapján / Szláv eredetű családnevek (1850)

178 Szláv eredetű családnevek (1850)

Ssz.	Település Név	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
1.	Badicz														2			
2.	Bajác																	
3.	Balaskó																	
4.	Balikó								1									
5.	Bárkovics																	
6.	Bebes		1															
7.	Bencsics																	
8.	Bencsik				1													
9.	Benkovics	1																
10.	Bersics									1								
11.	Berzavics												1					
12.	Bodrovics																	
13.	Bucsics																	
14.	Burgolits	1																
15.	Cseresznyák	1																
16.	Csörgics																	
17.	Damnovics															2		
18.	Decsics															1		
19.	Degovits								5									
20.	Desenszky																	
21.	Dezomics	5																
22.	Dugovits															2		
23.	Dusa	2																
24.	Ferkits	1																

Ssz.	Település Név	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
25.	Gaszlics	1																
26.	Gerebics																	
27.	Germanek																	
1792	Gilicz								2									
29.	Görgics		2															
30.	Gregorics								3									
31.	Hadarics													1				
32.	Hekmár	2																
33.	Hérák	3																
34.	Herics	2	1															
35.	Ivánkovics											10						
36.	Ivarcz																	
37.	Jagadics	1																
38.	Jerkó								1									
39.	Jugovics			1											1			
40.	Kálovics							1										
41.	Kelekovics															1		
42.	Koloszár										1	1						
43.	Koronák							1										
44.	Koronics															1		
45.	Kovacsics												12					
46.	Kránitz				15									1				
47.	Kurtsits	3		1														
48.	Lipovics																	
49.	Lukinits	2																
50.	Lukovics								1									
51.	Makár								1									
52.	Marics																3	
53.	Mátics				1													
54.	Meskó	4		1												1		
55.	Miholics												1					
56.	Mikolics														1			
57.	Musits																	
58.	Muszik										2							
177	Novák			1														
59.																		
60.	Pálics										1							

Ssz.	Település Név	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.
61.	Palkovics																	
62.	Petrács													1				
63.	Petricz		1															
64.	Poják	3																
65.	Polák															1		
66.	Radics			1														
67.	Rasztovics																	
68.	Rátkovics						1											
69.	Roskó																	
70.	Rozsics	9																
71.	Schmerlitsek																1	
72.	Sikovics																	
73.	Stekovits	1																
74.	Sterlik	2																
75.	Strokay							1										
76.	Szajkovics	6																
77.	Szaradics	2							7									
78.	Szóka			1														
79.	Trestyén																	
80.	Vinkovics		1															
81.	Zsemlevics																1	
82.	Zvoronovics			1														
Családok száma		52	6	7	17	0	1	3	20	1	5	11	13	4	4	10	4	0

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MŰHELY

181 MŰHELY

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MŰHELY / Baranyi Judit: I-XV. Országos Érembiennále, Sopron, 1977-2005. Áttekintő összegzés220

**Baranyi Judit: I-XV. Országos Érembiennále,
Sopron, 1977-2005.**

Áttekintő összegzés ²²⁰⁽²²⁰⁾

A kortárs magyar képzőművészet bemutatásának mind többféle lehetőségét kereste a 20. század második felének alkotói közössége, a művésztelepek, a vidéken egyre nagyobb számban letelepült művészek csoportjai. Ehhez csatlakoztak az önkormányzatok és közintézmények kezdeményezései, illetve a kulturális irányítás mind határozottabb, a művészeti életet decentralizáló törekvések támogatása.

Érdekesen indultak a képzőművészeti ágazatok egyre nagyobb számban meghirdetett biennáléi, illetve az egyes településekhez leginkább köthető egyéb kulturális programok periodikus jelentkezése. Mindehhez a kezdetekkor, azaz az 1960-as években, méltányos összegű központi támogatás, illetve a szervezést és lebonyolítást segítő központi intézményi támogatás (elsősorban a Műcsarnok bevonása) járult. Ezek a kezdeményezések, programok mind szélesebb körű érdeklődést biztosítottak a résztvevők és látogatók vonatkozásában egyaránt. Voltak helyek, ahol a festészet (Szolnok, Hódmezővásárhely, Szeged); másutt a grafika (a nagy hagyományú Miskolc, majd Salgótarján); a Kner Nyomda közelségétől inspirált Békéscsabai Alkalmazott Grafikai Biennále; Pécssett – egymást váltó években – a kerámia, illetve a kispasztika; Szombathelyen a Textilművészeti Biennále; Egerben az akvarell műfaja talált befogadó otthonra. Öröndetes, hogy valamennyi városban évtizedek óta változatlan érdeklődés mellett kerülnek megrendezésre ezek a tárlatok.

Sopron 1977-ben ünnepelte szabad királyi várossá nyilvánításának 700. évfordulóját. A város színes programokkal, fontos vállalkozásokkal, rendezvényekkel gazdagította a jeles évfordulót. A város ekkor vállalta fel a kortárs magyar éremművészet támogatását, befogadását; egy nemzetközileg is jelentősnek értékelt művészeti ágnak teremtett rendszeres bemutatkozási lehetőséget az évfordulóra csodásan felújított Lábasházban. Az épületet az azóta elhunyt Nagypál Judit építész igényes tervei szerint alakították, az installációját (elsődlegesen a kiváló bemutatási feltételeket biztosító éremtárolókat) és a földszinti üzlethelyiségek változatos berendezéseit Fekete György belsőépítész tervezte.

A Kulturális Minisztérium és a Magyar Képző- és Iparművészek Szövetsége elfogadta Sopron város meghívását. Alkotóink is komolyan vették az invitálást, a mai napig elmélyülten, az éremművészet sokféleségének szellemében, változatos tartalmi és formai koncepciókkal jelentkeznek kétévente. A lebonyolítás feltételei módosultak ugyan (begyűjtés, tárolás, művek visszaadása stb.), de a város által működtetett Rendező Bizottság vállalja az operatív feladatok jelentős feltételeinek biztosítását, támaszkodva a Soproni Múzeum hathatós, önálló tevékenységére. Mai napig komoly gondot jelent a ¹⁸²megfelelő elektronikus és írott sajtó mozgósítása, „megnyerése”. Sokkal több figyelmet érdemel a Biennále megismertetése, ajánlása hazai és külföldi vonatkozásban egyaránt, (sajnos ez nem csak a Biennáléval kapcsolatos problémája az egész szakterületnek).

Ami a részvételt illeti, a soproni Országos Érembiennále mindig átfogó képet tudott és tud adni éremművészetünk helyzetéről, eredményeiről, a kísérletezésekről éppen úgy, mint a klasszikus megfogalmazású alkotásokról.

Kótai József: Lábasház, 1983, vert ezüst, Ø 4,5 cm

1977-ben – szerencsés egybeeséssel – Budapesten rendezték a FIDEM kiállítását (az éremművészek nemzetközi szervezetének bemutatóját), amelynek külföldi vendégei megtekintették az Érembiennálét. A visszhang meglepetésről, pozitív elismerésről szólt, s többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy ezen fontos nemzetközi rendezvényen hazánkat megkülönböztető figyelemmel fogadják napjainkig. Bizonyíték erre az is, hogy azóta már két alkalommal (1994-ben és 2002-ben) ismételten hazánk lehetett fóruma ennek a jelentős nemzetközi kongresszusnak és seregszemlének.

A legkomolyabb feladatok egyike mai napig az érem műfajának definiálása, jelen törekvések befogadása, vállalása. A klasszikus érem „bronzból vagy nemes fémből készült, az egyik oldalán lapos relief, a másikon kép vagy – emlékérmek esetén – megfelelő szöveg szerepel. Lehet kerek, vagy ovális,

10 cm-ig érem, ennél nagyobb plakett”. Szerencsére már a 20. század első felében munkálkodó Beck Ö. Fülöp, majd Ferenczy Béni és még néhányan, többek között Vígh Tamás, Kiss Nagy András, Asszonyi Tamás és még jó néhányan jelentősen bővítették az elfogadott kritériumokat. Így 183 önálló kompozíciók, elvont témák, bontott felületek is hamar elfogadottá váltak ezeken az intim méretű, elsődlegesen kézbevételekre komponált darabokon, megtartva egyúttal az események, ismert személyek és egyéb témák megörökítésének lehetőségeit.

Borsos Miklós: Szabó Lőrinc,
1964, bronz, Ø 22 cm

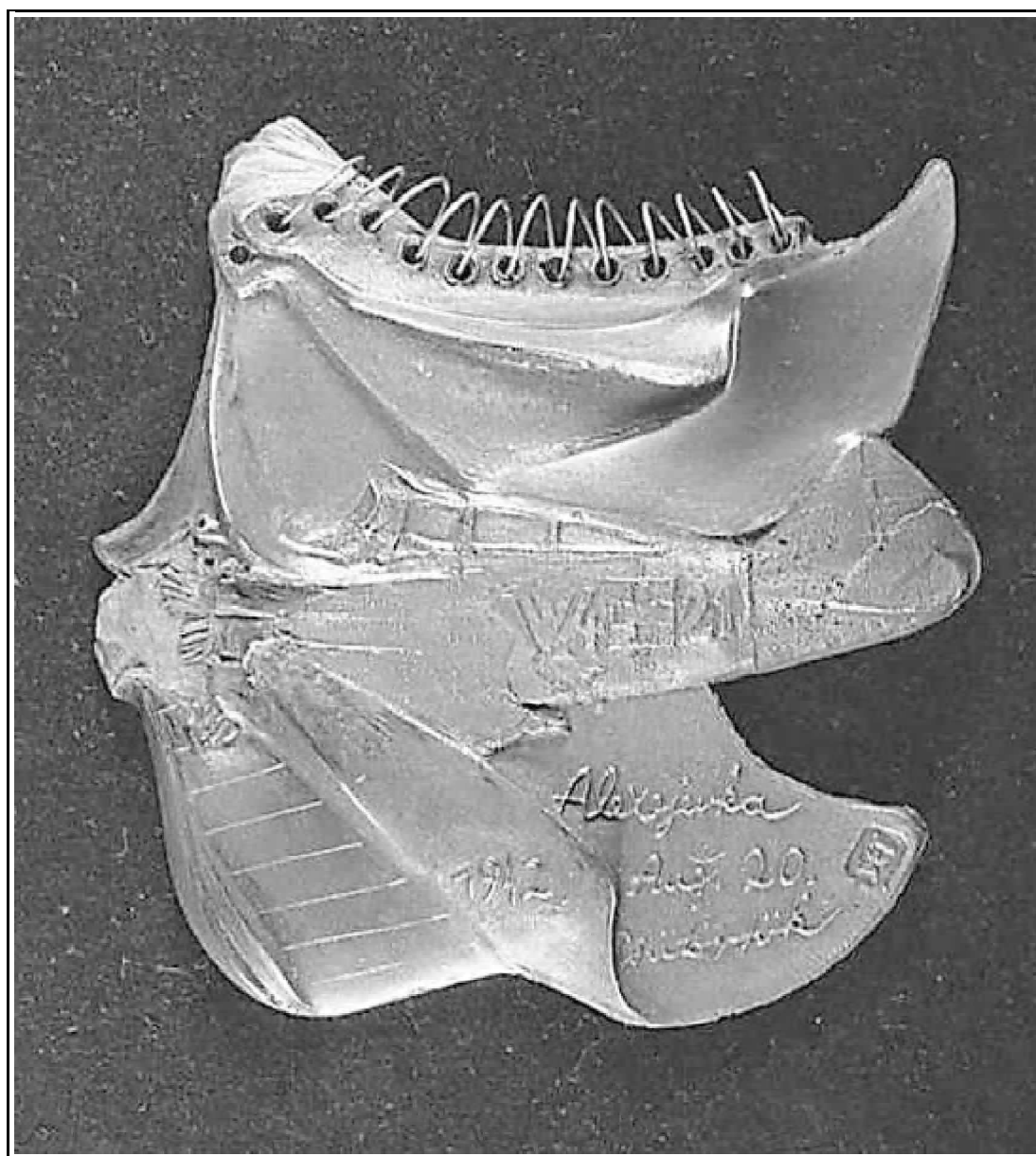
Vigh Tamás: Dienes Valéria (1879-1978),
2002, bronz, Ø 11,8 cm

Hamar kiderült, hogy már nemcsak bronzból, hanem másfajta fémből, márványból, műanyagból is létrehoznak érmészeink olyan műveket, melyek magukon hordozzák mindazt az igényt, amelyet az érem műfajával szemben támaszthatunk. Gazdagodott később a skála más anyagok: porcelán, kvarc, toll, papír, üveg, stb. megjelenésével. A Biennále a kezdetektől felvállalta a nyitottságot, az új kísérleti törekvések befogadását, bemutatását. Az idő többszörösen igazolta, hogy ezek a próbálkozások nem egy esetben hozzájárultak a későbbiekben a legkifejezőbb megoldásokhoz vezető úthoz.

Szerencsére ezt a nyitottságot sikerült megőrizni az eltelt harminc év során. Talán ez is magyarázza, mi teszi vonzóvá a részvételt a fiatal alkotók számára. Otthonosan mozognak a Biennálén, nem egyszer pályakezdők első sikereinek is örülve. Ez az érdeklődés jelenti a folyamatos megújulást, a mind sokoldalúbb megismerésének lehetőségét a mai magyar éremművészet eredményeinek. Vonzó lehet a rendezők azon törekvése is, hogy minden alkalommal ajánlásképpen megjelölnek olyan aktuális témákat

(évfordulók, jeles alkotókhoz kötődő események stb.), amelyek megjelenítése üdvözlendő lehet. Nem direkt befolyásolás a cél, hanem a figyelem felkeltésén keresztül orientálás egy-egy témára. Az évek során nem egy sikeres érem köthető ehhez.

Komoly erőfeszítést jelent a részvétel feltételeinek fenntartása, finansziális hátterének biztosítása, a kiosztásra kerülő díjak, illetve a nívós katalógus megjelentetéséhez szükséges lehetőségek megteremtése. A kezdeti központi támogatás egyre inkább ¹⁸⁴háttérbe szorult, s a feladatokhoz minden területen felnőttek a helyi szervek: az ön-kormányzat, a múzeum, s a támogatást díjadományokkal is biztosító intézmények együttesen vállalták, s a mai napig sikeresen biztosítják a Biennále vállalását; azaz folyamatosan színvonalas körülményeket teremtve mutatják be a magyar éremművészet legújabb eredményeit, legjobb alkotásait. A díjak adományozásának szélessége, a tendenciák, a tehetséges új generációk, az egyes évfordulók emlékét megőrkítő munkák elismerése – a Képző- és Iparművészeti Lektorátus által összehívott rangos zsűri munkáján keresztül – objektív megismerési lehetőséget jelent az alkotóknak és látogatóknak egyaránt.

Soltra E. Tamás: Pilótasors VIII,

1999, bronz, 9x9 cm

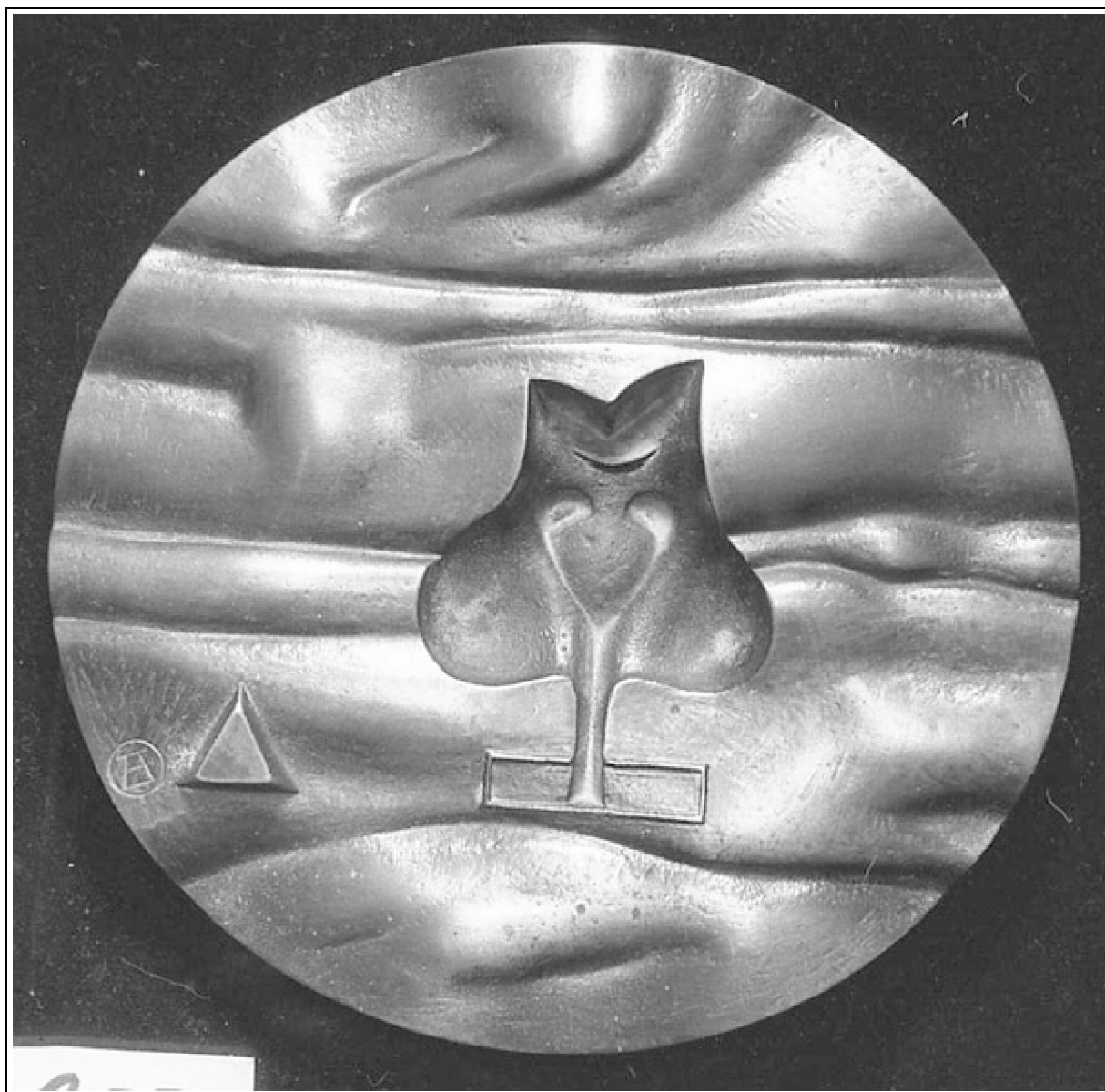
íjf. Szlávics László: V.D. születésnapjára – Műterem III,
2002 fa, vegyestechnika, 9x9 cm

Külön kell szólni a Biennále nagydíjáról, amely Ferenczy Béni (1890–1967) kiváló szobrász és érmész nevét viseli, Győr-Moson-Sopron megye Önkormányzatának nagydíjaként, mintegy felvállalva és példának állítva a művész életpályájának gazdagságát, munkásságának, emberi és szakmai tartásának tisztaságát, orientáló erejét. Ferenczy Béni alkotói pályájának olyan részét képezik érmei, amelyet a klasszikus alkotói módszer, az igényesség és a szakmai sokoldalúság mellett a humánus, a finom érzékenység jellemzi. A nagydíjjal kitüntetett kiállító művész megkapja a díj mellé Ferenczy Béni „Pro arte” c. érmét – első alkalommal a művész özvegyének jelenlétében történt mindez.

Sopron város kiemelt díja a „Civitas fidelissima”, ehhez mívés vert ezüst érem is járul, honorálva a városhoz, a Biennáléhoz kötődő kvalitásos munkák elismerését. A további díjaknál két egyéni adományozóról szükséges közvetlenül is említést tenni: Kótai József soproni születésű ötvösművész „a

legfiatalabb tehetséges alkotók egyikének” alapított díjat, a szegedi Szabó Géza ötvösmester díja „a legjobb vertérem tervezőjének” kerül odaítélésre. Emellett első alkalomtól a Roisz Vilmos-alapítvány a múzeum gyűjteményét gyarapító vásárlás céljait szolgálja.

185 1977–2005 között 15 országos Érembiennále került megrendezésre; alkalmanként 90 körüli kiállító szereppel, kiállításonként 300 körüli munkával. A Lábasház nagy termében a jól variálható tárolókban változatosan lehet csoportosítani a műveket, a stíláriis összetartozásokat, tendenciákat, egy-egy alkotó műveit együtt tartva – jól segítve a látogatóknak a mind elmélyültebb megismerést, eligazodást, az értékrendekhez közeledést.

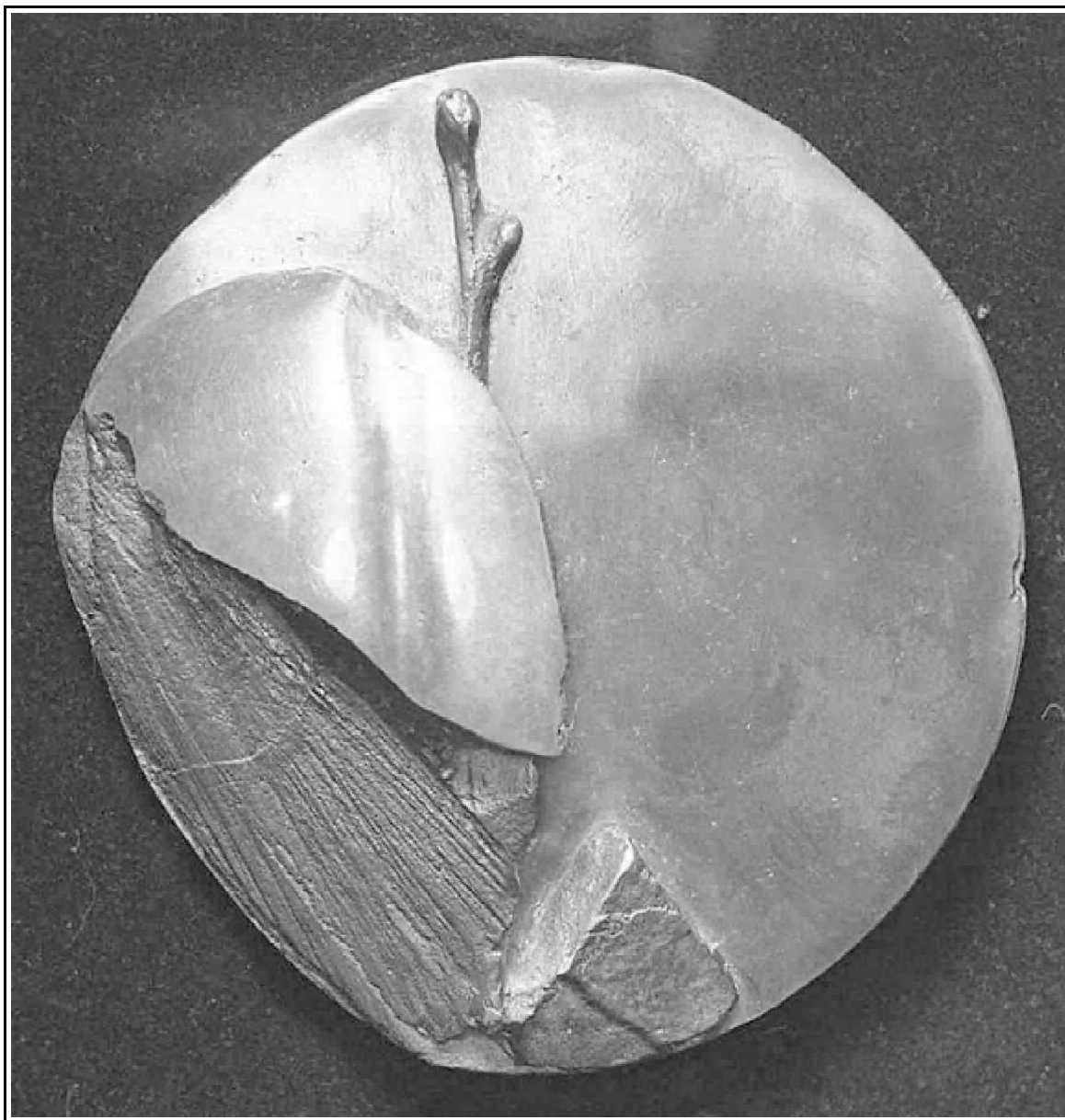
Tornyai Endre András: Menny és pokol X, 1992, bronz, Ø 13 cm

Minden biennálén kiemelt figyelem kíséri az előző tárlat nagydíjasának önálló kamara-kiállítását, amely a kisteremben szerepel. Az eddigi nagydíjasok névsora – úgy gondolom – nem szorul különösebb magyarázatra. Tekintélyt és elismerést kiváltó, tisztelettől övezett alkotókról van szó, de egyben a soproni Országos Érembiennále eredményességéről is: Borsos Miklós 1977; Vígh Tamás 1979;

Lugossy Mária 1981; Kiss Nagy András 1983; Tornay Endre András 1985; Kiss György 1987; Gáti Gábor 1989; Szöllőssy Enikő 1991; Meszes Tóth Gyula 1993; Soltra E. Tamás 1995, 2005; Budahelyi Tibor 1997; Holdas György 1999; Ligeti Erika 2001; Csikai Márta 2003; ifj. Szlávics László 2005.

Megfigyelhető, hogy az éremművészet olyan missziót is felvállal – már a múlt század huszas éveitől –, hogy biztosítékot igyekszik nyújtani szobrászainknak és érmészeinknek a köztéri alkotásokra szóló megbízások, nagyobb munkák megvalósításának hiánya következtében kialakult szakmai megjelenés igényére, illetve az érem műfaján keresztül értékes témák megvalósulására váró gondolatok felvetésére. Nem pótcselekvés, de az éremművészet ezekben az időszakokban is hihetetlenül gazdagodik, [186s](#) ugyanakkor talán sikerül előbbre vinni alkotóink önmegvalósításának többféle formáját (megbízások, pályázatok irányába).

Az évek során – sajnos – sok alkotótól kellett elbúcsúznunk, munkásságuk jelentős darabjai szerencsére a Soproni Múzeum egyre gazdagabb gyűjteményében őrzi emléküket. Borsos Miklós, Kiss Nagy András, Duray Tibor, Csiky Tibor és a most fel nem soroltak munkássága orientáló szerepet is felvállalt a különböző érmészeti műfajokban a tradicionálistól a szabadon választott témájú, eredeti formai megoldásokkal készült munkák során át. Teljesebb a felsorolás Szabó Iván, Cs. Kovács László, Osváth Mária, valamint a Soproni érdekekért sokat tevékenykedő Renner Kálmán megemlékezésével.

Kiss Nagy András: Az életért, 1980, bronz, Ø 9,9 cm

Érdekesen alakult a fiatal érmészek egyre szélesebb körű érdeklődése. Ehhez kellett a főiskolai merev keretek oldódása, melynek következtében a legtehetségesebb hallgatók bemutatkozási lehetőséget kaptak néhány év óta – sikeresen. Itt kamatozik igazán a Biennále indulásakor felvállalt, s következetesen megőrzött „nyitottság”, hisz oldottan dolgozva így lehetőség van esetenként a bemutatkozásra, megmérettetésre, s a kedvező fogadtatásra. Ez záloga is egyben a Biennále jövőjének, hisz az alkotók munkássága egyben a sikert is jelenti. Ettől függetlenül előfordul, s a jövőben is lesz rá példa olykor, hogy némely megoldás „borzolja” a kedélyeket (a homokérem, a madártoll-kompozíció, a narancshéj plasztika stb.); ekkor kell hihetetlen türelemmel, megértéssel fogadnia ezeket a munkákat szakmabelieknek és befogadó nézőknek egyaránt, hisz korunk megannyi benyomása, hatása tükröződik ezeken a megjelenési formákon, amelyek az esetek [187](#)többségében letisztulva szereznek maguknak további létjogosultságot a művészetben. A direkt elutasítás, netán tiltás nem vezet sehova, ezt tanúsíthatjuk néhányan, akik átéltek a „kulturpolitikai irányelvek” megannyi változatát.

A Soproni Múzeumnak egy nagy sikerű vállalkozása kapcsolódik az Országos Érembiennáléhoz.

Mindig a Biennálét követő évben megrendezi az ottani díjazottak csoportos bemutatóját, ahol érmeik mellett más munkáik is szerepelhetnek. Így teljesebb kép nyerhető tevékenységükről; szívesen vesznek részt, s ezzel szorosabbá válik kapcsolatuk Sopronnal is, ami mindenféleképpen nyereség a jövő szempontjából.

A művészek igen sokoldalúan foglalkoznak az érmészet korábban jelzett definíciós kérdéseivel a Biennálén kívül is. Különböző programokkal, kiállításokon keresztül próbálják feszegetni a műfaji határokat: „Majdnem érem; Az érem harmadik oldala.” Átütő sikert, eredményt, új megfogalmazást ez idáig nem sikerült meggyőzően kialakítaniuk. Nehéz is ezeket a határokat újra fogalmazni, hisz pillanatokon belül a kisplasztika műfaji kritériumaihoz jutnak el. Véleményem szerint nem is ez az elsődleges feladata az érmészetnek, s ezen belül az Érembiennálénak: megtartva eddigi eredményeit, őrizve a hagyományokat, vállalja fel napjaink új igényeihez, a megjelenítéshez szükséges formák és anyagok harmóniájának megtalálását. Legszébb példa erre Lugossy Mária munkássága, aki a biennálék során több alkalommal is meglepő kifejezési formákat és tartalmakat tudott felvonultatni a legmodernebb anyagok felhasználásával, nem egyszer súrolva a kisplasztika műfaji határait. Ismét a biennále nyitottsága igazolódott: több jelentős nemzetközi kiállításon szerzett rangos elismerést ezekkel az érmekkel, igazolva egyben az új formák új anyagok egységes megjelenítését a tartalommal.

A Biennále keretén belül örömdetesen született újjá, vált egyre izgalmasabb kiállítási anyagrészé a vert érmek csoportja. Egyre több intézmény, esemény évfordulójára igényesen tervezett és kivitelezett vert érmek kerülnek emberközelbe, válnak elérhetővé az érdeklődők számára. Méltón gazdagítják legszebb darabjai a Biennále ezen reneszánszát élő műfaját.

Az Országos Érembiennálét kísérő katalógusok támogatják a kiállító művészek megismertetését itthon és külföldön (angol és német mutációval). A rendezők a kezdetek óta fontosnak tartják ezen igényes kiadványon keresztül is segíteni a Biennále jobb megismerését, a mai magyar éremművészet propagálását. Köszönet érte.

Végül hadd említsek néhány személyes mozzanatot: 1977–1999 között magam is tevékeny részese voltam valamennyi Érembiennálénak, tartalmi és manuális munkáinak. Voltak gondjaink, nehézségeink, de ettől függetlenül izgalmas, szép szakmai feladat volt. Állítom, kevés olyan tárlat van az országban, ahol a múzeum érdemi munkatársai beosztásuktól függetlenül végeztek el valamennyi munkát, a rendezési segédmunkától a világítás szereléséig, üvegtisztításig. Meglepően sokoldalú munkatársai vannak a Soproni Múzeumnak: jó emlék számomra, hogy az azóta szintén nyugdíjas Askercz Évával együtt miként lehettünk e tevékenység irányítói és technikai munkatársai is egyben. Jó volt, szép volt, köszönet érte mindenkinek.

Összegzésül elmondható, hogy a magyar éremművészet legjelentősebb fórumává vált évek során a soproni Országos Érembiennále meghitt hangulatú, megbecsülést sugalló világa, ahol az alkotók és befogadók, azaz a művész és közönség egymásra találásának nem [188](#)egyszer szép pillanata volt tetten érhető alkalmanként. A folytatásnak megvannak – szerencsére – azok a kinyilvánított szándékai, ami egyben azt is jelenti, hogy ennek feltételeit is biztosítani fogják a Biennálét eddig is sajátjuknak vállaló soproniak.

Elérkezett a XVI. Országos Érembiennále ideje, ami egyben azt is jelenti, hogy éppen harminc évvel ezelőtt indult útjára ez az országos tárlat, amely az eltelt idő alatt megizmosodott, egyre nagyobb hazai és nemzetközi érdeklődés kíséri eredményeit. A mostani tárlaton is lankadatlan érdeklődés mellett igen színes, változatos anyaggal szerepelnek régi és új alkotók.

Sz. Egyed Emma: Mária-kút (Orsolya-tér, Sopron) 1995, bronz, Ø 11cm

A Biennálénak van egy megrendítően szép, szimbolikus mozzanata. Kiss Nagy András szobrászművész, a modern magyar éremművészet egyik legkiemelkedőbb alkotója, sokban megújítója, a soproni Érembiennále markáns egyénisége tíz évvel ezelőtt távozott el közülünk. Felesége, Miklósi Mária festőművész díjat alapított ezért „Kiss Nagy András emlékére”. Első alkalommal a XVI. Biennálén a művész özvegye adja át Szanyi Péter szobrászművésznek, egy Kiss Nagy András érem kíséretében, ami a jövőben minden alkalommal a díjjal jár. Ez a gesztus inspirálhatja az alkotókat annak a magas színvonalú, nemzetközileg is elismert tradíciók megőrzésére, folytatására, amelyet Kiss Nagy András életműve jelent a kortárs éremművészetben. Emlékezzünk így is a kiváló alkotóra.

Az eltelt harminc év eredményei művészek, közönség és az intézmények számára egyaránt szép példáját jelentik annak, érdemes folytatni, kell folytatni, s eredményei alapján sikeresen lehet folytatni a soproni Országos Érembiennálét.

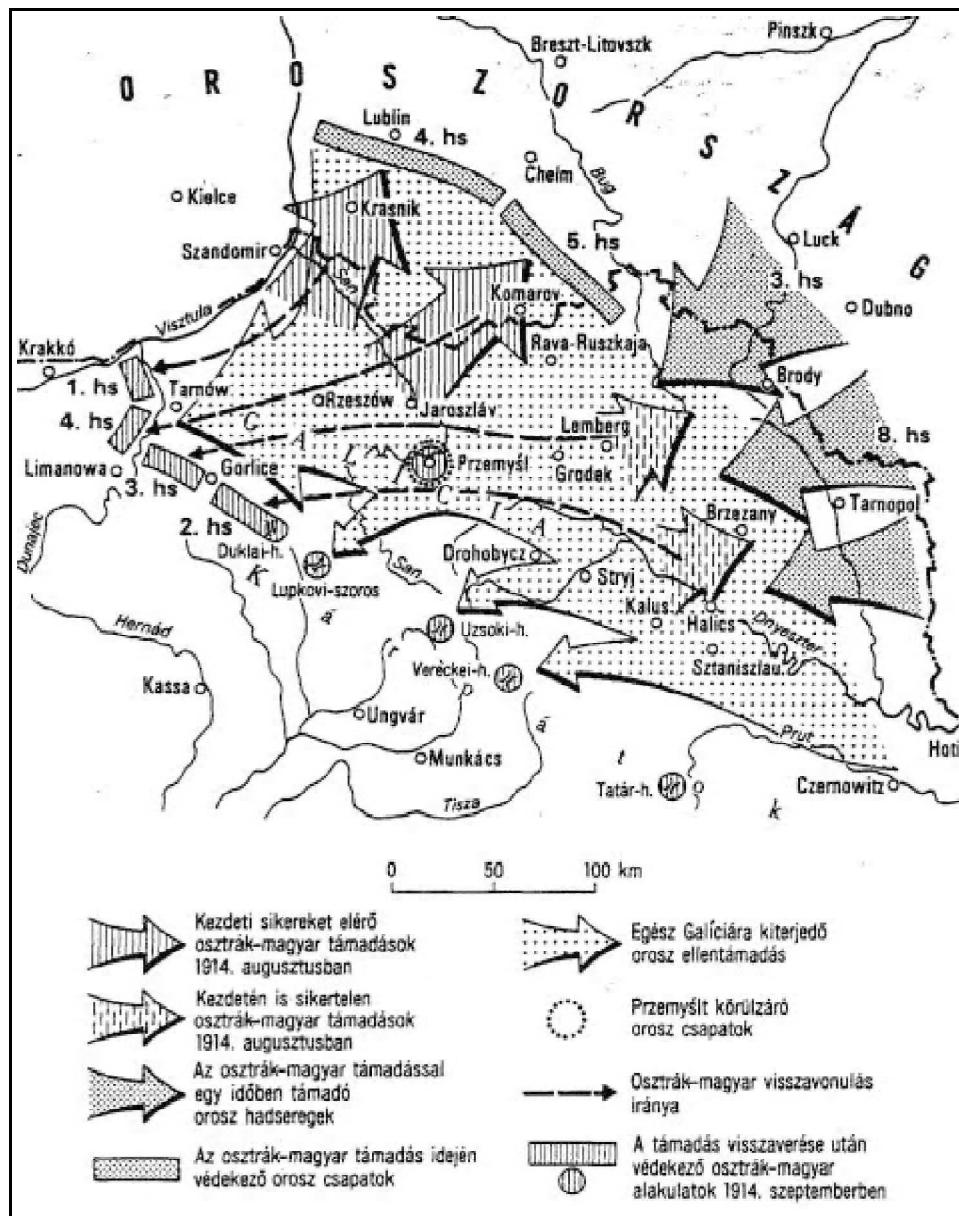
189 Molnár László: A Nádasdy huszárok soproni emlékművének története

Az első világháború során 1914 szeptemberében a cári orosz hadosztályok elfoglalták Kelet- és Közép-Galíciát Lemberg (Lvov) városával, körülzárták a Monarchia legerősebb várának kiépített Przemyslt, majd elérték a Kárpátok vonalát, az Uzsoki szorosnál áttörtek, és október 4-én megszállták Máramarosszigetet. Az orosz hadvezetés decemberre tervezte az akkor 120 ezres Krakkó városának és várának elfoglalását, amellyel megnyílt volna az út Szilézia és Csehország, a két ipari központ megtámadására. Az összevont hatalmas seregetesteket akkor nevezték el megállíthatatlan „orosz gőzhengernek”. A Kárpátok és Krakkó között védekező osztrák-magyar hadseregek ellen a háború addigi legnagyobb támadása indult meg december elején.²²¹⁽²²¹⁾

Limanova, a Monarchia nyugat-galíciai községe Krakkótól 58 kilométerre, a Dunajec folyó közelében, egy vasútvonal mentén feküdt, elfoglalása az orosz támadás elsőrendű célja volt.²²²⁽²²²⁾ Limanovánál különösen kemény és véres harcokat vívott az 5. és 14. honvéd és a 10. közös huszárhadosztály, amelynek egyik egysége volt a 9. huszárezred. A katonák abban a tudatban harcoltak, hogy honvédő háborút vívnak, ezt igazolta előttük, hogy a harcok a Monarchia államhatárán belül és közvetlenül Magyarország határa mentén, védekező jelleggel folytak (1. kép).

A huszárok, természetesen gyalogosként harcolva, 1914. december 8-ra virradó éjjel fejlődtek fel a Dunajec völgyében, a lukovica magaslatra vontatták fel ágyúikat. Három napon át tartották állásaikat a lavinaszerűen érkező orosz támadások ellen.²²³⁽²²³⁾ A huszárezrednek huszonnyolc tisztje és háromezrenyolc altisztje, közlegénye halt hősi halált. Az ellentámadás során esett el a parancsnok, Muhr Ottmár ezredes, tormási Bauer Ottó, soproni származású hadnagy és a soproni Kaszinó tagsági adataiból ismert Leonard Thun-Hohenstein százados, Hajas Dezső és Mohr Egon főhadnagyk, továbbá Haller József tartalékos hadnagy.²²⁴⁽²²⁴⁾ Hetekig tartó küzdelemben, nagy áldozatok árán a Monarchia csapatai visszaszorították az orosz erőket a Dunajec mögé és Magyarország területét is megtisztították a cári csapatoktól. Az osztrák-magyar haderő emberveszteségei az 1914-es évben csak a keleti harctéren 800 ezer fő körül voltak.²²⁵⁽²²⁵⁾ A 9. Nádasdy huszárezred legénysége Sopron, Vas és Zala megyéből származott. Soproni laktanyájuk 1881–1882-ben épült 20 hold területen a Baross úton, ahol 520 ember állomásozott 674 lóval. A kaszárnyához két fedett és nyolc nyílt lovarda tartozott.²²⁶⁽²²⁶⁾

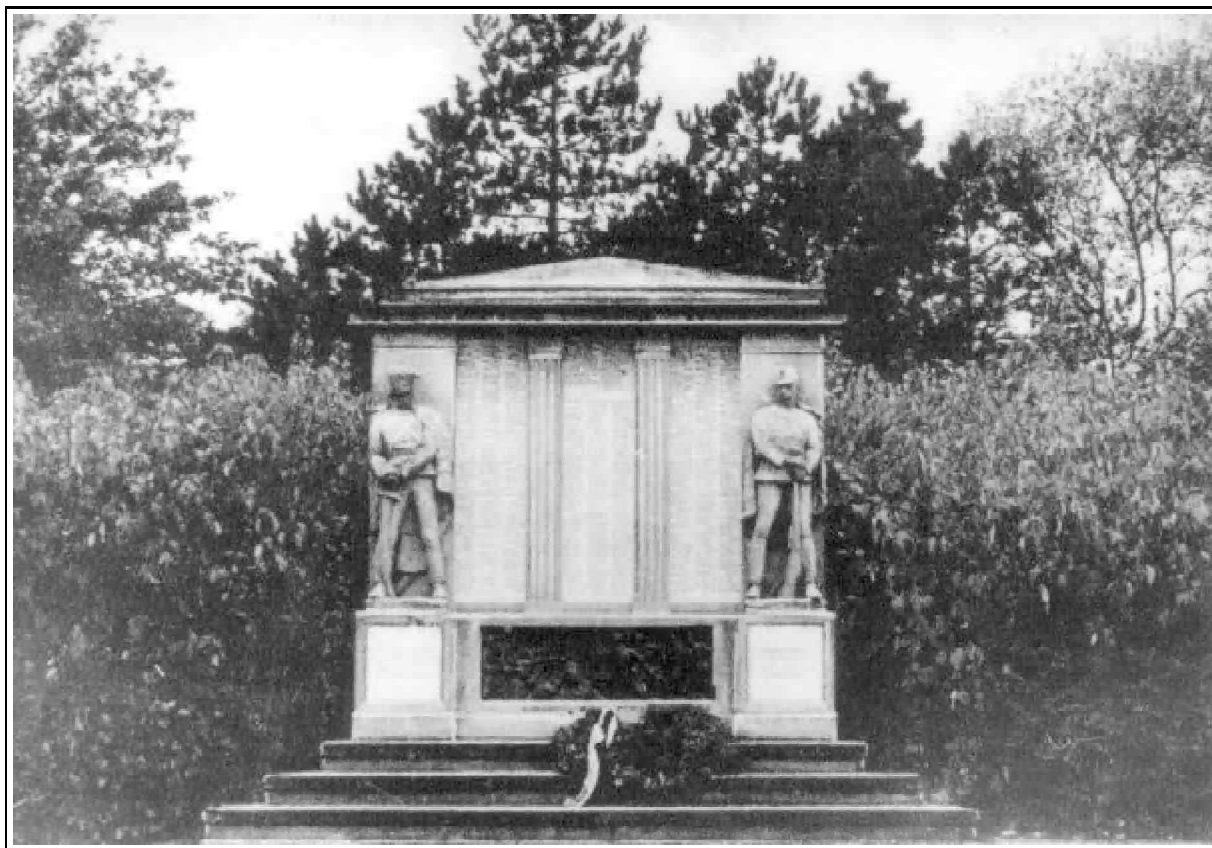
Az emlékmű létesítésének története 1922-ben kezdődött. A trianoni békediktátum megszüntette a korábbi, császári és királyi alakulatokat, közöttük a 9-es Nádasdy huszárezredet, helyükbe a 3. honvéd huszárezred költözött Sopronba. A város törvényhatósági bizottsága elhatározta, hogy emléktáblát helyez el a kaszárnya falára. Tudomást szereztek erről a volt 9-es huszárok, bekapcsolódtak a gyűjtésbe és a kaszárnya nyilvánosságtól ¹⁹⁰elzárt udvara helyett impozáns emlékművet állíttattak köztéren, a Deák tér egyik legszebb pontján.²²⁷⁽²²⁷⁾ Ameddig a Mátyás király utcát nem nyitották meg, az emlékmű akkor zártabb területről nézett keletre, a később épült Teológia irányába.

1.kép. A galíciai háború 1914. szeptember – december.
(Galántai József: Az első világháború. Bp. 1980. 206.)

Az emlékmű tervezésével és elkészítésével Kisfaludi Strobl Zsigmondot (1884–1975) bízták meg, aki az első világháború utáni évektől a legtöbbet foglalkoztatott, legnagyobb sikereket elérő szobrász volt, közel 50 szobra áll magyarországi köztereken.²²⁸⁽²²⁸⁾ A kőfaragói munkákat a soproni Hild Lipót cége készítette, igen szép kivitelben.

¹⁹¹A hatalmas emlékmű stílusos elhelyezést nyert a tér akkori, örökzöld fáinak előterében. A kiemelt talapzaton két huszár művészi beállítású, ötnegyedes nagyságú alakja állt. Az egyik a Nádasdy huszárok Mária Terézia-korabeli öltözkédben, a másik a világháborús egyenruhájában. Közöttük három nagyméretű márványtáblán a hősi halottak nevei voltak. Az emlékmű alsó részében elhelyezett relief a limanovai csata azon pillanatát ábrázolta drámai erővel, amint Muhr ezredes rohamra vezeteti huszárjait, és Bauer Ottó hadnagy elesvén, vérét ontja a hazáért (2. kép).

2.kép. A limanovai emlékmű 1940-ben. Fotó: Lobenwein.

Az emlékmű felavatása éppen a csata 10. évfordulójának napjára, 1924. december 11-re esett. Az egész előkészítés, a gyűjtés megszervezése – négy évvel az országot nélkülözésbe és nyomorba döntő trianoni diktátum után – csodálatra méltó.²²⁹⁽²²⁹⁾ Az ünnepség az újságok több oldalas cikkei szerint napokig az egész város figyelmének középpontjában állt.²³⁰⁽²³⁰⁾ A Nádasdy regiment még szolgáló és volt tisztjei, altisztjei, a legénységi állomány tagjai a vármegyeháza közgyűlési termében találkoztak. Gévay Wolff Lajos alispán köszöntötte a megjelenteket, akik utána a Domonkos templomba vonultak, ahol Folba János, a csatában is részt vett lelkész mondott misét.

A Deák térre továbbvonuló menetet Simon Elemér főispán vezette, Muhr ezredes özvegyével a karján, őket gróf Bissingen Nándor tábornok, a legidősebb Nádasdy huszár, és Röder Vilmos ezredes, állomásparancsnok (későbbi honvédelmi miniszter) ¹⁹²követe. A Soproni Hírlap december 12-i száma az ünneplő közönség rangos tagjai közül 57 személyiséget, a megjelent altisztek és legénység soraiból 53 nevet sorolt fel azzal a megjegyzéssel, hogy az ő nevüket sikerült feljegyezni. A név szerinti felsoroltakon kívül több száz huszár és az elesettek hozzátartozói a megjelent hatóságok, főiskolások és az iskolák növendékei növelték a tömeget jóval ezer főnél többre.

Az avató beszédet Högyész Pál főjegyző (a későbbi főispán) tartotta, majd Folba János tábori lelkész és Ziermann Lajos evangélikus lelkész mondták el áhítatos szónoklataikat. Mészáros Sándor ez alkalomra írt ódáját Czövek Barna bányamérnök hallgató szavalta el. A 3. honvéd huszárezred szakasza díszmenettel búcsúzott halott bajtársaitól. A felavatott emlékművön sok anya, özvegy és árva találta meg hozzátartozója nevét. Hosszabb ideig maradtak ott imádkozva, mintha ők szentelték volna fel a legigazabban a Nádasdy huszárok emlékművét.²³¹⁽²³¹⁾

A limanovai emlékmű a Mátyás király utca megnyitásával és a Teológia épületének felavatásával még

szébb környezetet kapott. A környéken lakók visszaemlékezései szerint az emlékművet csupán szilánkok érték a második világháború bombázásai során, amikor a környezetében számos épület összeomlott vagy súlyos sérüléseket szenvedett. A szobor eltüntetésének idejéről, körülményeiről nincs pontos adatunk. 1950-ben vagy 1951-ben, nagy erővel, egy nap alatt bontották le és szállították ismeretlen helyre darabjait. Az egyik magyarázat szerint azért verték szét az emlékművet, mert tartottak attól, hogy a domborművön látható két-három orosz halott ellenérzést válthat ki a szovjet hadsereg tagjaiból. Ez a vélekedés hibás, a város többi első világháborús emlékművét a szovjet katonák nem bántották.

Sopronban 1945. után nem volt a második világháborúra utaló emlékmű. A sopronbátfalvi temető bejárata közelében az 1944. augusztus 7-én lelőtt Molnár László vadászpilóta hadnagy síremlékébe gépének légcsavarját építette be édesapja, Molnár Gyula.²³²⁽²³²⁾ A sírról 1945 nyarán rosszindulatú feljelentés érkezett a szovjet parancsnoksághoz. Turik őrnagy városparancsnok Molnár János megyei rendőrkapitánnyal szállt ki a temetőhöz. Elolvastatta a sírfeliratot és „a haláláig legtöbb győzelmet aratott” vadászpilóta sírjának megtartását rendelte el.²³³⁽²³³⁾ A légcsavaros kompozíció ma is a temető egyik szép síremléke.

A lerombolt limanovai emlékmű helye – a környék háborús kárainak helyreállításai után – a legalkalmasabb terület szoborállítás számára, s ezt felismerték a város ak-kori vezetői is. 1959 tavaszán Kellner Sándornak, a Tanácsköztársaság kormányzótanácsi biztosának egész alakos szobrát készíttették el Szakál Ernő szobrászművésszel.²³⁴⁽²³⁴⁾

1970. április 1-én új emlékmű felállítására került sor. A Kellner szobrot – özvegyével történt megállapodás után – áthelyezték a Teológia épülete előtti térre. Helyére „felszabadulási emlékműként” Kiss Kovács Gyula Munkácsy-díjas szobrász állított hat méter magas oszlopra karját széttáró, libbenő női alakot, amelyhez Niké, a győzelem istennője szárnyas alakját vette mintául. A rövid felirat: „1848 – 1919 – 1945”, három sorsdöntő évszámra emlékeztetett. Ezt az emlékművet 1990-ben bontották le. A Városüzemeltetési 193Kft. telepén tárolt bronz szobrot 2006 őszén fémgyűjtők eltulajdonították. Többek véleménye szerint a kecses mozdulatú szobor a város legszebb ábrázolása volt.²³⁵⁽²³⁵⁾

A rendszerváltás után Várkuti János kezdeményezte azt a második világháborús emlékmű alapítványt, amelyet Sopron város polgármesteri hivatala is jelentősen támogatott. A fertőrákosi kőből faragott impozáns szoborkompozíció monumentális hatású. A Pieta motívum barokk korra utaló megfogalmazása kapcsolatot teremt a város múltja, történelme és a jelenkor között. A két Pieta megjelenési formája eltér egymástól, az egyik mély fülkéből kiemelkedő, a másik kerettel kontúrozott relief. Mindkét plasztika önálló alkotásként is értékelhető, de együttesük felfokozott tartalmi és művészi hatást nyújt. Hatásosan érvényesülnek a negatív és pozitív formák, a szikla és a faragott részek átmenete. Felirata: „A II. világháború áldozatainak. A katonák, polgárok, kitelepítettek, elhurcoltak emlékére. Állíttatta Sopron város közönsége 1993-ban”. A szoborkompozíciót 1993. november 27-én Szabad György, az Országgyűlés elnöke avatta fel.

Az előzőekben áttekintettük a Nádasdy huszárok limanovai küzdelmének hadtörténetét, az emlékmű létesítését, felavatását, lerombolását, majd foglalkoztunk a lebontott emlékmű helyén létesült szobrok, szoborcsoportok sorsával. A Nádasdy-emlékműre – több mint fél évszázad elteltével – már alig emlékeznek a város lakói. A huszárok első világháborús hősi helytállása azonban a hadtörténettel foglalkozók és a város históriáját ismerők számára ma is élő emlékezet. A rendszerváltást követő években többen hangsúlyozottan felvetették a háború utáni negyven év alatt elpusztult, vagy szándékosan lebontott emlékművek sorsát.

A Deák tér – a Tűztoronnyal együtt – Sopron városának egyik jelképe, múltjának őrzője az 1990-es

évekre elhanyagolttá vált. ²³⁶⁽²³⁶⁾ A téren elhelyezett hősi emlékművekről a közkezen forgó tervekben, rajzokon és szóbeli vitákban kevés szó esett. A Deák tér átépítése viszont többekben felvetette az eltüntetett Nádasdy emlékmű kérdését, ami a Soproni Városszépítő Egyesületben is vita tárgya volt. A Honvéd Hagyományörző Egyesület és a Vitézi Rend helyi képviselői is kérték emlékhely kialakítását. Indokaik szerint magyar hadtörténelem örökké emlékezetes időszaka 1914 december havának első fele. Limanova neve minden hadtörténeti műben, lexikonban a háború fontos fordulataként szerepel, mint később például Gorlice, Doberdó, ahol sok ezer magyar katona vált a háború áldozatává. ²³⁷⁽²³⁷⁾

A limanovai emlékmű az eredeti állapotában nem állítható fel anyagi okok és helyhiány miatt sem. A Deák tér felújítása során az elesettek emléke előtt tisztelgő, méltó gesztus lenne az eredeti hely közvetlen szomszédságában – a második világháborús kettős szobor környezetében – az egykori emlékműre utaló emléktábla felállítása! A hősi halált halt Nádasdy huszárok emlékezete ezt a tiszteletet feltétlenül megérdemli.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MŰHELY / Nemes András: Beszámoló a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat soproni vándorgyűléséről (2006. június 8–11.)

194 Nemes András: Beszámoló a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat soproni vándorgyűléséről (2006. június 8–11.)

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat minden évben más-más helyszínen rendezi meg 3-4 napos vándorgyűlését. Általában egy-egy megyei vagy országos múzeum meghívásának tesz eleget, ebből pedig az is következik, hogy minden évben az ország más részét látogatják meg a szakemberek és a pártoló tagok. Amióta az ország határai nyitottá váltak, a szomszédos területekre (többek között: Partium, Bácska, Szlovénia, Burgenland, Csallóköz, Szepesség) is átlátogat a Társulat. Így történt ez a soproni vándorgyűlés esetében is. Meg kell említeni, hogy a Soproni Múzeum nem megyei múzeum, hanem a Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Igazgatóságának filiája. A soproni vándorgyűlésnek azonban hagyománya van. A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók 1847-es ülését követően a 20. században két alkalommal is élvezte a múzeum vendégszeretetét a Társulat. 1967-ben a Liszt Ferenc Múzeum fennállásának 100. évfordulóját ünnepelte, 1987-ben pedig a Storno-gyűjtemény felújítása és újrainyitása hozta a Társulatot Sopronba. Az elmúlt 19 év eseményei és eredményei tették aktuálissá a Társulat újbóli meghívását. A vándorgyűlések történetében először minden résztvevő kézhez kapott egy kiadványt, ami kizárólag erre az alkalomra készült. A 44 oldalas könyvecske a vándorgyűlés részletes programját tartalmazta és a kirándulások során meglátogatott helyszínek, kiállítások, műemlékek történetét ismertette. Összesen 26 helyszínről készült rövid tájékoztató, a végén a legfontosabb szakirodalom megjelölésével. A borítóján színes, belül fekete-fehér fotókkal, térképekkel illusztrált kiadványhoz Tóth Imre, a Soproni Múzeum igazgatója írt előszót, az egyes fejezeteket Gabrieli Gabriella, Gömöri János régészek, valamint Kiss Melinda és Nemes András művészettörténészek írták. A füzet szerkesztését Gömöri János végezte.

A vándorgyűlések programja tartalmilag három részre osztható: tudományos konferencia, szakmai kirándulások és baráti beszélgetések. A konferenciára általában a vándorgyűlés első napján kerül sor, a megnyitó és a hivatalos köszöntők után. A tudományos ülés a legutóbbi időszak eredményeit összegzi, esetünkben az utolsó 20 esztendő. Az általános gyakorlat szerint a vendéglátó múzeum munkatársai számolnak be tevékenységükről. Úgy gondoltuk azonban, illő lenne, ha lehetőséget kapnának a városunkban kutatásokat végző, de más intézménynél dolgozó kollégák is. A helyszínen tíz előadás hangzott el; a távollevő Baranyi Judit előadásának szövegét a Soproni Szemle jelen számában –

kibővítve – olvashatjuk. A konferencia részletes programja megtalálható a beszámoló mellékletében.

A vándorgyűlés második részébe a szakvezetésekkel egybekötött városnézés, a kiállítások látogatása és a tanulmányi kirándulások sorolhatók. A Társulat 1987-es itt járta óta két új állandó kiállítással gazdagodott a Soproni Múzeum. 1992-ben nyílt újra – több mint 40 év után, hitelesítő feltárást és műemléki helyreállítást követően – a Mithras-szentély; 1997-ben pedig az új régészeti kiállítás a Fabricius-ház (Fő tér 6.) 1. és 2. emeletén „Háromezer év a Borostyánkő út mentén” címmel. A Társulat tagjai megnézheték a nyilvánosság előtt ma még elzárt Storno-műtermet a Bécsi utcában, és módjuk nyílt a Körmeny-Csák Gyűjtemény kortárs magyar művészeti anyagának megtekintésére is. A vándorgyűléshez külön kiállítás kapcsolódott a Lábasházban (Sopron, Orsolya tér 5.) „Régészeti és műemléki kutatások Sopronban és környékén 1986–2006” címmel. A vitrinekben kiállított régészeti leletek mellett néhány, a műemléki kutatások során előkerült kőfaragvány adta a kiállítás anyagát. Ezt 37 nagyméretű fotótábló egészítette ki, melyek a legfontosabb kutatásokat mutatták be (Amphitheatrum, Nagycenk-Laposrét, soproni városfalak, Ógabona-téri római temető, ferences-bencés templom és kolostor, jezsuita konviktus, fertőszéplaki volt Széchényi kastély és számos más lelőhely). A kiállítás május 7-től június 12-ig volt látható, hogy a soproni közönség is tájékozódhasson a kutatók munkáiról és eredményeiről. A várossal és környékével való ismerkedésre az első nap délutánján és az utolsó nap délelőttjén volt alkalmuk a résztvevőknek. A második napon a tudományos konferencia után a tágabb környék, a Fertőpart nevezetességeinek meglátogatására került sor. A tervezett programból a fertői kastély megtekintése kimaradt, mert időközben ránk sötétedett. A Mithras-szentélyhez vezető úton ugyanis az autóbuszok nem értek el a fák alatt, így a Társulat az út egy részét gyalog tette meg. Sem ez az apró nehézség, sem az, hogy a hidegségi templom kulcsa időlegesen elveszett, nem szegte a Társulat kedvét. Másnap egész napos kirándulás következett Burgenlandba, ahol az ottani kollégák vendégszeretete segítette a rendezvényt. A részletes program szintén a mellékletben található.

A program harmadik részéhez a vacsorákat és fehér asztalos beszélgetéseket sorolom. A konferenciát Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata és Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata is támogatta. Ennek jegyében június 8-án Sopron képviselőjében a Társulat tiszteletére adott vacsorán Kuslits Tibor, Sopron főépítésze mondott pohárköszöntőt, míg június 9-én, pénteken este Ivanics Ferenc országgyűlési képviselő, Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzatának alelnöke, mint a múzeumokért felelős politikus köszöntötte a Társulatot. Ezek a vacsorák módot adtak a kötetlen beszélgetésekre is. Egymás kutatási eredményeinek megismerése, új témák felvetése, a szakma híreinek kicserélése színesítették az esteket.

Az ország egész területéről mintegy 130-an vettek részt a programokon. Dr. Kovács Tibor, a Társulat elnöke, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója szombaton este a lánzséri vár tövében, egy festői tisztáson köszöntötte meg a Soproni Múzeumnak a meghívást és a vendéglátást, a szervezést. Reményét fejezte ki, hogy 2017-ben, a múzeum fennállásának 150. évfordulóján a Társulat újra Sopronban köszöntheti a másfélszázados intézményt. A program előkészítését három muzeológus: Gabrieli Gabriella, dr. Gömöri János és Nemes András végezte, utóbbi a szervezőmunkát is összefogta.

196 Kovács Tibor válasza Kuslics Tibor városi főépítész pohárköszöntőjére a Tercia Serházban

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MŰHELY / Nemes András: Beszámoló a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat soproni vándorgyűléséről (2006. június 8–11.) / A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat 2006. évi vándorgyűlésének programja – Sopron és környéke

A Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat 2006. évi vándorgyűlésének programja – Sopron és környéke

2006. június 8. csütörtök

11.00 Elnöki megnyitó (Soproni Városháza)

Köszöntők: Walter Dezső Sopron Megyei Jogú Város Polgármestere, Ivanics Ferenc országgyűlési képviselő, Győr-Moson-Sopron Megye Közgyűlésének alelnöke,

Dr. Tóth Imre múzeumigazgató: A Soproni Múzeum

15.00 Városnézés, múzeumlátogatás 3 csoportban

1. cs. Vezeti Gömöri János: Fabricius-ház, régészeti kiállítás és kőtár, Kecske templom és kolostor (Bartos György), Scarbantia fóruma, rövid belvárosi séta, Lábasház, új időszak régészeti kiállítás.

2. cs. Vezeti Gabrieli Gabriella: Fabricius-ház, polgárlakások (Askercz Éva), Storno gyűjtemény (Kiss Melinda), Scarbantia fóruma, Kecske templom és kolostor (Bartos György), rövid belvárosi séta, Lábasházi kiállítás.

3. cs. Vezeti Nemes András: Szent Mihály templom, Storno műterem, jezsuita konviktus, Szent János templom, Szentlélek templom, Amphitheatrum.

19.30 Vacsora a város vendéglátásában, Kuslits Tibor városi főépítész pohárköszöntője

1972006. június 9. péntek

Előadások a Soproni Városháza tanácstermében
Régészeti előadások

9.00 Jerem Erzsébet: A Sopron-krautackeri ásatások és a feldolgozás legújabb eredményei

9.20 Gömöri János: Az elmúlt évtized fontosabb feltárásai Sopronban és környékén

9.40 Gabrieli Gabriella: Mozaikok az elmúlt évek kutatásaiból
(bencés templom és kolostor, Várkerület 1-3, Hátulsó utcai római temető és Árpád-kori település, Rákóczi u. középkori település-maradványok)

10.00 Póczy Klára: Scarbantia a Római Birodalom felbomlásának időszakában

10.20 Tomka Péter: Himod, IX. századi temető

10.40 Figler András: Hivatal és Múzeum. Az örökségvédelmi irodák és a múzeumok közti együttműködés tapasztalatai

Művészettörténeti előadások

11.20 Bartos György: A ferences templom és kolostor műemléki kutatása (vázlat)

11.45 Nemes András: Soproni polgárházak műemléki kutatása (Várkerület 15., Szent György u. 7., Szent György u. 20., Bécsi u. 9-11.)

12.05 Kiss Melinda: A soproni evangélikus sírkövek és stíluskapcsolataik

12.25 Askercz Éva: Id. Storno Ferenc historizmusának forrásai

12.45 Baranyi Judit: Az Országos Érembiennálék

13.05 Hozzászólások a régészeti és művészettörténeti előadásokhoz

14.30 Autóbuszos kirándulás a Fertő parton, a magyarországi oldalon.

14.50 Fertőrákos, Mithrasz szentély, vezet: Gabrieli Gabriella

15.40 Fertőrákos püspöki kastély (díszterem, kápolna), vezet: Dávid Ferenc

16.15 Balf, Fürdőkápolna, vezet: Nemes András

17.10 Hidegség, Árpád-kori templom megtekintése, vezet: Tóth Melinda

18.15 Fertőszéplak rk. templom és volt Széchenyi kastély megtekintése, vezet: Nemes András

19.25 Fertőd, kastélypark és a kastély külső homlokzatainak megtekintése, bevezető: Dávid Ferenc

20.30 Vacsora Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata képviselőjében Ivanics Ferenc mond pohárköszöntőt.

2006. június 10. szombat

Kirándulás Burgenlandba

8.50 Sopronkertes (Baumgarten) pálos kolostor megtekintése, vezet: Karl Kaus

9.50 Kismarton (Eisenstadt)

10.30 Az Esterházy kastély Haydn termének megtekintése vezetéssel

11.00 A kastélykert megtekintése

11.45 A Burgenländisches Landesmuseum kiállításának megtekintése, bevezető: dr. Gömöri János és Mag. Hannes Herditsch

13.15 Kismarton, Szent Márton templom megtekintése

14.45 Fraknó (Forchtenstein). A vár, a Fegyvertár, az Ősök galériája és a Kincstár megtekintése

18.45 Lánzsér (Landsee), a vár megtekintése

2006. június 11. vasárnap

1. Kirándulás autóbusszal a Várhelyre és Sopronbánfalvára.

A várhelyi halomsírokat és a sáncokat bemutatja Jerem Erzsébet és Gömöri János. Sopronbánfalván (kolostor, templom, barokk lépcső, Mária Magdolna templom) vezetnek: Balázsik Tamás, Dávid Ferenc, Nemes András

2. A Körmendy-Csák gyűjtemény megtekintése, vezet: Csák Ferenc művészettörténész vagy Körmendy Anna; a Storno műterem megtekintése Askercz Évával, a Zettl-Langer gyűjtemény megtekintése, vezet: Langer Ágnes.

A programot Lövei Pál közreműködésével összeállította: Nemes András művészettörténész, régészeti témákkal kiegészítette Gömöri János.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / MŰHELY / Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 2006. évi működéséről

198 Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 2006. évi működéséről

Az Egyesület 2006-ban is sokoldalú tevékenységet fejtett ki. A Móricz Zsigmond utcában február 11-én felavattuk Diebold Károly, a jeles soproni fotóművész emléktábláját, annak a háznak a falán, amelyben 1939-től a Diebold fotóműterem és üzlet működött. A tábla Szabadosné Egyed Emma szobrászművész alkotása. Az avató beszédeket dr. Faragó Sándor professzor, a NyME Rectora és Dr. Varga Ferencné, az egykori munkatárs mondták. A tábla elkészítését a TÁEG mecénásként támogatta.

Közreműködésünkkel a város elkészítette Ágoston Ernő festőművész emléktábláját, Kutas László szobrászművész alkotását, és azt a Kaszinó épület falán helyeztük el. Június 8-án, a leleplezésnél, Walter Dezső polgármester, Giczy János festőművész, és az Egyesület részéről magam mint elnök, emlékeztünk meg a jeles művészről és pedagógusról.

Langer György elnökségi tagunk kezdeményezésére és az ő közreműködésével saját költségünkre felújítottuk a Balfi utca 1-3. épület homlokzatán az elrozsdásodott napórát, és azt a Város Közgyűlésének hozzájárulásával a város címerével ékesítettük. Az órát tartó falazat állékonyágát szakértővel ellenőriztettük. Ez úton is megköszönjük a Tűzoltóságnak az emelési munkákhoz nyújtott segítségét.

Szeptember 29-én átadtuk a 2006. évi építészeti teljesítményért a Deákkúti út 10. lakóház tulajdonosának, Füzi Tímeának a Winkler Oszkár emléktáblát. Az épület a Mentés Gábor – Horváth Ágnes építészpáros alkotása. A tábla avatásán Boros László elnökségi tagunk mondott köszöntőt.

A város és a TÁEG által emelt új Sörházdombi kilátótorony építkezésének előkészítésében is részt vállaltunk. A látványos építészeti alkotás dr. Szabó Péter építész és dr. Somfalvi György mérnök alkotása. A kilátótornyot Walter Dezső polgármester szeptember 16-án avatta fel.

Krisch Aladár elnökségi tagunk kezdeményezésére és Langer György elnökségi tagunk közreműködésével megszerveztük a város tulajdonában levő, a balfi országút mentén álló pihenőkereszt felújítását illetve állagvédelmi munkáit. Az egyesületünkre háruló költségeket a köfaragónak a TÁEG segítségével fizettük ki.

Egyesületünk több éve szorgalmazta a Flandorffer utca nevének visszaállítását, ami kellő támogatottság hiányában eddig sajnos meghiúsult. Végül is a város az újra megnyitott Gyár utcát most kérésünkre elnevezte Flandorffer utcának. Mivel a szomszédos gázgyárat egykor Flandorffer Ignác alapította, ezt a változatot is a névhez méltónak ítéltük. A november 28-án történt ünnepélyes átadáson avatóbeszédemet követően vágtuk át a megnyitást jelentő szalagot.

Anyagilag hozzájárultunk a Storno síremlék felújításához. A Hunyadi iskola előkertjében virágok ültetését anyagilag támogattuk. Támogattuk a „Kitaibel Pál Soproni útja 1806” c. kiadvány és a „Soproni füzetek” ez évi számának megjelenését. Ez évben járultunk hozzá a már 2005-ben létesített Németh Alajos-emléktábla költségeihez. Támogattuk a diapozitívparádét is. Horváth Sándor tagtársunk – Egyesületünk 1999. évében is – növénybemutatókat szervezett az egyetem botanikus kertjében és a kórház kertjében. Andrassy Péter elnökségi tagunk – Egyesületünk nevében is – kirándulásokat szervezett (Hohe Wand, Károlymagaslat), amelyeken több tagunk is részt vett.

Elnökségünk tagjai közül Molnár Ákos és dr. Pongrácz Péter kérték a megbízatásuk alóli felmentésüket. Mivel a jogtanácsosra sürgős elintézendő feladatok vártak, elnökségünk felkérte dr. Barkó Péter urat a jogtanácsosi munkakör ellátására addig is, amíg a közgyűlés őt ebben a funkcióban megerősítette.

Változatlan figyelemmel és erővel igyekeztünk Sopron Megyei Jogú Város támogatásával a Soproni Szemle színvonalas megjelenését biztosítani. Egyesületünk pályázatára, amelyet az 1956. évi forradalom soproni eseményeinek megörökítésére hirdetett, számos pályamű érkezett be. Ezek közül a zsűri négyet tartott díjazásra méltónak az Egyesület által felajánlott 100.000 Ft-os pályadíjból, és hármat a Soproni Szemle 2006. évi 3. számában le is közölt. Ugyanebben a számban a pályázattal kapcsolatos további részletek olvashatók.

Az Egyesületünk által korábban létrehozott „Soproni Szemle Alapítvány” éves jelentését dr. Bartha Dénes elnökhelyettesünk, a Kuratórium elnöke elkészítette. Az alapítvány rendben működik. Ezzel szemben az Egyesületünk által alapított „Alpok-alja Idegenforgalmi Alapítvány” működése megakadt, ezért a Városi Ügyészség 2006. júliusban kelt íratában annak megszüntetését javasolta nekünk. A megszüntetés előnyeit és hátrányait alaposan latolgatva elnökségünk november 9-én tartott ülésén a megszüntetés mellett döntött, és ennek foganatosítására a megbízott jogtanácsost felkérte.

Egyesületünk az adófizetők 1%-os megajánlásából ez évben 162.236 Ft juttatásban részesült. Ezt, valamint mecénásainknak, a tagdíjat befizetőknek, folyóiratunk előfizetőinek és a tagdíjukat túlfizetőknek egyaránt megköszönjük segítségüket.

Tagságunk részére – a TÁEG-gel kötött szerződésünk alapján – változatlanul biztosítottuk a Károly-magaslat kilátótorony díjmentes látogatását, az erre vonatkozó igazolványokat a 2007. évre is kiadtuk.

Az Egyesület elnökségétől 80. életévemre tekintettel visszavonulok, több elnökségi tagunk hasonlóképpen átadja helyét. Húszévi működésem idején sok-sok kedves tagunk segített, ezt az alkalmat is megragadom, hogy ezért mindenkinek köszönetet mondjak. Kérem, hogy a közgyűlés által megválasztott új elnökséget is hasonlóan támogassák, hogy Egyesületünk továbbra is aktívan működhessen városunk kultúrájának javára.

Dr. Kubinszky Mihály

elnök

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI ARCOK

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI ARCOK

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI ARCOK / Kovács József László: Melchior Mollay praeceptor et musicus (1690–1691). Tisztelgés Mollay Károly halálának 10. évfordulóján

Kovács József László: Melchior Mollay praeceptor et musicus (1690–1691). Tisztelgés Mollay Károly halálának 10. évfordulóján

A Soproni Szemle 1993. évfolyamában Mollay Károly professzor 80. születésnapjára megjelent egy tartalmas életrajzi riport-beszélgetés: „*Én most is mindennap Sopronban vagyok...* Születésnap-i beszélgetés Mollay Károllyal” címmel. A riport készítőjének szándéka szerint „a beszélgetésnek kettős célja volt, egyrészt az, hogy a Soproni Szemle olvasói első kézből ismerjék meg gazdag életútjának egyes állomásait és helytörténeti „ars poeticá”-ját, másrészt az, hogy olyan, Sopron története szempontjából érdekes adatokat örökössünk meg, amelyek enélkül feledésbe merülnének.” A riport az alábbi kérdéssel indult:

„– Professzor úr sokat foglalkozott a középkori soproni családi nevekkel. Vajon saját családjával kapcsolatban végzett-e hasonló kutatásokat?

– Ez nagyon érdekes kérdés. Az én nevem se nem magyar, se nem német, se nem szláv. Még nem vagyok benne egészen biztos, de az a gyanúm, hogy hódoltság korabeli török. A törökben a mullah papot, tanítót, szóval tanult embert jelent. Buda visszavételénél fogságba került egy török, itt marad, megkeresztelkedik, és mint török tolmács működik tovább, úgy gondolom, hogy ez lehetett a mi ősrünk. A család azután Nyugat-Magyarországra került, és ott teljesen elnémetesedett. Burgenlandban, Bécsben ma is még számos Mollay van, de Magyarországon csak mi és a budapesti Mollay János

családja vagyunk.”²³⁸⁽²³⁸⁾

A Mollay család származásának valószínű megoldásához hozzásegített az, hogy megtaláltam Melchior Mollay, az 1691-ben Sopronban működő katolikus kántortanító (zenész) nevét, aláírását, egy munkavégzés igazolásán. Az 1980-as évek közepétől számba vettem a még kiadatlan kéziratok soproni krónikákat. Ekkor találtam meg az Evangélikus Országos Levéltárban Hans Giwiczer (1665–1679) és Andreas Haberle (1691) „Hauschronik”-ját, amelynek a szövegét részben feldolgoztam.²³⁹⁽²³⁹⁾

Ekkor számba vettem más egykorú, kiadatlan forrásokat is, így Kaleschiák Péter katolikus káplán naplóját. A szerzőről 1942-ben Bán János közölt rövid, de adatokban gazdag írást „Kaleschiák Péter (1616–1696)” címmel.²⁴⁰⁽²⁴⁰⁾ A soproni városplébánia levéltárában található a hatalmas, 1200 lapot számláló anyakönyv, amelyet a szorgalmas káplán írt. Bán János az itt található egyéb krónikás, kortörténeti feljegyzésekből fontos megállapításokat vont le: „Még érdekesebbek kortörténeti szempontból azok a ²⁰¹feljegyzések, amelyeket Kaleschiák az anyakönyv elejéhez és végéhez csatolt. Az elején foglal helyet 31 oldalra terjedő naplója, valamint az évi istentiszteleti rend leírása, az utolsó 24 oldalt pedig a soproni katolikus egyházi vagyonnak: a plébániának, a templomoknak, a beneficiumoknak, az egyházi rendeltetésű 8 céhnek részletes leltára tölti ki, és végül a Szent Mihály templom oltárhelyeinek helyrajzi tervét kapjuk.”²⁴¹⁽²⁴¹⁾

Bán János nem vizsgálta meg a nagy terjedelmű, fólió alakú kötet záró lapját, az ún. szennylevelet. Ugyanis itt olvasható a Mollay család leszármazásáról egy fontos feljegyzés. Ezen a kéziratot záró lapon több tollpróba található. A legfontosabb azonban az íráspróbák után két aláírással hitelesített, a katolikus iskolához és a Szent Mihály templomhoz kapcsolódó feljegyzés, igazolás különböző munkák elvégzéséről. A munka elvégzését igazoló bejegyzés egyik aláírója Adam Kirnich, feltehetőleg maga a kézműves, a munkát elvégző iparos. A másik aláíró pedig a munka elvégzését hitelesítő személy, a kántortanító: „Melchior Mällä Praeceptor und Musicus be S. Mihael alhier in Oedenburg”. A feljegyzés teljes szövege, minuszkuláris átírásban a következő: „Anno 1690. den 12 Febr[uar]i] dißes werkh zugericht worden, auch das in der Mihaels d[er] kirchen droben. Adam K'rnich, Melchior Mälläy praeceptor und musicus be S[ankt] Mihael alhier in Oedenburg Anno 1691. No. 24. Octobr[is].” Azaz: a munkát 1690. február 12-én a Szent Mihály templomban is elvégezte bizonyos Adam Kirnich, a munkavégzést pedig 1691. október 24-én igazolta a tanító és zenész Melchior Mälläy.

1673 előtt a katolikus népiskola tanítója nem kapott anyagi támogatást a soproni városvezetéstől. Bán János jegyezte fel „A Soproni Katolikus Konvent története” című eredetileg kéziratban maradt munkájában, hogy 1673 után Preiner Mátyás katolikus városbíró „már nem kérte, hanem követelte a kegyúri kötelezettség címén a katolikus kántor fizetését. A város nem mert ellentmondani, s közgyűlés megszavazott a kántornak évi ötven rajnai forintot, nyolc akó bort, húsz mérő rozsot és húsz szekér fát – ez utóbbit az iskola fűtésére is. Az első várostól fizetett kántortanító Grühlich Ferenc volt.”²⁴²⁽²⁴²⁾

Melchior Mälläy „praeceptor et musicus” Franz Grühlich kántortanító utódként működött Sopronban 1690-től. Az évi jövedelme neki is ugyanannyi lehetett, mint az elődjéé, az első, 1673 után alkalmazott kántortanítóé. Eszerint Mollay Károly professzor jól sejthette 1993-ban, hogy a család őse valóban török lehetett, aki Buda visszavételénél, vagy esetleg Bécs 1683-as sikertelen török ostroma után, avagy még korábban esett fogságba. Korábbi mullah (mohamedán hit- és jogtudós, tanító vagy pap)²⁴³⁽²⁴³⁾ foglalkozását Sopronban mint katolikus kántortanító folytathatta. Feltételezésem szerint Melchior Mälläy lehetett a soproni Mollay-család őse. Török foglyok evangélikus vallásra téréséről Wohlmuth János soproni krónikája gyakran ad hírt 1685 és 1705 között. Katolikus hitre tért török foglyokról eddig nem publikáltak adatot. A városi ²⁰²számadáskönyvek azonban talán még további adatot is őriznek Melchior Mälläy kántortanítóról, javadalmazásáról. Ilyen szempontból – a tanító katolikus vallásra téréséről – sem lenne tanulság nélküli a Kaleschiák-féle anyakönyv és napló kéziratának a

részletesebb tanulmányozása!²⁴⁴⁽²⁴⁴⁾

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI ARCOK / Kovács József László: Melchior Mollay praeceptor et musicus (1690–1691). Tisztelgés Mollay Károly halálának 10. évfordulóján / Nagy Alpár: Lomoschitz Pál tanár úr emlékére

Nagy Alpár: Lomoschitz Pál tanár úr emlékére

„Selig sind die Toten”

Lomoschitz Pál, a Benedek Elek Pedagógiai Főiskola nyugalmazott szakcsoportvezető tanára életének 97. évében, 2007. február 17-én örök nyugovóra tért. Sopron tiszteletet érdemlő idős muzsikus-pedagógusa gyászmise és búcsúszertartás után február 24-én végső nyugalomra lelt szülei mellett. Három hét kellett volna 97. életének betöltéséhez.

Kismartonban született 1910. március 8-án, olyan családban, ahol hagyományos volt a mozgás és a természet szeretete. Az ezekből fakadó örömök feltétlenül hozzájárultak életszemléletéhez Istentől kapott hosszú életében. Kerékpározott, úszott, kirándult; rendszeresen járta a természetet, az ország tájait. Mindezek mellett a zenében életre szólóan megtalálta „megfiatalító gyönyörűségét”, az ókori görög ideált, a test és lélek egységét, harmonikus szépségét. 90 évesen is azt vallotta, hogy „a humánium elengedhetetlen... A humánium tartást és kitartást ad egy életen át”. „Szinte törvényszerű volt annak idején, hogy zenével és pedagógiával foglalkozzam, nagyapámtól és édesapámtól gyermekként elleshettem az aktív muzsikálás és a tanítás ma már általam is nagyra becsült és csodálatosnak tartott titkait” – nyilatkozta 1997 januárjában.

A szombathelyi zeneiskolai osztályok elvégzése után Bárdos Alice, a jó nevű zenepedagógus készítette föl a budapesti Zeneakadémia főtanszakos hegedűvizsgájára, majd „pedagógiai és zenei vénáját egyesítve” énektanárként diplomázott az akadémia középiskolai énektanárképző szakán (1932–35), illetve ugyanott a tanítóképző intézeti ének-, zenetanárképző szakon (1935–37). Mindig büszkén, szeretetteljesen hangsúlyozta, hogy szerencsés embernek tartja magát, amiért „nagy mesterek tanítványa lehetett”, indexeit Dohnányi, Hubay, Bárdos Lajos, Bartha Dénes, Molnár Géza, Kókai Rezső, Harmath Artur, Ország Tivadar, Vaszy Viktor és mások írták alá. Diplomái megszerzése után Pécsett, és Kőszegen működött a tanítóképző intézetekben, ahol a hallgatók „szinte itták a zenei ismereteket”.

²⁰³A hegedűn, zongorán, orgonán játszó Lomoschitz Pál 1948-tól 1959-ig Sopronban a középfokú óvónőképzőben tanított, 1959 márciusától 1974. december 31-ig, nyugdíjazásáig, a Felsőfokú Óvónőképző Intézetbe nevezeték ki tanári státusba. Az itteni termékeny években az ének-zenei országos szakbizottság elnöki tisztségét is betöltötte. Az új iskolatípus zenei programjának kidolgozása területén kiemelkedő munkát végzett, és a felsőfokú óvónőképzők részére írt tankönyvekben bontakoztatta ki szakmai tudását, képességét. A tanári munka mellett a közművelődésben szintén aktív volt. A harmincas évek közepén tagja volt a Szombathelyi Kultúregyesületnek, a harmincas évek második felében játszott a Budapesti Hangversenyzenekarban, muzsikált a Szombathelyi és a Győri Szimfonikus Zenekarban, énekelt a Budapesti Egyetemi Énekarban. Sopronban a helyi szimfonikus zenekar tagjaként, 1956-tól koncertmestereként működött évtizedeken át. Alapos instrumentális felkészültséggel, komoly tárgyi tudással, kifinomult műveltséggel szolgálta „a legnemesebb értékeket”, s azok hordozóját, az embert.

Lomoschitz Pál

1957. március 7-én mutatkozott be a Horváth József, Horváth Marietta, Lomoschitz Pál, dr. Fendlerné Garay Margit összetételű Soproni Vonósnégyes a Vasárugyár nagytermében. Esztendőig a kamarazenélés élvonalát jelentették a város zenei életében. 1970. január 1-től a helyi KISZÖV „Testvériség” Énekkar szakmai vezetésére vállalkozott [204](#)Lomoschitz Pál. Karnagysága idején új módszerekkel próbálta megújítani a kórus munkáját. A 60-70 fős „Testvériség” sikerei ellenére (1974-ben például „Aranykoszorú” minősítést szerzett) 50 főre apadt, s ebből 20-30 lelkes dalosra lehetett számítani. Érthető, hogy a sok súrlódás a túlsúlyban lévő idősebb kórustagokkal, a felettesekkel fennálló nézeteltérések, legfőképpen az utánpótlási gondoknak a megoldatlansága csökkentette a kórusvezető ambícióit, és a főállásában bekövetkezett nyugdíjazása után távozott a kórus éléről. 1974-ben megszervezte és vezette a Budapesti Liszt Ferenc Társaság Soproni Csoportját. Néhány év alatt is képes volt gazdagítani Sopron város Liszt-vonatkozásait (emléktábla, ifjú zongoristák első nemzetközi találkozója). Egy Budapesten, a Liszt-társaságban 1978. május 10-én írott feljegyzés szerint (1. pont, részlet) „Lomoschitz Pál ügyvezető egészségi állapotára való tekintettel 1977 novemberében lemondott levélben tisztségéről”, de „továbbra is védnökséget vállalt a csoport felett”.

1964-ben Szocialista Kultúráért, 1967-ben Az Oktatásügy Kiváló Dolgozója, 1974-ben a Munka Érdemrend Ezüst Fokozata kitüntetéssel jutalmazták. 1975-ben Liszt Emlékéremmel, 1979 májusában, a 150 éves szimfonikus zenekar ünnepi hangversenyén ismét Szocialista Kultúráért kitüntetéssel, 1985-ben aranydiplomával, 1986-ban Liszt Emlékplakettal ismerték el munkáját. 1985 májusában a

„Muzsikáló Sopron” című rádióműsorban folytatott kerekasztal-beszélgetés egyik szereplője volt Szigeti István műsorvezető, Venesz Ernő, Horváth Zoltánné, Kovács Sándor, Dárdai Árpád és Orbán Aladár társaságában. A város zenei múltjáról, akkori helyzetéről, jövőképéről beszélgettek. Lomoschitz Pál a társaságban a „legrégibb soproni” jogán – „ami nem érdem, csak tény” – mondta el véleményét, személyes élményeit is megemlítve.

1995-ben gyémánt diplomát vett át Lantos István rektortól, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola (Egyetem) évnitóján. 1996 decemberében Sopron Megyei Jogú Város Közgyűlése Sopron Kultúrájáért (Pro Cultura Sopron) elismerésben részesítette a város zenei hagyományainak folytatásában, értékeinek gazdagításában kifejtett közel négy évtizedes, fáradhatatlan, magas színvonalú művészi tevékenységéért. Ebből az alkalomból a rá olyannyira jellemző egyszerűséggel, de sejtelmes-huncut mosollyal jegyezte meg a Kisalföld munkatársának: „A munkám volt a hobbim, és még fizettek is érte.” 2000 tavaszán a Vasárnapi Muzsika című sorozatot köszöntötte sok évtizedes élettapasztalattal, életbölcsessel. „Elszalad mellettünk az élet, még mielőtt észlelhettünk, mennyi szépet is visz magával, belekóstolhattunk volna gazdag szépségtárába. Az eluralkodott anyagi élet szemlélet meggátol ebben. Lopja az időnk a szép, az életet gazdagító elől, s mire feleszmélünk, elfáradtunk, megrokkantunk annak befogadására is.” – írta némi keserűséggel. 2001-ben 90. életévén túl a vasdiploma következett. 2004 decemberében, immáron 94 évesen, teljes szellemi frissességben (bár évek óta nehéz járással, romló hallással) a Liszt Ferenc Szimfonikus Zenekar 175 éves fennállása alkalmából rendezett díszhangversenyen őt is emléklappal tisztelték meg.

Egyszer, 1989-ben azt mondta Horváth József igazgató-karmesterre emlékezve: „Hivatalos elismerésben alig részesült. Közvetlen felettesei nem értékelték, talán nem is tudták értékelni, mit is tett ő Sopron zenekultúrájáért.” Akkor ő Horváth Józsefről beszélt. Én most őrá gondolok. Talán „Pro Urbe Sopron”-t, vagy díszpolgári címet is kaphatott volna...

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

205 SOPRONI KÖNYVESPOLC

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Kiss Jenő: Varga Józsefné Horváth Mária: Történeti személynevek a Rábaközéből (1690–1895) Győr: VH Famulus BT, 2006. 255 o.

**Kiss Jenő: Varga Józsefné Horváth Mária:
Történeti személynevek a Rábaközéből (1690–1895)
Győr: VH Famulus BT, 2006. 255 o.**

A történeti Sopron megyében Sopron városának és egyik neves tájegységének, a Rába-köznek a nyelvtudományi feldolgozottsága országos szemmel nézve is jó. E téren szerzett érdemei miatt föltétlenül említendőnek tartom Mollay Károlyt, aki tudós kutatóként, jeles szerzőként, a Soproni Szemle főszerkesztőjeként közvetlenül is sokat tett Sopron nyelvi múltjának a kutatásáért, de azért is, hogy a megyében folyjanak nyelvészeti vizsgálatok. Mollaynak kutatói alapelve volt, hogy a helytörténet látóköréből nem hiányozhat a nyelvre való figyelés, a nyelv sokoldalú tanúságtételének, a nyelvtudomány vonatkozó eredményeinek a hasznosítása, illetőleg fordítva is: a nyelvben azt is kereste,

mit vall egy-egy adat, egy-egy név vagy szöveg a közösségekről, kapcsolataikról, s a múltról. Hangsúlyoznunk érdemes: a kutatói ars poetica, amely Mollaynak mindvégig meggyőződéssel vallott elve volt, maradéktalanul érvényes ma is.

Rábaköz a tulajdonnevek vizsgálata szempontjából egy tekintetben bizonyosan kivételes helyzetben van. Ugyanis egyik Árpád-kori településének, Mihályinak a lakosait (néhány kivételt nem tekintve) név szerint említi egy 1198-as okirat. Ebből következtethetünk a tájegység többi települése akkori, tehát több mint 800 évvel ezelőtti lakóinak az elnevezéstípusaira is. Az ismertetendő könyvben vizsgált korszak persze messze esik a 12. századtól. A két kor közötti egyik lényeges különbség az, hogy az Árpád-korban még nem voltak, a vizsgált időszakban viszont voltak már családnevek a magyarban. Tudvalevő az is, hogy a tulajdonnevek eredetileg konkrét jelentésűek voltak, azaz a megnevezett személyről, népről, tájról, folyóról, tóról, stb. valamely – az elnevezőktől jellemzőnek, fontosnak tartott – tulajdonságot jelöltek. A nevek eredetének megfejtése, a névjelentések vallatása fontos forrása a történettudományi szemléletű kutatásoknak. Egyebek mellett ezért is figyelemre méltó Varga Józsefnek munkája.

Mi vár az olvasóra ebben a könyvben? Sok régi személynév több szempontú feldolgozásban és csoportosításban, informatív táblázatok és százalékszámítások, következtetések, feltárt összefüggések, számos helytörténeti érdekű adat. Rövidebben: Felső-Rábaköz írásos forrásokban fellelhető s 1690-től 1895-ig adatolható személynévei és elemzésük. Tájékoztatásul néhány adat: 26 rábaközi település (Babót, Beled, Bogyszló, Cirák, Dénesfa, Edve, Garta, Gyóró, Himod, Hövej, Jobaháza, Kapuvár, Kisfalud, Magyarkeresztúr, Mihályi, Osli, Páli, Potyond, Rábakecöl, Rábatamási, Szárföld, Vadosfa, Vásárosfalu, Veszvény, Vica, Vitnyéd) sok ezer lakosának több ezer család-, kereszt-, ragadvány- és becenevéről kapunk részletes tájékoztatást. Ezt a hatalmas névanyagot a szerző régi anyakönyvekből, az 1715-ös, 1728-as, 1754-es, 1828-as és 1850-es népességösszeírásokból, a 19. század utolsó évtizedeinek a családneveit pedig 206 szüléti anyakönyvekből gyűjtötte össze. Pontos lajstromok tájékoztatják az olvasót arról, hogy az említett összeírásokban fálvanként hány család szerepel, hány családnévvvel, s milyen az egyes nevek gyakorisága. Azaz demográfiai adatokhoz kapcsolva jelennek meg a névtani információk. Betűrendes, gyakoriság szerinti csoportosításban olvashatjuk a 18. és a 19. századi családneveket (755, ill. 1090 családnevet). Megtudjuk például, hogy a leggyakoribb családnevek a következők voltak: a 18. században: *Németh, Varga, Horváth, Takács, Szabó*, a 19. században: *Horváth, Varga, Németh, Nagy, Kovács*. Szó van a családnevek eredetéről is (ez a migráció és a településtörténet szempontjából is fontos). A 18. század végén a családfők 94,2%-a magyar nevet viselt a szerző megállapítása szerint. A szerző a kötelező óvatossággal kezeli a népnévi eredetű családneveket, s nem esik abba a gyakori hibába, hogy minden *Horváth* vagy *Németh* családnév mögött horvát és német nyelvű, illetve származású személyeket lásson. Tanulságos, igen érdekes a családnevek jelentéstani elemzése: a legtöbb helynévből alakult, s mint ilyen a valahonnan való származást jelöli (*Kisfaludi*), sok a személynévi eredetű is (*Mikó, Sandi, Simon*), kevesebb a foglalkozás (*Csizmadia, Hanyórzó, Kovács, Molnár*) és a valamely emberi tulajdonság alapján létrejött családnév (*Fekete, Fijas, Gögös, Nagy*). A további 11 csoportba tartozó nevek aránya együtt sem éri el a 18%-ot. A névmagyarosítással, a ragadványnevekkel is külön fejezet foglalkozik. A keresztneveket a családnevekhez hasonló alaposággal vizsgálja a szerző: 31 629 történeti adatról van szó, s ezt a nagy mennyiséget 115 férfi és 89 női név alkotja. A legdivatosabb női nevek a vizsgált két évszázadban a *Katalin, Erzsébet, Anna, Éva, Julianna*, a férfinevek közül pedig a *János, István, József, Mihály, György*. Külön figyelemre méltó a felekezeti (római katolikus, evangélikus és izraelita) különbségek bemutatása, a többbelemű keresztnevekről és a becenevekről szóló fejezet.

Megjegyzem: jó lett volna jobb minőségű, jobban olvasható térképmelléleteket adni, illetőleg a helytörténet igényei miatt helynévi mutatót kellett volna készíteni (ha valakit egy meghatározott falu nevei érdekelnek, akkor az illetőnek magának kell végigböngésznie az egész könyvet, hogy a keresett

információkhoz jusson). Talán lesz mód arra, hogy világhálón a falvakra lebontott s időbeli sorrendbe állított névösszeállítás is megjelenjék.

A szerző, aki oslinak vallja magát, azaz rábaközi, a lokálpatrióta vonzalmával és a szakember objektivitásával dolgozta föl nagy anyagát. Alapos, gondosan készített munkával van dolgunk, amelyben a szerző több szempontú nyelvészeti elemzést ad a szóban forgó nevekről. Újdonság ez, hiszen ez az első részletes rábaközi történeti névtani monográfia. Mint ilyen bizonyosan sok érdekes adatot, megállapítást, következtetést ad mindazoknak, akiket Rábaköz társadalom- és művelődéstörténete, a személynevekből kihámozható nem nyelvészeti tanulságok (például a településtörténetiek, a névadás divatját meghatározó s a felekezeti hovatartozással összefüggők, eredetileg nem magyar nyelvű családok megjelenése és hasonló kérdések) érdekelnek. Hasznos segítség lesz azoknak, akik a kutatásba bevont rábaközi falvak bármelyikének a történetét kívánják feldolgozni. S remélem, a tanárok (az anyanyelvi órákat tartók elsősorban!) is megismerkednek vele, s fölhasználják a könyvben írottakat a tanórák színesítésére, tanítványaik szülőföldhöz való pozitív viszonyának a megerősítésére. Remélem azt is, hogy a szerző folytatja rábaközi névtani kutatásait: az 1895 utáni időszak is feldolgozóra vár!

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Gyulai Éva: Bél Mátyás: Sopron Vármegye leírása II–III.

207 Gyulai Éva: Bél Mátyás: Sopron Vármegye leírása II–III.

Descriptio Comitatus Semproniensis II–III.

Sopron Város Történeti Forrásai

C sorozat, 3–4. kötet.

Soproni Levéltár, Sopron, 2006.

Öt évet kellett várni, hogy Bél Mátyás Sopron vármegyéje teljes egészében napvilágot lásson, azután, hogy 2001-ben a nagy vállalkozás első kötete megjelent (Bél Mátyás: Sopron Vármegye leírása I. Szerk.: Kincses Katalin Mária. A latin szöveg gondozása és fordítása: Déri Balázs, Földváry Miklós, Tóth Gergely. Német fordítás: Tuza Csilla. Sopron Város Történeti Forrásai C sorozat 2. kötet. Soproni Levéltár, Sopron, 2001). A II. és III. kötet közreműködői: a latin szöveget gondozta és fordította, a szövegkritikai jegyzeteket készítette: Tóth Gergely, szerkesztette, a mutatókat és a tárgyi jegyzeteket készítette: Kincses Katalin Mária, német fordítás: Tuza Csilla, sorozatszerkesztő: Szende Katalin és Turbuly Éva.

Az első és a két most ismertetendő két kötet megjelenése között eltelt öt év nem kevés idő. Az újabb kötetek nívója miatt azonban megéri a fáradságot, hogy a régi kötetet előkeressük, s az újabbakat mellé tegyük, feltéve, ha nem könyvtárosok vagyunk, a bibliotékákban ugyanis csak a katalóguscédulán, illetve az adatbázisban kerülhet egymás mellé a feltűnően ízléses, már címlapjával is a tudományos igényt megelőlegező három kötet (az egyre ritkuló szabadpolcokon természetesen „foghatják egymás kezét” a könyvtárakban is). Csak remélhetjük, hogy együtt is árusítják az I.–III. kötetet.

Ha nem tévedünk el a soproni forráskiadások C sorozatának 3–4., azaz a Bél-kiadás II–III. kötetének bibliográfiai útvesztőjében, ritka kincsre találunk Sopron vármegye 18. századi (a század első harmadára tehető) leírásának folytatásában. Az I. kötet a Bél-kéziratok közül a legteljesebbnek és a pozsonyi tudós émemdációi miatt vitán felül autentikusnak tekintett 168 oldalas (*Hist. I. vv*-jelezetű esztergomi) kézirat alapján készült, és Sopron vármegye természet- és gazdaságföldrajzi leírását (az ún. *Generalis*, vagyis Általános részt), illetve Sopron-fejezetét tartalmazta. Ennek folytatásaként a

2006-ben megjelent II–III. kötet közül tulajdonképpen csak a II-at tekinthetjük, hiszen a III. kötet a Sopron-leírás javított változata, de a „javított kiadás” ezúttal is teljesen új minőséget jelent.

A II. kötet Bél Mátyás említett, az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteményében őrzött Sopron vármegye-kéziratának (83–168. oldal közötti) második, ún. *Specialis*, vagyis különös, jelen fordításban a Különleges részét közli, ennek első fejezete vagy *Sectio*-ja, a Sopron-leírás a 2001-ben kiadott I. kötetben jelent meg. A Speciális rész a megye szabad királyi városainak, várainak és kastélyainak, majd mezővárosainak és uradalmi vagy földesúri helységeinek földrajzi és történeti-statisztikai módszerekkel, vagy inkább Bél Mátyás egyedülálló metódusával készült leírását tartalmazza. A felosztás követi a rendi társadalom és birtokjog hierarchiáját, amelynek csúcsára Pozsony polgára, Bél Mátyás a szabad királyi városokat helyezte, legaljára pedig a váruradalmak falvainál is alacsonyabb presztízzsel rendelkező uradalmi, földesúri, illetve részbirtokosi tulajdonban lévő helységeket tette. Az utóbbiak között a legvégére Sopron szabad királyi város földesúri jóságai kerültek (*Sectio II. VII. §. II. 177–185.*). Ezt a hierarchiát, ahol a szabad királyi város a szabad polgárok közösségeként, ugyanakkor a földesúri joghatóság élvezőjeként is megjelenik, jórészt Bél Mátyás leírásának minősége és mennyisége is követi, hiszen minél lejjebb kerülünk a rendi kiváltságok struktúrájában, annál kevesebbet tudunk meg az egyes helységekről, a „Különféle birtokok” és „Grófok és nemesek jóságai” c. paragrafusokban Bél már csak felsorolja a helységeket.

Az I. kötet kimerítő Sopron-fejezete után a II. kötet tárja fel igazán Sopron vármegye sajátos birtokszerkezetét, szabad királyi városa ugyanis – Sopronon kívül – csak kettő van, Kismarton, amely 1648-ban emelkedett erre a rangra, és a szabad királyi városi kiváltságot csak pár évtizeddel korábban, 1681-ben elnyert bortermelő városka, Ruszt. A Bélről megszokott történeti áttekintésben a Ruszt-fejezet utal arra is, hogy a zálogbirtokosok kezén lévő mezőváros már 1666-ben megváltotta magát a földesúri terhektől, s a megváltkozás csak az első állomás volt a privilegium csúcsának tekintett szabad királyi városi kiváltsághoz (*Sectio II–III.*).

Annál több várral rendelkezik az ország nyugati határvidékén fekvő vármegye, melyek egyben váruradalmak, kerületek központjai is. A várleírások közül természetesen kiemelkedik Kismarton és Fraknó, amelyeket szinte szobáról-szobára járva mutat be Bél Mátyás, a kismartoni vár dísztermének freskóin megfestett ösgaléria minden portréját sorba veszi, még az Esterházy-ösöknek tulajdonított jelmondatokat is közli (II. 56–61. old.); kár, hogy nem teszi meg ugyanezt a jelentéktelenebbnek ítélt kaboldi vár ugyancsak az Esterházyak portréival díszített termei, illetve egy kisebb különleges szobája leírásánál, itt ugyanis csak megemlíti, hogy a falfestményeken „mondákon és más efféle ünnepi költeményeken kívül néhol a Szentírásból vett képek láthatók” (II. 123. old.). Igen kimerítő a fraknói várat és uradalmát tárgyaló fejezet. A vár, vagy inkább 17. századi birtokosai, az Esterházyak történetét szinte külön tanulmányban foglalja össze a szerző, a hihetetlen magasságokra jutott család iránti, egyáltalán nem palástolt csodálata Esterházy Miklós 1626. évi grófi adománylevelének közléséből is kitűnik, II. Ferdinánd terjedelmes rangemelő oklevelében (II. 82–95. old.) ugyanis a császár és király leltárszerűen sorolja a birodalmi grófsággal jutalmazott beregi, zólyomi és soproni főispán (vármegyei is az ország keleti felétől a nyugati határszélig érnek!) érdemeit és szédületes karrierjének fontosabb csomópontjait. Bél nem jár el másképpen Pál herceg esetében sem, igaz, ezúttal megkíméli az olvasót az általa is túl hosszúnak ítélt hercegi adománylevél olvasásától, így a rangemelő oklevél helyett az 1681. évi nádori adománylevelet másolja be a fraknói vár históriájába (II. 98–113. old.). A Pál herceg iránti leplezetlen bámulata mellett azonban a 17. századi Habsburg-ellenes rendi ellenállás iránti elutasító véleményének is hangot ad, a lázadókat az egész keresztény világ és közösség ellenségeként tüntetvén fel (*a pártütés mētelye a keresztény állam nagy kárára sokakat megfertőzött / cum plerorumque animi, perduellonis labe, magno reipublicae Christiane damno, adflati fuerunt* – II. 98–99. old.).

209A többi Sopron vármegyei vár (arx), majd alacsonyabb presztízsű kastélyra (castellum) már korántsem szán annyi figyelmet Bél, mint Fraknóra és Kismartonra, egy-egy történeti adat, momentum miatt azonban ezektől a leírásoktól sem tagadható meg a forrásérték, gondolunk itt a Bethlen katonái által megtámadott, s az Esterházy Miklós (ki más?) által sikeresen védett lakompaki erősségre. De utalhatunk a Lakompakból kivezető országút kis oszlopokkal jelzett stációinak említésére is, amelyeknél a kivégzésre vezetett bűnösök mondtak el egy-egy imát utolsó útjukon (II. 118–121. old.), hogy ugyanezekkel a halálraítéltekkel nem sokkal később már Nyék/Neckenmarkt főterén találkozhatunk, mert „régí szokás szerint itt szokták végrehajtani a büntetést azokon, akiket Lakenbach várában halálra ítélték. Csodaszámba megy, ha az akasztófán nem lóg egy hulla: többnyire ugyanis három, négy, vagy még több akasztott ember súlya terheli” (II. 139. old.). Így vezet bennünket Bél Mátyás nemcsak társadalmi csoportok, birtokosok és birtokosok között, hanem a valóságos utakon is a börtönöktől az imastációkon keresztül az akasztófaig.

Még a szüksézáví jellemzések is beszédesek lehetnek, a nikicsi kastély építetöjét, a néhai báró Meskó Ádámot például Bél igencsak dicséri földesúri minőségében, mert birtokán nem ismerték a lustaságot, elvárta ugyanis jobbágyaitól, hogy először az ő jószágát lássák el, s csak azután a magukét (II. 128–129. old.); nem nehéz e mögött az aulikus nemes és királyi tisztviselő, nádori ítélmester (egyébként a Rákóczi konfiskált javaiból is részesült család tagja) robotoltató majorkodását felfedezni.

A rangban jóval a várak és kastély után következő mezővárosok már csak pár mondatra jogosultak, a rendi hierarchiát tükrözö szerkesztés azonban feltűnő s szinte érthetetlen aránytalanságot szenved Csepreg leírásánál (II. 141–149. old.). A Nádasdyak egykori mezővárosának ugyanis több helyet szentel Bél, mint az összes többi oppidumnak együttvéve. A jelenséget talán az magyarázhatja, hogy a szerző evangélikus lelkész lévén, Csepregnél tárgyalja az első bibliafordítást, a protestáns Sylvester János 1541-ben Sárvár-Újszigeten megjelent munkáját. A soproni szövegkiadás Bél szövegébe a Csepreg címszónál beilleszt egy [hic], vagyis „itt” kiegészítést, jelezve, hogy Bél Mátyás azért tárgyalja a Sylvester-féle Új Testamentumot Csepregnél, mert tévesen ide helyezi a Nádasdy-féle nyomdát, s ezzel az első magyarországi magyar nyelvű nyomtatvány megjelenési helyét. Amennyiben Bél tévedett (hiszen: *Quandoque magnus dormitat Homerus*), ezt talán az magyarázhatja, hogy a Sylvester-kiadásban egyáltalán nem szerepel Sárvár neve, a Bél által is közölt ajánló „epistola” latin dátuma: *Neanesi*, a könyv végén pedig ez áll: *Uyßigetben*. Bél Mátyás viszont a Habsburg-hercegeknek szóló dedikációban az ajánlólevél dátumát is közli: *Datum Neanesi, Anno salutis 1541*. (II. 142. old.), ami azt is jelentheti, hogy Bél tudta, hogy Sylvester Újszigetben (*Neanesus/Neusohl*) írta és jelentette meg művét. Kérdés, hogy Újszigetről tudta-e, hogy Sárvárral azonos? Tóth Gergely kiegészítésének alapját Bél széljegyzete képezi: „*prima Noui Testamenti editio Hungarica, heic excusa = Az Új-testamentum első magyar kiadása itt készült*” (II. 140–141. old.). Amennyiben a fordító kiegészítése helytálló, Csepreg mint egykori Nádasdy-birtok többszörösen is ürügyet szolgáltatott Bél Mátyásnak, hogy a Sylvester-féle Újszövetségről, mint a protestáns teológia, hitújítás és bibliatudomány egyik alapvető kiadványáról megemlékezzen, illetve Sylvester János magyar nyelvű versét és annak latin fordítását közzétehesse. Egyébként Bél maga is hivatkozik rá, hogy az ő korára a régi Sylvester-fordítás 210példányai már elkallódtak, s ritkaságnak számítanak (a könyvtudomány kutatása szerint a műből csupán 25 példányt nyomtatott Sylvester!). Mivel Sárvár nem Sopron vármegyében fekszik, csak ezzel a Bélnél egyáltalán nem ritka „kitérővel” sikerülhetett a szerző bújtatott ígehirdetése.

Sylvester híres, disztichonban írt ajánlását magyarul is közli, ez az egyetlen magyar szöveg a latin műben. Csepreg talán arra is csak ürügy, hogy Bél Mátyás a jezsuita Káldi Györgyöt kiigazíthassa, amikor felhívja a figyelmet a 15. században a budaszentlőrinci pálos kolostorban működött Báthori László fordítására, melyről Káldi nem tudott, amikor Károli Gáspár bibliafordításának elsőségét vitatta. Árulkodó a szlovák anyanyelvű, de magyarul is író és az antik hagyományt tudósi attitűddel

mindenek fölé helyező Bél autográf megjegyzése is, hiszen Sylvester magyar disztichonjával kapcsolatban úgy véli, hogy „ezt a fajta magyar verselést”, vagyis az antik metrumot kellene tovább művelni a magyar költészetben, ahelyett, hogy a „versmértéket sutba dobva, a ritmusban leljük kedvünket” (II. 147. old), ami azt is jelenti, hogy a 18. század első harmadában a műköltészetben is terjedni látta a népköltészetből merített magyaros, hangsúlyos verselést. Talán ezek azok a momentumok, amik miatt Bél Mátyást újra és újra elő lehet, és elő kell venni, s ezek miatt meríthetünk többet a Bél-corpusból, mintha száraz statisztikai-chorográfiai életmű lenne, azért lehet a pozsonyi tudós, nyelvtól és nemzetiségtől függetlenül, *Belius noster*.

A mezővárosokat a falvak követik, a rendezőelv azonban itt is a birtokjog, hiszen ezeket uradalmak (*ditio*) szerint csoportosítja a mű, különbséget téve azonban a vár-uradalmak (pl. *Ditio Lánseriensis*; *Ditio Arcis Leuka*); és különböző (világi és egyházi) földesurak több faluból álló uradalma, birtokegyüttese között (*Ditiones Variorum*). Az utóbbiak közé sorolja a Sárvári Felsővidéknek nevezett, 12 faluból álló konglomerátumot (II. 172–173. old.), pedig ez a Sárvárhoz, vagyis a Dunántúl egyik legnevezetesebb (igaz, Vas megyében fekvő) várához tartozott uradalomból szakadt ki. A sárvár-felsővidéki uradalmat (illetve annak Alsó-Felsővidék nevű részét), melyben a *caput ditionis* funkcióját Bél Mátyás korában Hegykő/Heiligenstein mezővároska látta el, egyébként Nádasdy Ferentől kobozta el a fiskus, majd Draskovich Miklós kapta meg. Különben Bél Mátyás az uradalmaknál a birtokost meg sem nevezi, csak a vár, illetve *ditio* nevét, jelezve, hogy az uradalom önmagában is birtokjogi kategória és olyan entitás, amely mindenkori tulajdonosát is képviseli.

Végül a földesúri jószágok (*bona*) zárják Sopron vármegye birtokjog szerint felállított rangsorát, ezeknél minden egyes falunak más birtokosa van. A falvak egymondatos jellemzése jószerivel csak a fekvésükre, termőképességükre, illetve lakosaik nemzetiségére, a helység esetleges német nevére szorítkozik. Még Nemeskér sem képez kivételt Bél rendszerében, pedig ez kuriális falu, vagyis egyetlen nemesek lakják, ráadásul „artikuláris helye az ágostai vallás híveinek” (II. 173. old.). A földesurak között is, mint említettük, kivételes hely illeti meg Sopront a ma részben Ausztriához tartozó falvak szerencséjére, hiszen a Harkától Sopronbánfalváig terjedő 7 faluról jóval részletesebb leírást kapunk, mint a többiről, különösen adatgazdag Sopronbánfalva (Bél kéziratában: Wohndorf/Bondorff) leírása (II. 178–185.), amelyhez Bél (vagy talán a kutatásokat végzett helyi megbízottja) a pálosok évkönyveit is használta. Feltűnő, hogy a katolikus egy-ház máshol korrektül megemlített, de a részletes leírásból kimaradt objektumait és intézményeit Bánfalva esetében milyen részletekbe menően ismerteti.

211 Hogy Bél vármegye-monográfiáját a korabeli kulturális és hivatali értelmiségnek mintegy statisztika zsebkönyvként és „baedeckerként” szánta, mi sem bizonyítja jobban, hogy a kéziratot Sopron vármegye itineráriuma, vagyis úthálózati vagy mérföld-táblázata zárja, amelyben közli a szomszédos vármegyébe vezető utak távolságai adatait is.

A soproni kiadású Bél-corpus III. kötete tulajdonképpen az I. kötet „ismétlése”, hiszen a szerkesztők a vármegye-leírás I. szakaszát, a Sopron szabad királyi várost tárgyaló fejezetet adják ki újra, ezúttal azonban egy javított szövegváltozatot közölnek (Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjtemény Hist. I. zz), amely, ahogy Tóth Gergely bevezető tanulmányában olvassuk, a soproni evangélikus líceum rektora, Hajnóczy Dániel és Bél Mátyás kiegészítéseit is tartalmazza. A „javított kiadás” közlése nehéz, de nem megoldhatatlan feladat elé állította a kötet szerkesztőit, illetve fordítóját, Tóth Gergelyt és Kincses Katalin Máriát, hiszen szövegközlésükben a tipográfia eszközeit használva, megjelölik a korábbi kézirat és a kiegészített változat közötti különbséget. Ezzel a modern szövegkiadás tudománya, a textológia elveit követik, hiszen a lehető legtöbbet mondják el a szövegekről. Így ez a szövegváltozat önálló, és a korábbinál jóval bővebb, Bél Mátyás azonban egy újabb, javított vármegyeleírás részének szánta, hiszen a struktúrán nem változtatott, így Sopron ugyancsak a Különleges rész I. tag I. szakaszát képezi. A III. kötet címlapján azonban valamiképpen utalni kellett

volna rá, hogy ezzel nem folytatódik, hanem jószerével újakezdődik Sopron vármegye leírása, hiszen az, aki mindenféle előzetes ismeret nélkül kézbe veszi a sorozatot, azt hihetné, hogy valóban a vármegye leírása folytatódik.

A szerkesztők azzal is igyekeztek az 1742 utánra datált változatot a korábbtól megkülönböztetni, hogy a III. kötetben szakítottak az előző tipográfiával, s jóval nagyobb betűket választottak, s ez némi zavart, de legalábbis idegenség érzetét keltheti abban, aki valódi sorozatként kezeli a három kötetet. Ezt feltehetően az is indokolta, hogy a két szöveghagyományt különféle tipográfiával szedték, s apróbb betűvel kevésbé tűnt volna ki az eltérés, ezzel azonban sokat rontottak a textúrán. A szövegkép ugyanis túlzottan sokféle betűt tartalmaz, halványt, erősebbet, kurzívat, félkövért, sőt a nevek kiskapitális szedéséhez is ragaszkodtak. Ennyiféle betűt már nem lehet ízléses és a szemnek kellemes textúrává formálni, ráadásul a kötet betűtípusa kevésbé alkalmas a kurzív formához, ezért csak azt mondhatjuk, kevesebb több lett volna.

Az újabb Sopron-leírás tartalmi jellemzői, szemben a formai kuszasággal, kiválóak. Igaz ez Bél Mátyás és soproni tudóstársa, Hajnóczy Dániel kiegészítésére egyaránt, hiszen hihetetlenül gazdag forrásértékű művé duzzasztották az eredetileg is bőséggel buzgó szöveget; és igaz a fordítói és szerkesztői munkára is. Sopron történetét, de talán a magyar várostörténetet sem lehet ezután anélkül művelni, hogy valaki a soproni Bél-kiadás III. kötetében elmélyedne. Bárhol üjtük fel a művet, a 18. század eleji város miliőjébe toppanunk, de a város históriájára vonatkozóan is rengeteg adatot vonultat fel. Bél és soproni „adatközlője” figyelme a városi élet és topográfia területén szinte mindenre kiterjed, leírásukban különösen plasztikusan jelenik meg az épített környezet, az építészet- és művészettörténet kutatóinak valóságos kincsesbánya lehet a Sopron-leírás. Az épületeken külső és belső díszein megjelenő feliratok sem kerültek el figyelmüket, rengeteg epigráfiai emléket közölnek munkájukban.

Bél a város újkori történetéből leginkább a rendi felkelések alatti ostromokat jegyezte fel többször novellisztikus formában, igazolva, hogy a történeteket a soproniak [212](#)elbeszélése alapján szerkesztette. Az újabb Sopron-kéziratban Bél talán legfontosabb kútforrása Lackner Kristóf 17. századi polgármester és tudós literátor kéziratosa önéletrajza, amely, az utókor szerencséjére, szintén fennmaradt a Bél Mátyás esztergomi kéziratosa hagyatékában (Hist. VII. a. V.). Bél Mátyás több passzust szó szerint is átvesz Lackner önéletrajzából, sőt külön fejezetben méltatja érdemeit, főként műveltségét, nyelvtudását (XXII. §). Tóth Gergely kísérő tanulmányában külön fejezetet szentel Lackner *Vitájának*, s ezzel a 17. századi várostörténet egy másik fontos forrására is ráirányítja a kutatás figyelmét, ezt eddig ugyanis szinte tudomásul sem vették Sopron és Lackner Kristóf gazdag életművének kutatói. Tóth Gergely ezt a rendkívül értékes kéziratot is kiadni ígéri, ráadásul szintén bilingvis formában, hasonlóan a Bél-szöveghez.

Bél Mátyás Sopron vármegyeleírása nemcsak a pozsonyi tudós műve, hanem a kiadóké is, elsősorban a latin szöveg gondos gondozása és fordítása okán, másodsorban, de talán még fontosabb szempontból a tárgyi jegyzetek és a kísérő tanulmány miatt. A latin szöveg átírása már magában is bravúros teljesítmény, amelyet szinte hiba nélkül teljesített Tóth Gergely, ezt koronázta meg fordításával, amely a II–III. kötet esetében talán még az I. kötetnél is jobban sikerült. Az, hogy a fordító, Tóth Gergely egyedül maradt, s így merült el a Bél-szöveg rejtelmeiben és kincseket rejtő gazdagságában, előnyére vált a magyar szövegnek, amely önállóan is hordozza Bél Mátyás tudományos igényességét és tudósi éthosát.

A fordítás csak néha bicsaklik meg, „az emberi test” persze nem „tagjaira bomlik”, hanem éppen ezek a tagok alkotják, teszik teljessé (*membris... humanum corpus absolutur*) (II. 24–25. old.), a *fornaces* szót szerencsésebb kályháknak, mint kemencéknek fordítani a mai olvasó számára, főleg ha állatalakúak és az Esterházy-várkastély palotáit fűtik (II. 60–63. old.). Igaz, hogy a prior valóban a „*prédikálórend előljárója*”, vagyis vezetője, de ha már valaki lefordítja, a prior ugyanis a magyar

szókincs része, akkor a perjelt ajánljuk (II. 102–103. old.). Ajánlott minden kifejezést magyarítani, hiszen Bél Mátyás szövegeiben semmi sincs véletlenül, sokszor patikamérlegesen méri ki a szavakat. Így amikor Sopron vármegye birtokjogi jellegzetességéről, jelesül a váruradalmak nagy számáról értekezik, a „*pridem in plures dominationes abiit, arcibus fere admensas*” (II. 148. old.) tagmondatban hangsúlyos (a fordításból hiányzó) „*pridem*” szó, vagyis a királyok már *régen*, a kezdetektől váruradalmakat hoztak létre Ausztria határán. Ez a szó egyébként alludál a következő mondat „*prisci reges*”, régi királyok kifejezésre. Stilisztikai kifogás, mégis megjegyezzük, hogy az „*ea parte, qua regio in montem adleuatur*” szinte költői képet kár így fordítani: „azon a részen, ahol a hegy magasodik” (II. 22–23. old.), hiszen a latin szövegben maga a táj emelkedik hegygé, vagyis a síkság és a hegy találkozásáról van szó.

A stilisztikai lapszusnál azonban súlyosabb, hogy a fraknoi vár második kapuja feliratának dátuma: *ANNO PARTUS VIRGINIS 1635* nem a Szűz születésének (II. 80–81), hanem *szülésének* évét, vagyis a magzata, Krisztus világrahozatala utáni 1635. évet jelenti, azaz magát a keresztény időszámítást; egy anyának jóval születése előtt kell születnie, ez alól még Szűz Mária sem kivétel.

A pontatlan vagy téves fordítás máshol is túlmutat a latin szöveg elégtelen megértésén. Az említett Sylvester-disztichon esetében Bél Mátyás közli a magyar időmértékes vers latin fordítását is egy Matthias Marth nevű férfitől, akit Bél így azonosít: „*amicorum, dum viueret, decus, MATHIAS MARTH O.E.P.*”. A magyar fordításban 213 Marth mint „[Sylvester] életében legkedvesebb barátja... pálos szerzetes” szerepel (II. 146–147. old.). Feltűnhetett volna, hogy egy protestáns prédikátornak és bibliafordítónak miért éppen egy pálos atya a legjobb barátja a 16. század közepén! A „*Próféták által szólt...*” kezdetű magyar disztichont fordító tudós literátor ugyanis nem a 16. századi Sylvester János, hanem a 18. század elején élt Bél Mátyás, vagyis a szerző „barátainak díszé” volt. Ezért maradhatott ki ez a fontos irodalmi közlés a tárgyi jegyzetekből is, hiszen a 16. században feltehetően nem élt ilyen nevű pálos remete Magyarországon. A pozsonyi születésű Marth János Mátyás (1691–1734) egyébként 1719-ben éppen a pozsonyi gyülekezet lelkészének megválasztott Bél Mátyást követte a pozsonyi evangélikus líceum rektori székében, s 1721-ben ő a társszerkesztője Magyarország első folyamatosan megjelenő újságjának, a *Nova Posoniensia*-nak (Fehér Katalin: Iskolai újságolvasás Magyarországon a 18. században. *Magyar Könyv-szemle* 120. [2004]/2.). Marth János Mátyás később szintén a pozsonyi evangélikusok lelkésze lett, s személye felveti a latin szöveg *O.E.P.* (a kiadó által *Ordo Eremitarum Patrum*-nak értelmezett) rövidítésének helyes olvasatát is, de ezt a kézirat hiányában lehetetlen eldönteni. Az említett szöveghely egyben Bél kéziratának terminus post quemjét is megadja, hiszen az 1734-ben elhunyt Marthról mint néhai barátjáról emlékezik meg. Még az igen gondos III. kötetben is fel-felbukkan egy-egy jelentéktelen pontatlanság, a *Fabrorum Platea* ugyanis nem általában a kézművesek utcája volt, hanem a kovácsoké, a *faber* ugyanis kovácsot is jelent, de az utca német neve is eligazíthatta volna a fordítót: *Schmid-Gasse* (III. 174–175. old.).

A szövegkritikai megjegyzéseket, igen elegáns, s a kiadás nívjához, illetve Bél eredeti elgondolásához illő módon latinul közli a szöveg gondozója, hiszen a mű keletkezésekor ez volt *lingua franca* a közép-európai régióban, de a mai tudományosság is ekként használhatja. Bél saját jegyzetei természetesen a szöveg lábjegyzeteiként jelennek meg, s a fordítás ezeket is tartalmazza. A tárgyi jegyzetapparátus Kincses Katalin Mária munkája, aki a szokatlanul bő és alapos jegyzetekkel a szövegen túl is kézikönyvvé avatja a soproni Bél-kiadást. A történeti és helytörténeti irodalomra való hivatkozás alapján nemcsak a vármegye birtok-, gazdaság- és társadalomtörténetét kutatók tájékozódhatnak, hanem az egyes helységek mikrotörténetét vizsgáló történészek és „műkedvelő” historikusok is. A kutatást nem kevésbé segíti az apparátus személynév-mutatója is, amely a történelmi neveket magyarázattal közli, így önmagában is használható a Sopron vármegye históriája iránt érdeklődők, reméljük, népes táborának.

A II–III. kötet tanulmányainak, apparátusának német fordítása, melyet Tuza Csilla végzett el, a 2001-ben megjelent I. kötethez hasonlóan a német nyelvű, illetve ezen a nyelven értő kutatóknak is hozzáférhetővé teszi a soproni tudományos műhely óriási vállalkozását. Nem szabad elfeledkeznünk róla, hogy a Fraknó és Kismarton ma az ausztriai Burgenland tartományban fekszik, így az osztrák történetírás, illetve a *Heimatkunde* művelői is fontos forráshoz és tudományos feldolgozáshoz jutottak a háromkötetes kiadvánnyal. A soproni Bél-kiadás nemcsak a vármegyeleírás példaszerű, a kéziratos hagyomány több változatát is közlő, így a textológia tárgykörébe tartozó munka, hanem egy hazai tudományos műhely nemzetközi prezentációja is. Bél Mátyás is szívesen forgatná a háromnyelvű, valódi közép-európai publikációt, hiszen nehéz eldönteni, hogy a három közül melyik nyelven értett vagy gondolkodott inkább (talán egy negyediken, szlovákul?).

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Tóth Imre: Források Pécs történetéből 1-2. Pécs, 2006.

**214 Tóth Imre: Források Pécs történetéből 1-2.
Pécs, 2006.**

Fischer Béla visszaemlékezései. Közreadja: Visy Zoltán. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2006. (Források Pécs történetéből 1.)

Pécs szerb megszállása egy szerb újságíró szemével. Fordította és szerkesztette: Hornyák Árpád. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2006. (Források Pécs történetéből 2.)

Sopronhoz hasonlóan Pécsen is javában zajlanak a városmonográfia kiadásának előkészületei. A Pécs Története Nagymonográfia kutatási program keretében eddig 18 kötet jelent meg a *Tanulmányok Pécs Történetéből* című szériában. A sorozatban kiadott két monografikus feldolgozás témái mellett a város és környéke történetének egyes részterületéről, korszakáról, illetve a várostörténet rekonstruálásának kutatásmethodikái kérdéseiről olvashattak az érdeklődők. 2006-tól *Források Pécs történetéből* sorozatcím alatt új kiadványok láttak és látnak napvilágot. Ezekben olyan – közgyűjteményekben és magántulajdonban rejtőzködő –, forrásértékű dokumentumokat publikálnak a szerkesztők, melyek új szempontok, eddig ismeretlen adalékok feltárásával, elsősorban egy-egy történeti korszak, kérdés, vagy probléma személyes összefüggéseiről lebbentik fel a fátylat. A 2006-ban megjelent első két kötet, a bennük közölt interpretációkkal nagymértékben hozzájárul a későbbi szintézisalkotáshoz. Az első kiadvány Fischer Béla, Baranya megye alispánjának emlékiratait tartalmazza, a második Pécs-Baranya 1918 utáni szerb megszállásának leírását közli. (A megszállás mozzanata egyszersmind az alispáni visszaemlékezés meghatározó élményanyaga is.) A történeti-kontextuális (lásd pl. Sopron és a nyugat-magyarországi kérdés 1918 utáni alakulását, a magyar felkelőharcok és az osztrák megszállás összefüggéseit) és feldolgozás-módszertani analógiák okán mindkét forrásközlés megfontolandó tanulságokat rejt Sopron történetkutatása és a soproni városmonográfia megalkotása, szerkesztése szempontjából.

Fischer Béla baranyai alispán (akinek családja Bajorországból települt Magyarországra, és itt kimutatható első őse, Fischer Vilmos mészáros 1639. április 11-én tett polgáresküt Sopronban) élete végén vetette papírra visszaemlékezéseit, amelyből – a munka közben bekövetkezett halála miatt – sajnálatosan hiányoznak a politikai pályafutását összegző fejezetek. Csonkán maradt memoárja így is érzékletes képet fest Pécs és Baranya társadalmi és közéleti viszonyairól, megközelítően az előző századforduló időszakától. A könyv (amely a Fischeréhez hasonló forrásértékű memoárt ránk hagyó, és a Soproni Szemle előző, 2007. évi 1. számában bemutatott Östör József-re vonatkozó utalást is tartalmaz) a történeti „madártávlat” képest intim közelségből tárja elénk a Sopronhoz sok

tekintetben hasonlóan fejlődő törvényhatóság két háború közötti időszakának eseményeit. A kötet közreadói (Visy Zoltán mellett Nagy Imre Gábor és Vonyó József) a megyei és a városi közélet 215 hétköznapijaiba bepillantást adó, személyes hangon írott szöveg megjelentetésével száraz történelmi értekezéseknél élvezetesebb olvasmányt adtak az érdeklődők kezébe.

Ismertetésünkben mindazonáltal nagyobb figyelmet szentelünk a *Pécs megszállása egy szerb újságíró szemével* című forráskiadványnak. Ez ugyanis számos fontos tanulságot rejt azok számára is, akik a nyugat-magyarországi kérdés történetét, annak alakulását szeretnék jobban megérteni. Az 1918 és 1921 között megszállás alatt tartott Baranya szerb sajtóirodáját vezető Milan Glibonjski visszaemlékezését a kötet szerkesztőjének történelmi összefoglalása vezeti be. Gondolatébresztő írásával kapcsolatban érdemes néhány – a soproni olvasókat is méltán foglalkoztató – mozzanatra felhívni a figyelmet.

A nyugat-magyarországi és a Pécs-baranyai térség 1918 utáni sorsának alakulásában számos párhuzamos és ellentétes vonás fedezhető fel. A bácskai-baranyai területek szerb megszállását az 1918. november 13-án aláírt belgrádi egyezmény tette lehetővé. A – magyar kormánydelegáció által elfogadott – konvenció értelmében kiürítendő területekre már a megállapodás napján bevonult a szerb hadsereg, rövidesen elfoglalva a Szeged-Baja-Pécs-Varasd vonaltól délre eső vidéket. Az okkupáció ellenére a jugoszláv békelegáció első előterjesztésében nem vetette fel a terület délszláv államhoz való csatolásának követelését, így a térség sorsa hosszú ideig – hasonlóan a nyugat-magyarországi kérdéshez – nyugvóponton volt Párizsban. A jugoszláv kormány azonban később – saját korábbi álláspontját módosítva – bejelentette igényét a területre. Belgrád színeváltozásának oka egyrészt a magyar Tanácsköztársaság kikiáltása (ez az érv a békelegációra érkező Karl Renner osztrák kancellár repertoárjában is szerepelt a Burgenlandra vonatkozó követelésekkel kapcsolatosan), másrészt az időközben általa végzett – nemzetiségi számadatokat tartalmazó – összeírás délszláv szempontból kedvező eredménye volt.

A szerb megszállás eredményeképpen (nagyobb ütemben a Tanácsköztársaság kikiáltását követően) sor került a megye közigazgatásának délszláv irányítás alá vonására, míg Pécsen helyén maradt a magyar tisztviselői kar. A nagyhatalmak 1921 nyarán elégték meg a területtel kapcsolatos kísérletezgetést, és rákényszerítették a szerb hatóságokat Baranya elhagyására. A kiürítést ellenőrző Szövetséges Misszió helyszínre érkezése után helyi délszláv vezetők kísérletet tettek a szerb fennhatóság fenntartására, és kikiáltották a Baranyai Magyar-Szerb Köztársaságot. (Az elkeseredett akció kísértetiesen emlékeztet Lajtabánság pseudo-államának létrehozására.) Az antant ettől, és a szerbek által tett néhány zsarolási kísérlettől sem hagyta magát megingatni, és kerek perec felszólította Belgrádot a kivonulásra.

Ezek után lássuk, milyen tanulságai vannak a pécsi kérdésnek Sopronra vonatkozóan. A két terület sorsa már a nyugat-magyarországi felkelést megelőzően, 1921 nyarán is szorosan összekapcsolódott. A Burgenland átadását halogató magyar kormány Baranya jugoszláv kiürítéséhez szeretne volna kötni a magyar közigazgatás visszavonását az átadásra váró nyugati határzónában. Az utóbbit átmenetileg zárójelbe tevő nyugat-magyarországi bandaharcok eltűrésével a magyar fél egyébiránt ugyanúgy *fait accompli*-t igyekezett teremteni Burgenlandban, mind a szerbek Pécs környékén. A megszállás Baranyában ellenkező előjellel zajlott mint térségünkben, ahol az Ausztriának ítélt területekre vonultak be magyar szabadcsapatok. Óriási eltérés, hogy 216 az egyik térség hovatartozásáról (legalábbis egy körülhatárolt területen) sikerült népszavazást kieszközölni, míg a másik helyen a megszállóknak engedmény nélkül kellett elhagyniuk a területet. A különbség oka véleményünk szerint jórészt a kormányok eltérő magatartásában keresendő. Baranya esetében maga a szerb kormány helyezte kilátásba a fegyveres ellenállást a bevonuló magyar csapatokkal szemben, amire az antant azonnali határozott hangú jegyzékben válaszolt. Ezzel Belgrád saját magától vonta meg az esélyt a további manőverezésre. A magyar kormány jóval taktikusabban járt el, amikor a Burgenland egy részét elfoglaló magyar felkelőkkel szembeni eszköztelenségét hangsúlyozta, és kérte a terület egy részének

visszaadását. Bethlenék hasonló ügyességgel jártak el, amikor burgenlandi magyar és a baranyai jugoszláv kivonulás junktimba állításának csapdáit igyekeztek elkerülni. Minden további vizsgálódás helyett itt csupán azt a széles körben elterjedt vélekedést igyekszünk cáfolni, mely szerint egyes övezetek katonai (közigazgatási) birtokba vételétől egyenes út vezetett az adott problémának a megszállók szempontjából kedvező megoldásához. Más szavakkal: a nyugat-magyarországi felkelés önmagában valószínűleg mit sem ért volna a magyar külpolitika rátermett és leleményes közbeavatkozása nélkül.

A két párhuzamosan futó, időnként azonban egymásba fonódó eseménysort közelebbről szemügyre véve számos olyan részletre bukkanhatunk, amelyek az előbbihez hasonló okfejtések végigvezetését teszik lehetővé számunkra. A nyugat-magyarországi kérdés megoldásában ugyan számos itt, és természetesen a bemutatott kötetben sem említett tényező – úgymint Ausztria nemzetközi megítélése és az Anschluss kérdése, a cseh-délszláv korridor ügye, IV. Károly királypuccsa – is szerepet játszott, ám ezek áttekintésére jelen recenzió műfaji és terjedelmi határai nem elégségesek. Minden további összevetés, illetve összehasonlító kutatás elősegítheti azonban a nyugat-magyarországi kérdésben való tisztábban látást is. A Pécs Története Nagymonográfia Szerkesztőbizottsága és Hornyák Árpád szerkesztő inspiratív munkája ezt a lehetőséget villantja fel számunkra. A kötet ismertetésével is az volt a célunk, hogy a két terület kérdésének történelmi párhuzamaira irányítsuk a figyelmet. A pécsi kísérlet e mellett azért is megérdemli a figyelmet, mert – reflektálva „a másik fél” percepciójára – segít egy történelmi probléma komplex, kulturális és mentális nézőpontból történő megismertetésében.

Bízunk benne, hogy a fent ismertetett két kötet betölti a jó tudományos közléseknek azt a rendeltetését is, mely újabb vizsgálódásokra sarkallja a kutatókat, és ennek nyomán a modernkori várostörténettel kapcsolatos személyes emlékezések, magánlevelezések és egyéb történeti források kiadására Sopronban is rövidesen sor kerül. A két könyvet a 20. századi politika- és társadalomtörténet iránt érdeklődő olvasók csakúgy, mint az első világháború utáni helyzettel foglalkozó, illetve a nyugat-magyarországi kérdés alakulását kutató szakemberek addig is haszonnal forgathatják.

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Mastalírné Zádor Márta:
Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája a 2005. évre

217 Mastalírné Zádor Márta: Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája a 2005. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978. 268. és 1979. 362. Az anyaggyűjtésben nyújtott segítséget köszönöm.

Albert Levente: Bácsatyai László egyetemi tanár, geodéta, lírikus. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 10–11.

Albert Levente: Beszélgetés Mátyás Csabával, az MTA levelező tagjával székfoglaló előadása után. Vivat Academia 3, 2005. 2. sz. 4–5.

Albert Levente: A Nyugat-Magyarországi Egyetem legfiatalabb professzora. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 2–3.

Albert Levente: Végső búcsú dr.h.c.dr. Szendrey István ny. egyetemi tanártól. Vivat Academia 3, 2005. 2. sz. 40.

Andrássy-Kuylenstierna Stella: Ég a pusztá (részletek), bev. Tóth Sándor, ford. Turbuly Lilla. SSz. 59,

2005, 55–65.

Andrássy Péter: Szőlő- és borkultúra a világörökségben. A Fertő-táj hagyományörzői. Természetbúvár 60, 2005. 3. sz. 23.

Andrássy Péter: A Kitaibel Pál nevét őrző középiskolai tanulmányi verseny jubileuma. SSz. 59, 2005, 220–222.

Askercz Éva: Művészet- és kultúrtörténeti írások a Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 404–407.

Augusztus 20-a alkalmából kitüntetett könyvtárosok. Könyvtári Levelező/Lap 17, 2005. 9. sz. 27.

Dr. Avar László (1954–2005). Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 44.

B. B.: A 125 éve elhunyt Haubner Mátéra emlékezünk. Evangélikus Élet 70, 2005. szept. 18. 38. sz. 10.

Babics Csaba: Evangélikus iskolák informatikai versenye. Evangélikus Élet 70, 2005. márc. 20. 12. sz. 11.

Bakonyi Gábor: Sopron, a magyar faipar fellegvára. 15 éves a Ligno Novum Faipari Szakkiállítás. Fa. 53, 2005. 2. sz. 1.

Bakonyi Gábor: 10 év a SMAFC 145 éves jubileumának fényében. Hírfa 15, 2005. 12. sz. 44.

Bakos István: Laudatio Vekerdi Istvánról. TV. 136, 2005. 2. sz. 73–75.

Balázsik Valéria: „Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt” kitüntetésben részesült dr. Szabó Gyula. Vivat Academia 3, 2005. 2. sz. 9–10.

Baráth László: Apai és nagyapai emlékek között. Lámfalussy Sándor nemzetközi hírű közgazdász látogatása a lenti erdészeti kiállításon. Erdészeti Lapok 140, 2005, 316.

Bariska István: A Fehde-jog intézménye és Nyugat-Magyarország. Vasi Szemle 59, 2005, 291–312.

Bauer, Ute: Die Burgenländischen Heilquellen- und Kurorte (1924–1938). BHBl. 67, 2005, 25–50.

Bács Péter: Dr. Perschi Ottó (1925–2004). BKL-B. 138, 2005. 2. sz. 51.

218 Bácsatyai László: Gépész professzor az Erdőmérnöki Karon. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 12–13.

Bánfi Szilvia: Tragikus nyomdászorsók, megsemmisült nyomdák. Magyar Könyvszemle 121, 2005, 449–463.

Bánhidi Attila: Hivatásos természetjárók. Az államhatár-járó. Beszélgetés Varga Norberttel. Hegyisport és Turista Magazin 1, 2005. 2. sz. 32–33.

Becht Rezső: A bűvös henger. Nagyismétlés az életből. Második rész. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 14–58.

Beck Mihály: Magyar vegyészekről készített érmek. TV. 136, 2005. I. különszám 109–112.

Bedécs Gyula (szerk.): Gyöngyszemek. Kultúrtörténeti értékek Nyugat-Pannóniában. – Perlen Westpannoniens. Kulturhistorische Werte. Szombathely, 2005, 215.

Bedő Albert emlékérmét kapott ... Dr. Marosi György erdőmérnök... Erdészeti Lapok 140,

- Bejő László: Tanévzáró ünnepély a Faipari Mérnöki Karon. Fa. 53, 2005. 2. sz. 31–32.
- Berecz Dezső: Dénes és az irodalom. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 59–65.
- Békés Márton: A Burgenländische Heimatblätter. Vasi Szemle 59, 2005, 353–355.
- Békés Márton: Russenzeit. Befreiung 1945. Freiheit 1955. Begleitband zur Ausstellung. Kiadja: Amt der Burgenländischen Landesregierung–Landesmuseum, Eisenstadt, 2005. 128. old. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 113. Band): Vasi Szemle 59, 2005, 796–797.
- Bildungsprojekt Weltkulturerbe in Fertőd. NZ. 49, 2005. nov. 25. 2.
- Biza Klára: Huszonöt év. Kertészet és Szőlészet 54, 2005. nov. 3. 44. sz. 16–17.
- Bíró Péter: A Fertő tó körül két keréken. Útleveél nélkül. Hegyisport és Turista Magazin 1, 2005. 5. sz. 62–63.
- Bobory Dóra: Batthyány Boldizsár és humanista köre. Sz. 139, 2005, 923–944.
- Bogádi Kis György: Emberimádás – szobrokban. Várhely 11, 2005. 3. sz. 113–114.
- Bolla Gyula: Boda Tamás (1944–2005). GK. 56, 2005. 6. sz. 43.
- Boros László: Szűcs Szabó Sándor jubileumi tárlata elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 206–210.
- Böröndi Lajos: „Éltem, mert éltem néha másnak” Sarkady Sándor költővel Böröndi Lajos beszélgetett. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 127–133.
- Bősze Balázs: Naplórészletek. Ez mind Európa. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 66–82.
- Bősze Balázs: „Örüljeteik dicsőségeiknek, adjatok hálát Istennek”. Timár Antal emlékkiállítására. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 199–202.
- Bősze Balázs: A Teremtő alkotta idő kereteiben (Köszöntésfele a hetvenéves Sarkady Sándornak). Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 170–171.
- Bősze Viktória: Egyetemek mérlegen – jól vizsgázott a NYME. Vivat Academia 3, 2005. 1. sz. 8–9.
- Buzási Enikő: A köpenyes Madonna Árpásról: Jan Thomas Nádasdy Ferenc számára festett műve 1663-ból (Meghatározás, datálás, attribúció). Művészettörténeti Értesítő 54, 2005, 245–286.
- Büki Attila: Hany Istók Mesejáték. Várhely 11, 2005. 3. sz. 37–54.
- Csatkai Endre: Kópházán szabadultam fel. SSz. 59, 2005, 46–54.
- Csekő Ernő: Adatok és források a soproni zsidóság gazdasági megsemmisítéséről (1944. március 19.–1944. október 16.). SSz. 59, 2005, 27–46.
- 219**Csekő Ernő: A Belgrádhoz fogható Pécs. Dömötör János karcolata az 1870-es évek eleji Pécsről. Pécsi Szemle 2005. 2. 34–41.
- Csekő Ernő: A dualizmus-kori elit kutatásának forráslehetőségei a Soproni Levéltárban. In: Ekler Péter (szerk.): Közgűjteményi tudományos napok I. Sopron 2005. 92–111.

Csekő Ernő: Az 1947-es választás nemzetiségi vonatkozásai Tolna megyében – A II. világháborút követő népességmozgások hatása a helyi eredményekre. In: A Kárpát-medencei népek együttélése a XIX–XX. században. Szerk. Egry Gábor – Feitl István. Budapest, 2005. 137–161.

Csekő Ernő: A zsidóellenesség irracionális formáinak továbbélése egy tragédiába fordult képviselőválasztás kapcsán (Pincehely, 1901) In: Múlt és Jövő 2005. 3. 53–69.

Csekő Ernő: Virilisták szerepe és jelentősége Szekszárd életében (1905–1914). In: Szekszárd a XX. század első évtizedeiben. Szerk: Dobos Gyula, Szekszárd, 2005. 79–130.

Cserági István: Istentől kapott szépség és tehetség. Kétszázöt év született Dukai Takách Judit. Evangélikus Élet 70, 2005. szept. 4. 36. sz. 10.

Csécs Teréz: Soproni Szemle I. A Soproni Városszépítő Egyesület és Sopron város helytörténeti folyóirata 1937–1964, 1998–2003. évfolyamok, 1937–2003. tartalommutató. Arcanum – Soproni Szemle Alapítvány, 2004. CD-ROM. Arrabona 43, 2005, 1. sz. 351–355.

Csízi István: Egy nagyívű hivatali karrier kezdetei a XVII. századi királyi Magyarországon. Aszalay István naplója (1624–1631). Fons 12, 2005, 163–255.

Csorba Csaba: Fraknó vára. Várak Kastélyok Templomok 1, 2005. máj. 2. sz. 25–27.

Csulak Ervin: Elkésett számvetés. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 23–26.

Czeplédy István: Hajrá SMAFC! Vivat Academia 3, 2005. 4. sz. 24–25.

Czenthe Miklós: Életmű papírdobozokban. Találkozás Nagy Gyula nyugalmazott püspökkel. Evangélikus Élet 70, 2005. márc. 6. 10. sz. 8.

Dalocsa Gábor: Az első ötven év. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 9. sz. 138–139.

Dárdai Árpád: 175 éves a Soproni Zeneegyesület. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 186–188.

Dávid Ferenc: Sedlmayr János soproni vonatkozású írásainak bibliográfiája. SSz. 59, 2005, 207–213.

Deák Ernő: Mérleg és kitekintés. 25 éves az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége. Bécsi Napló 26, 2005. márc.–ápr., 2. sz. 1–2.

Detrich Miklós: Az erdők világa. Erdészeti Lapok 140, 2005, 364.

Detrich Miklós: A szelídgesztenye-kéregrákról. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság (49. sz.) melléklete 2005. dec. IV–V.

Dénes József: Göncz József – Bognár Béla: Kastélyok, várak, kúriák Sopron vármegyében képeslapokon, 1896–1945. EDUTECH Kiadó, Sopron, 2004. 112 old. Vasi Szemle 59, 2005, 257.

Díszdoktori címet kapott Winkler András. Hírfa 15, 2005. 10. sz. 24.

Dobó Ágota: Eszterháza második fénykora. Cziráky Margit lakosztálya. Szalon 9, 2005. 5. sz. 8–21.

Dombi Éva: „Ha majd a jövőben megkérdezi fiad...” (5 Móz 6,20). 30. német evangélikus egyházi napok – Kirchentag 2005. május 25–29., Hannover. Evangélikus Élet 70, 2005. június 5. 23. sz. 6–7.

Dominkovits Péter: Bethlen Gábor levelei Vas megye rendjeihez (1620). In: Lymbus.

Magyarságtudományi Közlemények, 3. 2005. 63–71.

220 Dominkovits Péter: Bormérés, kocsmáltatás a 17. század eleji Szombathelyen, 1606–1619. In: Előadások Vas megye történetéről. IV. Szerk.: Mayer László – Tilcsik György. Szombathely, 2005. 37–57. (Archivum Comitatus Castriferrei No. 1.)

Dominkovits Péter: Bilkei Irén – Kapiller Imre – Molnár András: Armálisok, nemesi címereslevelek a Zala Megyei Levéltár gyűjteményéből 1477–1898. Szerk.: Molnár András. Zalaegerszeg, 2004. 135 p. Arrabona 43, 2005. 1. sz. 319–334.

Dominkovits Péter: Győr város tanácsülési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái 1617–1621. Győr, 2005. 139. (Városi Levéltári Füzetek. 8.)

Dominkovits Péter: Egy „vezető” földesúri familiáris, Mankóbüki Horváth Bálint tudósításai Sopron vármegye közállapotairól (1614–1615). SSz. 59, 2005, 213–219.

Dominkovits Péter: Földesúri familiáris, vagy megyei hivatalviselő. Bezerédy György soproni alispánsága (1655–1662). Fons 12, 2005, 127–161.

Dominkovits Péter: Hanzmann Károly: Helyzetrajz és adalékok a soproni Ágostai hitvallású Evangélikus Egyházközség 1900–1950. évi történetéhez I–II. Sopron, 2000. és 2003. SSz. 59, 2005, 89–92.

Dominkovits Péter: Kereskedők Szombathelyen a 17. század első évtizedeiben. In: Előadások Vas megye történetéről. IV. Szerk.: Mayer László – Tilcsik György. Szombathely, 2005. 307–328. (Archivum Comitatus Castriferrei No.1.)

Dominkovits Péter: A kora újkori nyugat-dunántúli nemesi társadalom regionális vizsgálatáról. In: Ekler Péter (szerk.): Közgyűjteményi tudományos napok I. Sopron, 2005. 14–32.

Dominkovits Péter: A rendi jogok védelmezője – a központi utasítások végrehajtója a 17. századi magyar vármegye. Sz. 139, 2005, 855–888.

Dominkovits Péter: Sopron vármegye történeti kutatása A Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 374–379.

Domonkos Ottó: Csatkai Endre és a Soproni Szemle. SSz. 59, 2005, 349–351.

Domonkos Ottó: Egy beledi mézeskalácsos és gyertyaöntő műhely munkája és felszerelése. Arrabona 43, 2005. 1. sz. 75–94.

Domonkos Ottó: A Soproni Szemle 50 éve. A folyóirat újraindítása 1955-ben., Várostörténet, műemlékvédelem, múzeumügy II., A természettudományoktól a bibliográfiáig III. SSz. 59, 2005, 3–26., 116–124., 235–241.

Drávai István: Az oszlopról másként látszik. Sarkadi Imre: Oszlopos Simeon. Rendező: Szilágyi Tibor. Várhely 11, 2005. 3. sz. 93–95.

Drávai István: Tennessee Williams: Az ifjúság édes madara. Rendező: Tordy Géza. Várhely 11, 2005. 4. sz. 74–76.

ETK Füzetek 6. – ESC Papers 6. Sopron, 2005, NYME-KTK 55., 54.

ETK Füzetek 7. – ESC Papers 7. Sopron, 2005, NYME-KTK 28., 29.

Egry Gábor – Feitl István (szerk.): A Kárpát medencei népek együttélése a XIX–XX. században. Bp., 2005, Napvilág Kiadó.

Egy kiváló magyar termék. A fertőszéplaki tégl 125 éve. Koktél 4, 2005. 7. sz. 24.

Ekler Péter (szerk.): Közgűjteményi tudományos napok I. Sopron. A 2003. október 16-i konferencia előadásai Budapest, Országos Széchényi Könyvtár. Bp., 2005, Országos Széchényi Könyvtár, Gondolat Kiadó 111. Nemzeti Téka.

Emlékkönyv Rokop Alajosné, Pölcz István, Keszei Dénes és dr. Környei Attila emlékére. Nagycenk, 2004/2005/, Nagycenkért Alapítvány 64.

Az erdészeti oktatás története Magyarországon I–III. DVD. Bp., 2005, Erdő P. R. Bt. 3 db.

221. „Az ev. Főgymnázium ifjúsági Magyar Társaság-nak jegyzőkönyve. 1912/13 től”. In: Nagy Márton (szerk.): Vermes Miklós a líceumi diák. 2005. 116–125.

Épületszerkeztani Konferencia XXX. Sopron, május 26–28. Grenzübergreifende Baustoff-tage Sopron–Wien–Sopron. Technische Universität Wien Institute Hochbau und Technologie, NYM-FMK Építéstani Tanszék. Sopron, 2005, NYME-TU Wien 60.

Az „Év homlokzata 2004” pályázat díjazottjai. Alaprajz 12, 2005. máj.–jún. 3. sz. 40–45.

FMK Kari Nap 2005. Megnyílt a soproni FAIMEI. Fa. 53, 2005. 1. sz. 33–35.

A „Faipari Mérnöki Kar Nagyjai” sorozat legújabb kötete Simonyi Károly... Hírfa 15, 2005. 7. sz. 25.

FATE elismerések. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 43–44.

Faipari Szakkiállítások 2005. szeptember 7–10. Sopron. Hírfa 15, 2005. 8. sz. 4–6.

Faipari újdonságok vására. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság (38. sz.) melléklete 2005. szept. IV.

Fehér Dániel emlékülés. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 44.

Fehér Lóránt: Békák tábora a NYME-BPFK-n. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 31.

Feiszt Ottó: In memoriam Bulin István 1926–2005. Ni. 93, 2005. 8. sz. 31.

Fekete J. Csaba: Főúri lakóhelyek reprezentatív térrendszerének fejlődése a XIX. század második felében. Építés-Építészettudomány 33, 2005. 1–2. sz. 45–81.

Felszámolják a Sofa Rt.-t. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság (29. sz.) melléklete 2005. júl. III.

Felszámolják a SOFA Rt-t is. Profi fa 12, 2005. 7–8. sz. 16.

Ferenczy Klára: Közöttünk élnek: Dr. Adamovich László. Bécsi Napló 26, 2005. jan.–febr. 1. sz. 8.

Finta Árpád 1935–2005. GK. 56, 2005. 7. sz. 45–46.

Fodor Tamás: Új lehetőség a tartószerkezetek vizsgálatára a Faipari Mérnöki Karon. Vivat Academia 3, 2005. 4. sz. 16–17.

Frang Gizella: Földi helyett égi masina. Lobenwein Tamás emlékezetére. In: Sarkady Sándor (szerk.):

Soproni Füzetek 2005. 278–279., Várhely 11, 2005. 4. sz. 109–111.

Franz Liszt und Mozart: Ödenburg und Wien kooperieren. NZ. 49, 2005. szept. 2.15.

Fuják József: „Aranydiplomás évfolyamok emlékező könyvei”. Erdészeti Lapok 140, 2005, 378.

Füzi Edit: Szalai Ferenc emlékezete (1925–2005). In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 280–282.

G. E.: Építészportrék: Három új album. Magyar Építőművészet 2005. 4. sz. 56–57.

G. K.: 10 éves a Faipari Egyetemi Kutatásért Alapítvány. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 12. sz. 18.

Gabnai Sándor: Száznyolcvan éve halt meg Hrabovszky György. Evangélikus Élet 70, 2005. ápr.10. 15. sz. 10.

Gabrieli Gabriella: Sopron, Bécsi utca 9–11., Sopron, Hátulsó utca 10–12., Sopron, Szent György utca 20. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2004. Budapest, 2005. 279–280 és 281.

Galavics Géza: Jan Thomas, az utolsó Rubens-tanítvány és magyar mecénásai. Művészettörténeti Értesítő 54, 2005, 19–40.

Gazdag Zsuzsanna: Szolgálat gyermekeinkért, szolgálat a jövőért. Telefonos interjú a Péterffy Sándor-díjas Rajnai Károllyal. Evangélikus Élet 70, 2005. dec. 4. 49. sz. 5.

Gádori Vilmos: Az 50 év emlékére. BKL-B. 138, 2005. 5. sz. 47–48., Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 16.

[222](#)Gerics József: Középkori országgyűléseink és az európai jogfejlődés. Sz. 139, 2005, 354–366.

Géczy Nóra: Faipar- és építészet Sopronban a dualizmus idején. Fa. 53, 2005. 1. sz. 21–24.

Géczy Nóra: Soproni faépítészet technológiai háttere a XIX. század második felében. MÉPi. 55, 2005. III. negyedév 148–151.

Gottschling Gyula: Sopron levegőjét szívta. Sorok Kőszeghy Károly operaénekesről. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 260–264.

Gömöri János: Amiről a kövek mesélnek. Római kori emlékhelyek a nyugat-pannóniai Borostyánkő út mentén. Wenn Steine reden könnten... In: Gyöngyszemek, Kultúr-Történeti értékek Nyugat-Pannóniában. (szerk. Bedécs Gyula) Szombathely, 2005. 23–41.

Gömöri János: Archaeological remains of iron production sites in the Carpathian Basin from the Avar-Onogur-Bolgar period. In: International Symposium, Metallurgy in Southeast-Europe. Sofia, 2005. 131–138.

Gömöri János: A Kárpát-medence kézművessége a magyar honfoglalás előtt. In: A magyar kézművesipar története. Szerk.: Szulovszky János. Budapest, 2005. 31–38.

Gömöri János – Karl Kaus: Panem et circenses. A scarbantiai amfiteátrum és közönsége. SSz. 59, 2005, 138–163., a SSz. Különlenyomata: Scarbantia Füzetek 1.

Gömöri János: Régészeti témájú tanulmányok a Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 359–365.

Göncz József – Bognár Béla: Emlékek, események Sopronban kordokumentumokon és képeslapokon. A

sorozat hetedik albuma. Sopron, 2005, Szép Sopronunk Kiadó Kft. 137.

Göncz József – Bognár Béla: Sopron vármegye ipara dokumentumokon és képeslapokon. A sorozat hatodik albuma. Sopron, 2005, Szép Sopronunk Kiadó Kft. 135.

Göncz József – Bognár Béla: Templomok, iskolák Sopron vármegyében kordokumentumokon és képeslapokon. A sorozat nyolcadik albuma. Sopron, 2005, Szép Sopronunk Kiadó Kft. 163.

Gribovszky Zoltán – György Katalin – Kalicz Pézer – Kiss Katalin Anita – Pintér Balázs: A Rák-patak felső vízgyűjtőjének (Soproni hegység, Hidegvíz-völgy) komplex vizsgálata az EU VKI alapján. HiK. 85, 2005. 6.sz. 40-42.

Gyémánt Richárd: A burgenlandi magyarság demográfiai és társadalomstatistikai sajátosságai. Területi Statisztika 8(45), 2005. 1. sz. 33-45.

György Katalin – Kriska György – Bardóczyné Székely Emőke: A makrogerinctelen élőlényegyüttes változása a mederviszonyok és az antropogén hatások tükrében a Rák-patakban (Soproni-hegység, Hidegvíz völgy). HiK. 85, 2005. 6. sz. 42-43.

Gyurác Sándor: Botár Antal 1922–2004. Fa. 53, 2005. 3-4. sz. 59.

hg.: „Az erdő és a fa régészete és néprajza”. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 7.

Hafenscher Károly: Egyházas teológiát! Százharminc éve született D. dr. Pröhle Károly professzor. Evangélikus Élet 70, 2005. márc. 20. 12. sz. 10.

Hajós György – Kubinszky Mihály – Vámosy Ferenc: Alpár Ignác élete és munkássága. Bp., 2005, Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft. 138.

Hanyvári Csaba: 25 éves a faipari technikusképzés a soproni Roth Gyula Gyakorló Szakközépiskolában. Fa. 53, 2005. 2. sz. 29–31.

Hanyvári Csaba: Negyedszázada a faipar szolgálatában. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 7. sz. 56–57.

Határ menti borászati együttműködés. Kertészet és Szőlészet 54, 2005. aug. 18. 33. sz. 2.

2236. Könyvtári és Közgyűjteményi Napok a NYME Központi Könyvtárában. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 7.

Hála József: Jakus Lajos emlékezete. H. 33, 2005. 2. sz. 112–113.

Három írás – három sors. SSz. 59, 2005, 46.

Hárs József – Bak Jolán – Kárpáti László – Kerék Imre – Sarkadi Sándor – Szokolay Sándor: Képes krónikás Sopron. Akvarellek és rajzok: Gyenes Péter. Sopron (Győr), 2005, 179.

Hárs József: Bedécs Gyula (szerk.): Gyöngyszemek. Kultúrtörténeti értékek Nyugat-Pannóniában. – Perlen Westpannoniens. Kulturhistorische Werke. Szombathely, 2005. SSz. 59, 2005, 325–326.

Hárs József: ifj. Sarkady Sándor: Légicsaták és légiesemények 1944–1945-ben Sopron vármegyében Sopron, 2004. SSz. 59, 2005, 94–95.

Hárs József: Grabner József képei – könyvben. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 289–290.

Házi Jenő – Németh János (közreadja): Gerichtsbuch / Bírósági Könyv 1423–1531. Sopron Város Történeti Forrásai A sorozat, 2. kötet. Sopron, 2005, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára 434.

Hegedűs Attila (szerk.): Christophoros. A Soproni Evangélikus Egyházközség újságja. Sopron, 2005, Lővér Nyomda. Megjelenik évi 6 alkalommal.

Herczeg János: 10 éves a közgazdász képzés. Vivat Academia 3, 2005. 4. sz. 10–11.

Herdits, Hannes: Bemerkungen zur Metallurgie bronzezeitlicher Depotfunde. Kupfer – und vielleicht gar kein Zinn. BHBl. 67, 2005, 100–104.

Herényi István: Nyugat-Magyarország beköltözött népessége az Árpádok és az Anjouk korában. Vasi Szemle 59, 2005, 618–622.

Hetyésy Katalin: Az ifjúság honismereti gyűjtőmunkája Csepregen. H. 33, 2005. 6. sz. 45–48.

Hollndonner László: A jó tanár mindig példakép is! In memoriam dr. Kárpáti László. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 267–268.

Horn János: Dr. Vajda György előadása Sopronban. BKL-B. 138, 2005. 5. sz. 34–34.

Horváth Ágnes – Fehér Beáta: A komplex monitoring szerepe az ökológiai vízigény meghatározásában a Kis-Rába vízpótló rendszer területén. HiK. 85, 2005. 4. sz. 47–60.

Horváth Béla: Fehér Dániel emlékérem. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 9.

Horváth Béla: III. Országos Erdészeti Gépesítési Konferencia Sopron, 2005. szeptember 8. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 18.

Horváth Béla: Prof. dr. Káldy József mellszobra a Botanikus Kertben. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 19.

Horváth Béla (szerk.): III. Országos Erdészeti Gépesítési Konferencia. Sopron, 2005. szeptember 8. Sopron, 2005, NYME-EMK Erdészeti-műszaki és Környezettechnikai Intézet Géptani Tanszék 80.

Horváth Csaba: Habent sua fata libelli. A soproni Széchenyi István Városi Könyvtárban őrzött Széchenyi-könyvtártöredék. In: Ekler Péter (szerk.): Közgyűjteményi tudományos napok I. Sopron 2005. 70–91.

Horváth Csaba – Varga Ferenc: Győrfi János (1905–1966) élete és munkássága. Sopron, 2005, NYME-EMK 26. Erdésznagyjaink Arcképcsarnoka 18. (Hibás! Valójában a 19. sz. füzet.)

Horváth Dóra: Baleksors e-mailben elbeszélve avagy a Selmezbányai Akadémia hagyományai a Soproni Egyetemen. TV. 136, 2005. 7. sz. XCVII-CI.

Horváth Edit: Szokolay Sándor a művész és az ember. Kóktél 4, 2005. 9. sz. 12–14.

Horváth Ferenc: Az akadémia doktora: Szita Szabolcs. Kóktél 4, 2005. 3. sz. 18–19.

[224](#)Horváth Ferenc: Különc borvidék. Sopron, a kélfrankos fővárosa. Sopron, 2005, Bormarketing Műhely Kht. 117.

Horváth Gyuláné: A néphagyományok őrzése a csepregi óvodában. H. 33, 2005. 6. sz. 43–45.

- Horváth-Hegyi Olivér: Evangélikus fiatalok madárlesen. *Evangélikus Élet* 70, 2005. júl.31. 31. sz. 11.
- Horváth József: A Soproni Szemle és más helytörténeti folyóiratok jelentősége az országos történetírás számára. *SSz.* 59, 2005, 337–344.
- Hrabovszky József: Családkutatás. *Evangélikus Élet* 70, 2005. jún. 12. 24. sz. 11.
- XXVII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Tantárgypedagógiai és Oktatás–technológiai Szekció. Sopron, 2005. április 6–8. Program. Előadáskivonatok. +Sopron, 2005, NYME-BPFK. 118.
- 25 éves a faiparitechnikus-képzés Sopronban. *Magyar Asztalos és Faipar* 2005. 11. sz. 17.
- Igrecz Katalin: Szurokné Strassner Klára kiállítása elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): *Soproni Füzetek* 2005. 196–198.
- Illés Péter: Határátlépések. Stílusok, régiók, múzeumok egy nemzetközi kiállítás összehasonlító perspektívájában. *Vasi Szemle* 59, 2005, 609–617.
- Illésfalvi Péter: ifj. Sarkady Sándor: Légiharcok és légiesemények 1944–1945-ben Sopron vármegyében. *Várhely* 11, 2005. 1–2. sz. 191–192.
- In memoriam Dr. Babos Károly 1938–2005. *Fa.* 53, 2005. 2. sz. 3.
- Iványosi-Szabó Tibor: Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. Szerk.: Égető Melinda Bp., 2001. ..., Hegytörvények forrásközléseinek gyűjteménye (1740–1846). Szerk.: Égető Melinda...Bp., 2002. ..., Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Győr és Sopron vármegyéből (1551–1843). Szerk.: Égető Melinda...Bp., 2004. *Levéltári Szemle* 55, 2005. 1. sz. 67–70.
- Izsák Lajos: Vidéki diákmozgalmak 1956-ban. Szerkesztette: Némethné Dikán Nóra – Szabó Róbert – Vida István. (Nagy Imre Alapítvány, 2004. 475 o.). *Sz.* 139, 2005, 1597–1600.
- Jancsó Kálmánné: Evangélikus pedagógusok országos találkozója. *Evangélikus Élet* 70, 2005. júl. 17. 29. sz. 1., 3.
- Jankó Ferenc: A Soproni Szemle tudománymetriai vizsgálata (1937–2004). *SSz.* 59, 2005, 411–429.
- Japán babák. A Soproni Múzeum időszakos kiállítása a Lábasházban. *Koktél* 4, 2005. 4. sz. 16.
- Jelentősen nőtt a SOFA vesztesége. *Profi fa* 12, 2005. 3. sz. 16.
- Jerem Erzsébet – Vasáros Zsolt: A soproni Bécsi-dombra tervezett turisztikai látogató-központ és kilátó. *SSz.* 59, 2005, 125–137.
- Jubilál a Roth Gyula erdészeti és faipari szakközépiskola. *Profi fa* 12, 2005. 11. sz. 16.
- Jubilál a soproni kar. *Hírfa* 15, 2005. 6. sz. 46.
- Juhász László: Ausztria magyar emlékei. *Lakitelek*, 2005, Antológia Kiadó 279.
- KaTa: „Láthatatlan színház” a BPFK-n. *Vivat Academia* 3, 2005. 6. sz. 33.
- Kalicz Péter – Gribovszky Zoltán – Kucsara Mihály – Vig Péter: A vegetáció hatása egy kis vízgyűjtő patakjának alapvízhozam mintázatára. *HiK.* 85, 2005. 6. sz. 50–51.
- Kalmár László: A soproni Várhely. *Látogatóban a keltáknál. Hegyisport és Turista Magazin* 1, 2005.

10. sz. 60.

Karsay Ferenc: A magyar geodézia szakmatörténetének elmúlt negyedszázada. GK. 56, 2005. 3.sz. 17–25.

Karsay Ferenc: A magyar kartográfia szakmatörténetének elmúlt negyedszázada I. rész., II. rész. GK. 56, 2005. 5. sz. 13–19., 6. sz. 19–25.

[225](#)Katona Csaba: „Kacérkodni fogok vele” Schlachta Etelka soproni úrileány naplója I–II. 1838–1840. Győr, 2004–2005, Mediawave Alapítvány 135., 156.

Katona György (szerk.): A Tudomány Napja 2004. Sport és nevelés. Sopron, 2005, NYME-BPFK. 65.

Dr. Káldy József professzor mellszobrának avatása... Hírfa 15, 2005. 9. sz. 50.

Kecskés Mihály: Fehér Dániel emlékülés. Erdészeti Lapok 140, 2005, 380.

Kelemen István: Kísérletek plébánia létesítésére Hegykő mezővárosában a XIX. század első felében. Arrabona 43, 2005. 1. sz. 165–176.

Kelemen István: A széplaki esperesi kerület helységeinek tanügyi viszonyai az 1840-es évek második felében. SSz. 59, 2005, 285–305.

Kelemenné Torma Erzsébet: A magyar népmese hete Sopronban. Könyvtári Levelező/Lap 17, 2005. 10. sz. 36–37.

Kenessei Károly: Kastély angol vécével. Nagycenk. Szalon 9, 2005. 1. sz. 8–19.

Kerék Imre: Devecseri Zoltán: Hármass ének. Műhely 28, 2005. 2. sz. 60–61.

Keveházi /László/: Tragiukus halál, vagy lelkesgyilkosság? Háromszáz éve halt meg Fridelius György Dániel lelkész. Evangélikus Élet 70, 2005. dec. 11. 50. sz. 10.

A 2005. évben tiszteletdiplomában részesült erdőmérnökök szakmai életrajza, Sopron, 2005, NYME-EMK 45.

/Kiállítók a Ligno Novumon./ Hírfa 15, 2005. 9. sz. 20., 22.

A 94. küldöttgyűlés kitüntetettjei. ...Wahlner Aladár Emlékérem kitüntetésben részesült Dr. Forgó Béla... BKL-B. 138, 2005. 4.sz. 13.

Király Lajos: Balogh Lajos: Büki tájszótár. H. 33, 2005. 5. sz. 92–94.

Kiss Andrea – Piti Ferenc: A fertői fok. SSz. 59, 2005, 164–184.

Kiss László: A magyarországi homeopáták első egyesülete (1843–1845?). Orvostörténeti Közlemények 50, 2005, 223–228.

Kiss Melinda: Késő-reneszánsz és korai barokk síremlékek Sopronban., 2. rész: társadalomtörténeti tanulságok. SSz. 59, 2005, 185–206., 265–284.

Kitüntetések. Fasching Antal díj, Életfa Emlékplakett, Miniszteri Elismerő Oklevél. GK. 56, 2005. 3. sz. 41–45.

Kitüntetések. „Magyar Köztársasági arany érdemkereszt” Szabó Gyula főiskolai tanár. GK. 56, 2005.

4. sz. 42–43.

Kling József: Nagy borok margójára. Balfissimo á la Sopron. Gusto 5, 2005. 2. sz. 28.

Kocsis Károly: A népesség változó etnikai arculata Burgenlandban. Bécsi Napló 26, 2005. júl.–aug., 4. sz. 3.

Kollwentz Ödön: Nagy István: Nyugati fogságban. (Erdőmérnök hallgatók és erdő-mérnökök nyugati hadifogságban. Erdészeti Lapok 140, 2005, 277.

Koloszár László – Juhász Lajos: Tudományos Diákköri Konferencia a KTK-n. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 25.

Koloszár Tamás (szerk.): Győr-Moson-Sopron megye az új évezredben. Győr, 2005, Győr-Moson-Sopron Megyei Közgyűlés 252.

Koltai Zoltán: A magyarországi városok versenyképességének lakossági megítélése. Comitatus 15, 2005. 11–12. sz. 74–81.

Kondor Andrea (szerk.): Koktél – Soproni Társasági és Üzleti Magazin. 4, 2005, 1–12. sz.

Kopcsay László: Vágyak és valóság. Kertészet és Szőlészet 54, 2005. jan. 13. 2. sz. 14.

Kormos Gyula – Poór Péter: Sopron és közvetlen környéke régi harangjai. Arrabona 43, 2005. 1. sz. 125–164.

226 Kovács József László: „Minden élet szolgálat” Sarkady Sándor és Kovács József László beszélgetése a Perkovátz-Ház Baráti köre által szervezett születésnap ünnepségen. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 159–168.

Kovács József László: Sarkady Sándor 70 éves. SSz. 59, 2005, 332–333.

Kovács József László: A Soproni Szemle jelentősége az irodalomtörténet számára. SSz. 59, 2005, 386–392.

Kovács József László: „Ti vagytok a Város világossága...” (Adatok a Tudós Társaság második korszakához (1631–1674). SSz. 59, 2005, 251–264.

Kovács László: Nagy Márton: Vermes Miklós, a líceumi diák (Vermes Miklós Tehetségkutató Alapítvány, Sopron, 2005). TV. 136, 2005, 479.

Kovács Tamás: A Közgazdaságtudományi Kar missziója keleti szomszédainknál. Vivat Academia 3, 2005. 4. sz. 11.

L. Kovásznai Viktória: A XV. Országos Érembiennále Sopron. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 214–215.

Kozma Adrienn: A Nyugat-dunántúli régió bemutatkozása Brüsszelben. Koktél 4, 2005. 4. sz. 24–26.

Közgyűlést tartott a Faipari Tudományos Egyesület. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 43.

Kőháti Dorottya: Szószéken és szerkesztőségben: Isten szolgálatában. Ünnepi beszélgetés Tóth-Szóllós Mihállyal. Evangélikus Élet 70, 2005. máj. 15. 20. sz. 3.

Krachler, Rudolf – Geiger, Jakob – Krachler, Regina: Wasserchemische Aspekte einer Dotierung des

- Neusiedlersees mit Donau-Uferfiltrat. BHBl. 67, 2005, 105–116.
- Krász Lilla: „A mesterség szolgálatában”. Sz. 139, 2005, 1065–1104.
- Krisch András: Adalékok a franciák magyarországi jelenlétéhez. A francia megszállás Ruszton, 1809-ben. Levéltári Közlemények 76, 2005. 2. sz. 13–22.
- Krisch András: Az 1809-es francia megszállás levéltári iratanyaga a Soproni Levéltárban. In: Ekler Péter (szerk.): Közgyűjteményi tudományos napok I. Sopron, 2005. 55–69.
- Krisch András: Hanzmann Károly: Helyzetrajz és adalékok a soproni evangélikus ágostai hitvallású egyházközség 1900–1950. évi történetéhez. I–II. Sopron, a Soproni Evangélikus Gyűjtemények Levéltára, 2000–2003. 275, 373 old. Egyháztörténeti Szemle 6, 2005. 1. sz. 131–134.
- Krisch, András: Die Ödenburger Weinbauern. Aus der Pforte 2, 2005. jún. 2. sz. 40–44.
- Krisch, András: Vertreibung der deutschen Einwohner von Ödenburg, 1946. Aus der Pforte 2, 2005. dec. 3. sz. 26–33.
- A KTK új dékánja dr. Székely Csaba egyetemi tanár. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 3.
- Kucsman Árpád: Emlékezés Vermes Milósra (1905–1990). TV. 2005, 163–166.
- Kubinszky Mihály: Beszámoló a Soproni Városszépítő Egyesület 2004. évi tevékenységéről. SSz. 59, 2005, 84–85.
- Kubinszky Mihály: Az emlékülés zárszava. SSz. 59, 2005, 430.
- Kubinszky Mihály: Építés és építészet a Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 408–410.
- Kubinszky Mihály: Hárs József köszöntése. SSz. 59, 2005, 334–335.
- Kubinszky Mihály: A Liszt Ferenc utcai kút felavatására. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 189–190.
- Kubinszky Mihály: Lovas Gyula: „Légoltalom vigyázz! Sopron...” Sopron, 2003. SSz. 59, 2005, 93–94.
- Kubinszky Mihály: Megjegyzés az égő pusztához. SSz. 59, 2005, 230–231.
- Kubinszky Mihály: Pályázati felhívás. SSz. 59, 2005, 115.
- [227](#) Kubinszky Mihály: A régi soproni Löver. Egy löverlakó építész feljegyzései. Tatabánya, 2005, Zékány–Máthé 227.
- Kubinszky Mihály: Sosztarich András : „Késői tavasz”. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 203–205.
- Kücsán József: Égető Melinda (szerk.): Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Győr és Sopron vármegyékből. SSz. 59, 2005, 85–89.
- Kücsán József: Néprajz a Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 399–403.
- Kücsán József: Sopron északkeleti városnegyedének lakásviszonyai a 19. század elején. In: Szabó Sarolta (szerk.): Hagyomány és változás a népi kultúrában. Nyiregyháza, 2005. 183–200.

- Lengyel Károly: Búcsú dr. Nándori Gyula professzortól. BKL-B. 138, 2005. 1. sz. 63.
- LigNOvum szakmai rendezvénysorozat Sopron, 2005. szeptember 7–10. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 7. sz. 26–27., 8. sz. 14., Hírfa 15, 2005. 8. sz. 6., 11., 14–18., 22–27. 33., 35., 47–48.
- Ligno Novum Wood Tech. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 8. sz. 15.
- Ligno Novum Wood Tech 2005. Hírfa 15, 2005. 9. sz. 8–9.
- A Ligno Novum Wood Tech 2005 kiállítói. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 8. sz. 16–17.
- Ligno Novum-Wood Tech Szakkiállítás – tizenötödször. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 45–46.
- Liptay György: Száz éve született, tizenöt éve halt meg dr. Vermes Miklós. Evangélikus Élet 70, 2005. máj. 8. 19. sz. 10.
- Lorberer Árpád: Neppel Ferenc 1927–2004. HiK. 85, 2005. 1. sz. 60–62.
- Lőrincz Zoltán: Krähling János (szerk.): Veszendő templomaink III. Evangélikus templomok a mai Magyarországon. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2004. (303 o). Építés- Építészettudomány 33, 2005, 219–222.
- Lővei Pál: Sedlmayr János (1932–2004). Magyar Építőművészet 2005. 1. sz. 44–46.
- mi-: Nekünk ilyen volt... (beszámoló a VOLT fesztiválról). Könyvtári Levelező/Lap 17, 2005. 8. sz. 21.
- Madas András: Prof. dr. Mészáros Károly úr a Nyugat-magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Karának dékánja... Erdészeti Lapok 140, 2005, 303.
- Magnus, Naama: Grenz-Züge. Bahn. Macht. Geschichte. Geschichte entlang der Raaber Bahn. Hrsg. V. Anton Philipitsch, Klaus Dieter Mulley u. Hans Leopold im Rahmen des Projekts „Grenz-Züge”, Ebenfurth 2003, 360 S., ill. BHBl. 67, 2005, 51–52.
- Magyar Tudomány Napja. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 15.
- Martos Gábor: Chinon CM 3 (Szubjektív) Lobenwein Tamás emlékére. Várhely 11, 2005. 4. sz. 83–86.
- Martos Gábor: Zürich és New York után Sopronban, avagy hol (és főleg mi) a művészet mostanában? Burkus József kiállítása a Pannonia Galériában. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 175–178.
- Mastalír Márta: Iskolánk volt növendéke: Vermes Miklós. In: Nagy Márton (szerk.): Vermes Miklós a líceumi diák 2005. 15–17.
- Mastalírné Zádor Márta: A Műemlékkönyvtár egy unikális példánya. In: Ekler Péter (szerk.): Közgyűjteményi tudományos napok I. Sopron, 2005. 33–46.
- Mastalírné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája a 2003. évre. SSz. 59, 2005, 95–111.
- Mányoki János: Szopori Nagy Lajos halálára. Evangélikus Élet 70, 2005. okt. 30. 44. sz. 10.
- Márton Balázs: Jubileumi ünnepség és tudományos konferencia a KTK-n 2005. november 9–10-én. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 20.

A második Lombosfa Konferencia 2005. szeptember 6. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 47–48.

228 Megkezdődött a Sofa felszámolása. Profi fa 12, 2005. 9. sz. 10.

Menyes Gyula: Alulról építkeztek. Evangélikus Élet 70, 2005. jún. 19. 25. sz. 1., 3.

Menyes Gyula: Dr. h. c. Kiss János (1920–2005). Evangélikus Élet 70, 2005. febr. 20. 8. sz. 10.

Menyes Gyula: Egy kincset osztó tanító emlékére. Evangélikus Élet 70, 2005. jún. 26. 26. sz. 10.

Menyes Gyula: Egyházkerületi missziói napok – 2005. Nemeskér. Evangélikus Élet 70, 2005. máj. 1. 18. sz. 1., 3.

M/enyes/ Gy/ula/: Egyházkerületi nap Győrött. Evangélikus Élet 70, 2005. márc. 6. 10. sz. 5.

Menyes Gyula: Klell Erzsébet 1929–2005. Evangélikus Élet 70, 2005. aug. 7. 32. sz. 10.

Menyes Gyula: 440 éves a soproni gyülekezet. Evangélikus Élet 70, 2005. szept. 4. 36. sz. 1.

Menyes Gyula (szerk.): Dunántúli Harangszó. A Nyugati (Dunántúli) Evangélikus Egyházkerület lapja Győr, 9, 2005, Soproni B. D. Evangélikus Gimnázium (Líceum). Megjelenik havonta

Mészáros Károly – Varga Szabolcs – Péterfalvy József: Az erdészeti oktatás története. Erdészeti Lapok 104, 2005, nov. első belső borító.

Mirák Katalin (összeáll.): Kapi Béla életének főbb állomásai (1879–1957). Evangélikus Élet 70, 2005. márc. 6. 10. sz. 5.

Molnár Antal: Mayer László – Tilcsik György (szerk.): Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára. Szombathely, 2003. SSz. 59, 2005, 318–323.

Molnár László: Bányásznapi ünnepség Brennbergbányán. BKL-B. 138, 2005. 6. sz. 35–36.

Molnár László: Buda Ernő (1921–2005). SSz. 59, 2005, 223–224.

Molnár László: Lobenwein Tamás emlékezete. SSz. 59, 2005, 314–317.

Molnár László: A soproni egyesületi tagok szervezkedése. BKL-B. 138, 2005. 2. sz. 37.

Molnár Sándor: Dr. Dr. h. c. Bariska Mihály 70 éves. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 55.

Molnár Zoltán Miklós: Balogh Lajos: Büki tájszótár. Kiadta a Vasi Szemle Szerkesztősége, Szombathely, 2004. 176 oldal. Vasi Szemle 59, 2005, 121–122.

Monok István: A közgyűteményi tudományos napok. In: Ekler Péter (szerk.): Közgyűteményi tudományos napok I. Sopron, 2005. 7–13.

Möcsényi Miklós: Eszterháza fehérén-feketén. Bp., 2005, szerzői kiadás 174. CD melléklettel.

„Munkával szüntelen, kézzel és ésszel...” – OTDK a Benedek Elek Pedagógiai Főiskolai Karon. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 18.

Muth Endre: 50 év után ismét Sopronban. Erdészeti Lapok 140, 2005, 347.

Műszaki Mechanika és Tartószerkezetek Intézet mint TDK műhely a Faipari Mérnöki Karon. Vivat

Academia 3, 2005. 1. sz. 7.

N. M.: Eredménytelen volt a soproni időközi választás. Comitatus 15, 2005. 1–2. sz. 139–145.

(ny): Henkel baráti találkozó Sopronban. Hírfa 15, 2005. 9. sz. 21.

(nyz): AMI 2005. Hírfa 15, 2005. 7. sz. 6–7.

(nyz): Faipari Kari Napok 2005. Hírfa 15, 2005. 5. sz. 44.

(nyz): IV. Faipari Marketing Konferencia. Hírfa 15, 2005. 9. sz. 24–25.

(nyz): Selmezbánya képeken. Hírfa 15, 2005. 7. sz. 4.

Nagy Alpár: Gyöngyhimnusz – újmódi históriás énekek. Sarkady Sándor és Szokolay Sándor kézfogása. Széljegyzetek egy zenés köszöntőhöz. Vivat Academia 3, 2005. 4. sz. 18–19.

[229](#)Nagy Alpár: „...Hitvalló zeneszerző szeretnék lenni”. A 75 éves Szokolay Sándornak. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 231–240.

Nagy Imre: Tájékoztató a nyugat-magyarországi erdőkárokról. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság (49. sz.) melléklete 2005. dec. II–III.

Nagy Márton: Bevezetés. In: Nagy Márton (szerk.): Vermes Miklós a líceumi diák 2005. 7–9.

Nagy Márton (szerk.): Vermes Miklós a líceumi diák. Sopron, 2005, Vermes Miklós Tehetségkutató Alapítvány 148.

Nagy T. Katalin: Csíkszentmihályi Róbert. Bp., 2005, Mester Ny. 279.

Nagy Zoltán: Csak húsz évvel szeretne fiatalabb lenni a bognármester... Magyar Asztalos és Faipar 2005. 12. sz. 67–69.

Nagyváthy János: Brunnerweg. Elfeledett mászás a Schneebergen. Hegyisport és Turista Magazin 1, 2005. 5. sz. 10–11.

Nádaratás. Magyar Mezőgazdaság 60., 2005.dec. 21. 51–52. sz. 3.

Nádasdy Lajos: A háromnevű pápai ember. Stettner György – Fenyéri Gyula – Zádor György. H. 33, 2005. 2. sz. 67–74.

Dr. Nándori Gyula 1927–2005. BKL-B. 138, 2005. 1. sz. 62.

Nem kellett a piacnak a soproni minőség. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 7. sz. 140.

Nemecz Ferenc: A szű a magánerdőket sem kíméli. Magyar Mezőgazdaság 60, 2005. dec. 14. 50. sz. 32.

Németh Géza: A Természet – Tudomány Diákpályázat díjátadó ünnepsége. Tavasz az Akadémián. TV. 136, 2005. 4. sz. XLIX–LII.

Németh Ildikó: Boszorkányperek Sopronban. In: Rubicon. 2005. 7. 26.

Németh Ildikó: Az iskolaváros Sopron nyelvi-tannyelvi viszonyai a dualizmus korában és a századfordulón. In: Egry Gábor – Feitl István (szerk.): A Kárpát medencei népek együttélése a XIX–XX. században 2005. 50–71.

Németh Ildikó: Oktatástörténeti cikkek a Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 393–398.

Németh Ildikó: A Selmecbányai bányatisztképzőből lett soproni Erdészeti és Faipari Egyetem. In: Limes. 2004. 4. 113–124. (megjelent 2005-ben)

Németh Ildikó: Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században. Sopron, 2005, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára 239. Dissertationes Sopronienses 1.

Németh József: A műegyetemtől a világhírig. Képes egyetemtörténet. Bp., 2005, Műegyetemi Kiadó 227.

Németh László (szerk.): „Volt egyszer egy Millennium...” Iván község millenniumi ünnepei és rendezvényei. Iván, 2005, Iván község Önkormányzata 95.

Németh Sándor: Bük településmorfológiai sajátosságai és változásai (II. rész). A Horthy-korszak és a szocializmus első, „hosszú évtizede” (1920–1960). Vasi Szemle 59, 2005, 765–780.

Németh Viktória: OTDK konferencia – Faipari Mérnöki Kar. Vivat Academia 3, 2005. 2. sz. 21.

Németh Viktória: Valeté! Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 3.

Nyitott kapuk napja a Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceun) és Kollégiumban. Evangélikus Élet 70, 2005. dec. 4. 49. sz. 10.

A Nyugat-Magyarországi Egyetem Bora. Kertészet és Szőlészet 54, 2005. márc. 3. 9. sz. 2.

A Nyugat-Magyarországi Egyetem 2005/2006. tanévének évkönyve. Sopron, 2005, NYME 273.

A Nyugat-Magyarországi Egyetemre költözött a FAIMEI. Fa. 53, 2005. 1. sz. 32., Magyar Asztalos és Faipar 2005. 2. sz. 128., Hírfa 15, 2005. 2. sz. 42.

230 A NYME KTK díjazottjai az OTDK-n. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 7.

Ormos Balázs: Wood-Tech. Erdészeti Szakvásár és Konferencia, Sopron. Fa. 53, 2005. 2. sz. 36-hátsó belső boirító.

Ormos Balázs: WOOD-TECH 2005. Erdészeti Lapok 140, 2005, 382.

Ödenburger Münzenbiennale. NZ. 49, 2005. júl. 1. 15.

Ödenburger Synagoge wird Kunstzentrum. NZ. 49, 2005. máj. 20. 2.

Őrsi Károly: Búcsú Sedlmayr Jánostól. M. 49, 2005, 51–52.

V. Erdő Klub. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 29.

50 éve indult útjára a Soproni Szemle. SSz. 59, 2005, 3.

Ötvös Péter: Kovács József László: Lackner Kristóf és kora, 2. kiadás. Sopron, 2004. SSz. 59, 2005, 323–325.

P.É.: In memoriam Erdélyi József. Papíripar 49, 2005. 1. sz. 7.

P. T.: Moduláris fehérjeevolúció. Beszélgetés dr. Patthy László akadémikussal. ÉT. 60, 2005. jan. 7. 1. sz. 14–15.

-pap-: Környezeti erőforrások kutatóközpontja Sopronban. Kertészet és Szőlészet 54, 2005. dec. 8. 49.

sz. 3.

Pakainé Kováts Judit – Horváthné Hoszpodár Katalin: „A fa nem mehet ki a divatból!” A fa marketing jelentősége a szemléletformálásban. Fa. 53, 2005. 1. sz. 29.

Pannonkant: élvonalban. Profi fa 12, 2005. 11. sz. 22–24.

Pap Edina: Környezetkímélő szőlőművelés Sopronban. Kertészet és Szőlészet 54, 2005. jan. 13. 2. sz. 10–11.

Parókiatűz Ágfalván. Evangélikus Élet 70, 2005. dec.18. 51. sz. 3.

Pápai Gábor: „Nekem a kérés nagy szégyen”. Erdészeti Lapok 140, 2005, máj. hátsó belső borító.

Pápai Gábor (szerk.): Gyökerek és lombok. Erdészportrék. Negyedik kötet. /Bp./, 2005, OEE. 469.

Pápai Gábor: Tanévnyitó Sopronban. Erdészeti Lapok 140, 2005, 302–303.

Pápai Gábor: A termőhelyi kutatás aktuális kérdései... Erdészeti Lapok 140, 2005, 366.

Perner, Karin: Der Einfluss des Pendlerwesens auf den Sprachgebrauch der Tagespendler in der Nordburgenländischen Gemeinde Marz. BHBl. 67, 2005, 140–160.

Petri Gábor: A lélek tengere és az Úr matrózai. Sággy Kata lelkésszé avatása Bényen. Evangélikus Élet 70, 2005. aug. 14. 33. sz. 3.

Péterfalvi József: A Kiotói Jegyzőkönyv és az erdőgazdálkodás. Az Erdőmérnöki Kar szakmai konferenciája. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 21.

Pléh Csaba: Széchenyi, mint modern magyar. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 15.

Polgárdy Géza: Aki szöges cipők nyomait (is) kereste. Dr. Schermann Szilárd (1885–1977). Hegyisport és Turista Magazin 1, 2005. 1. sz. 74–75.

Polgárdy Géza: Sem angol, sem beteg: Almásy László Ede (1895–1951). Hegyisport és Turista Magazin 1, 2005. 8. sz. 56–57.

Pozsgai Jenő: Levél Sopronhorpácsról. Magyar Mezőgazdaság 60, 2005. márc. 2. 9. sz. 12.

Prakfalvi Endre: Csaba László emlékkiállítása. HAP Galéria, január 29–február 25. Magyar Építőművészet 2005. 1. sz. 49.

Prickler, Harald: Die Lutzmannsburger Müller und ihre Zunft. Eisenstadt, 2004/2005/, Burgenländisches Landesarchiv 259. Burgenländische Forschungen Bd.89.

Prickler, Harald: Das Personal des Forchtensteiner Zeughauses bis ins Frühe 18. Jahrhundert. BHBl. 67, 2005, 53–79.

Programok Sopronban. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 9. sz.14.

[231](#) Radics Éva: Szokolay emlékkönyv a zeneszerző 75. születésnapjára. Bp., 2005, Kairosz 354.

Radics Éva: Takács Jenő. Bécsi Napló 26, 2005, nov.–dec., 6. sz. 10.

Raffai Balázs: A hamburgi díszdoktor. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 7.

Raffai Balázs: Mit hirdet a réztábla? *Vivat Academia* 3, 2005. 5. sz. 15.

Ramsauer, Ernst: Fanny Elssler unveröffentlichte Briefe aus dem Pannonischen Raum. *BHBl.* 67, 2005, 17–139., 211–220.

Raum Frigyes – Karsay Ferenc: A magyar geodézia szakmatörténetének fontosabb tárgyi emlékei. *GK.* 56, 2005. 10. sz. 36–41.

Ráczné Pődör Csilla – Pődör Miklós: Apánk emlékére. *Ni.* 93, 2005. 4. sz. 36.

Rákóczi, Katalin: Ungarische Zöglinge des Josephinums (1785–1806). *Orvostörténeti Közlemények* 50, 2005, 197–214.

Rászlai Tibor: Legendák és jelek látogatta lélek: Széchenyi István. *Valóság* 48, 2005. 8. sz. 20–32.

Rebay, Katharina C.: Hallstattzeitliche Grabenfunde aus Donnerskirchen. *BHBl.* 67, 2005, 165–210.

Regionális tudásközpont. *Magyar Mezőgazdaság* 60, 2005. jan 12. 2. sz. 3.

Rettungsstation für Ödenburg. *NZ.* 49, 2005. febr. 25. 3.

Reuss András: Az égre mutatott. D. dr. Pröhle Károly (1911–2005). *Evangelikus Élet* 70, 2005. jún. 5. 23. sz. 11.

Roto. Még egyszer az NT vasalatrendszeréről. *Profi fa* 12, 2005. 7–8. sz. 38–39.

Rónai Ferenc: 120 éves a soproni erdész iskola. *Erdészeti Lapok* 140, 2005. nov. 348 hátsó belső borító.

Rózsa György: Szalai Béla: Magyar várak, városok, falvak metszeteken. 1515–1800. I. kötet. A mai Magyarország. Budapest 2001. és kiegészítések 1. Publikus Bt. Budapest 2003. *Művészettörténeti Értesítő* 54, 2005, 353–357.

Russenzeit. Befreiung 1945. Freiheit 1955. Begleitband zur Ausstellung. Eisenstadt, 2005, Amt der Burgenländischen Landesregierung–Landesmuseum 128. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland 113. Band).

Sch.: Ungarndeutscher Opernabend im Steinbruch. *NZ.* 49, 2005. aug. 19. 1.

-ssy: Újdonságaink. *Filatélia. Természet-Búvár* 60, 2005. 3. sz. 46.

Salamon Nándor: Asszúpataki Hasznos László kiállítása elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): *Soproni Füzetek* 2005. 211–213.

Ifj. Sarkady Sándor: Friedrich Károly emléktáblája előtt. In: Sarkady Sándor (szerk.): *Soproni Füzetek* 2005. 194–195.

Ifj. Sarkady Sándor: Sopron és környéke 1920–1956. Életképek. Sopron, 2005, CD.

Ifj. Sarkady Sándor: A Soproni Fotóművészeti Kör kiállítása elé. *Várhely* 11, 2005. 3. sz. 87–91.

Ifj. Sarkady Sándor – Tóth Imre: Országgyűlési választások és képviselők Sopronban 1848–2004. *Életrajzi tanulmányok.* Sopron, 2005, Hillebrand Ny. 158.

Sarkady Sándor: Both Balázs Árnyéktalan pillanat. *Várhely* 11, 2005. 1–2. sz. 186–188.

Sarkady Sándor: Horváth Endre „Barna Donna” című fotókiállítása elé. Várhely 11, 2005. 4. sz. 70–72.

Sarkady Sándor: Írom korom. 1. Versek és fordítások. Sopron, 2005, EDUTECH 575.

Sarkady Sándor: Major László (1917–2005). In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 272–277.

Sarkady Sándor: Minden élet szolgálat. 2. Jegyzetek, esszék, kritikák. Sopron, 2005, EDUTECH 598.

232Sarkady Sándor: Sz. Egyed Emma 70. születésnapjára. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 223–227.

Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. Művészeti antológia. Sopron, 2005, Kulturális Egyesületek és Baráti Körök Szövetsége 304.

Sarkady Sándor: Tudsz-e felelni? Giczy Jánosnak szeretettel. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 13.

Sarkady Sándor: Tüskés Tibor portréja. Sz. Egyed Emma érme. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 228.

Sass László: Jó. Szóval... Várhely 11, 2005. 3. sz. 5.

Sass László: Közelek és távolok – bűk, örömek. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 5.

Sass László: Magyar Mónika és Szöcs Géza közös tárlata elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 216–219.

Sass László: Világ, kép. Várhely 11, 2005. 4. sz. 5.

Sági Éva: Megjelent Kubinszky Mihály könyve a régi soproni Löverről. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 31.

Sándor József: Emlékeim Muki bácsiról. Mérnök Újság 12, 2005. 5. sz. 38–39.

Schalkház Lipót: Egy könyv margójára. Erdészeti Lapok 140, 2005, 66.

Schermann, Josef: Vor 60 Jahren starb P. Dr. Ägidius Schermann. BHBl. 67, 2005, 161– 162.

Schönerné Pusztai Ilona: Sedlmayr János emlékezete. M. 49, 2005, 53–54.

Sedlmayr János (összeáll.): Sedlmayr János építészeti munkái. M. 49, 2005, 54–56.

Simor Ferenc: A Honismereti Akadémia kitüntetettjei. Dr. Andrásfalvy Bertalan. H. 33. 2005. 4. sz. 109–110.

Sipos László: 2004. évi Gábor Dénes díjazottak. ... Prof. Marosvölgyi Béla. Mérnök Újság 12, 2005. 1. sz. 34–35.

Sisa József: „A vidéki körorvos szerepében dolgoztam”. Interjú Kubinszky Mihállyal. M. 49, 2005, 46–50.

Sofa Rt.: egymilliárdos tartozás. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 9. sz. 154., Profi fa 12, 2005. 10. sz. 14.

Solymos Rezső – Faragó Sándor – Bartha Dénes – Mátyás Csaba – Führer Ernő – Bondor Antal:

Kell-e nekünk tudományos kutatás? Az erdő, a vad-, a környezet- és a természetvédelmi, valamint a fatudományi kutatások az MTA Erdészeti Bizottságának programjában 2. rész. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 3–9.

Solymos Rezső – Winkler András – Molnár Sándor – Mészáros Károly: Kell-e nekünk a tudományos kutatás? Az erdő, a vad-, a környezet- és a természetvédelmi, valamint a fatudományi kutatások az MTA Erdészeti Bizottságának programjában. Fa. 53, 2005. 2. sz. 3–5.

Somogyváry Gyula: A város meg a sárkány. A Singer és Wolfner Irodalmi Intézet RT. 1943-as kiadás alapján. Lektorálta és az utószót írta Kovács József László. Bp., 2005, Auktor 190.

Sopronba költözött a FAIMEI. Profi fa 12, 2005. 3. sz. 18.

Sopronban megnyílt a regionális központ. Magyar Asztalos és Faipar 2005. 5. sz. 168.

Sopronban regionális központ nyílt. Profi fa 12, 2005. 6. sz. 16.

Soproni Cégregiszter 2005. Sopron, 2005, Gosztom és Varsányi Kft. 80.

Soproni Program Ajánló. Kulturális, művészeti és közéleti kiadvány. Felelős szerk.: Füzi Edit. 9, 2005, SPA Kulturális Menedzser Iroda.

Soproni Szemle. A soproni Városszépítő Egyesület és Sopron város helytörténeti folyóirata 1937–1944, 1955–2004. évfolyamok CD-Romon. Bp., 2005, Arcanum.

[233](#)Standeisky Éva: Gúzsba kötve. A kulturális elit és a hatalom. Bp., 2005, 1956-os Intézet Állambiztonsági szolgálatok történeti levéltára 450.

Stark Magdolna (fel. szerk.): Acta Silvatica et Lignaria Hungarica. Főszerkesztő: Mátyás Csaba. 2005. Vol. 1. Sopron, 2005, Lővér Print 126.

Stánitz Antal: Egy preparandista viszontagságai (részletek). SSz. 59, 2005, 66–83.

Sudár Lászlóné Molnár Zsuzsanna: Önkéntes néprajzi gyűjtők Csepregen és a környező településeken. H. 33, 2005. 3. sz. 52–57.

Sümeghy József: Kapi Béla püspök emlékiratai. Evangélikus Élet 70, 2005. márc. 6. 10. sz. 5.

Sümeghy József: Lampérth Gyula emléktáblájának felavatására. Megemlékező igehirdetés. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 269–271.

Szabó Miklós: József Attila és az utókor. Egy szoboravatás margójára. Várhely 11, 2005. 4. sz. 65–66.

Szabó Vilmos Felsőpulyán. Bécsi Napló 26, 2005. júl.–aug., 4. sz. 8.

Szakály Ernő: Mit rejt a Cházár András tér neve? In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 251–259.

Szalai Tamás: Emléktábla-avatás a líceumban. Evangélikus Élet 70, 2005. júl. 3. 27. sz. 10.

Szála Erzsébet: Evangélikus mecénások Sopronban. In: Ekler Péter (szerk.): Közgyűjteményi tudományos napok I. Sopron 2005. 47–54.

Szász Katalin: Magyarország 2010. ... Sopron... Octogon 2005. 4. sz. 46.

Szebik Imre: Egy kiváló finnugrista emlékezete. Dr. Zsirai Miklós nyelvész (1892–1955). Evangélikus

Élet 70, 2005. máj. 8. 19. sz. 10.

Szemerey Tamás (szerk.): Simonyi Károly munkássága különös tekintettel a soproni évekre: 1948–1952. A szerkesztésben közreműködtek: Horváth Péter György, Csóka Levente. Sopron, 2005, NYME-FMK. 49. A Faipari Mérnöki Kar Nagyjai 6.

Szende Katalin: Középkortudományi írások a Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 366–373.

Széchezy Béla: Sorbonne-i diploma soproni kézben. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 21.

Szigeti Adrienn: Design hét 2005. Vivat Academia 3, 2005. 6.sz. 26.

Szigeti Kata: Tolószék helyett dobogó. Igaz történet. Maxima 2, 2005. febr. 15. 7. sz. 32–33.

Szikra Dezső: Emléktábla a kanadaiaktól. Erdészeti Lapok 140, 2005, 369.

Szikra Dezső: Kanadai soproniakról. Erdészeti Lapok 140, 2005, 230.

Szikra Dezső: 15 éve újra együtt! Kései beszámoló egy ünnepségről. Erdészeti Lapok 140, 2005, 330.

Szilágyi István: A magyar nagyközségek és kisvárosok korunkban. Vasi Szemle 59, 2005, 551–558.

Szimon János: Művészet, irodalom ádvent fényében. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 183–185.

Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna (szerk.): Az elfelejtett „lengyel” Gábor Géza emlékére. Győr, 2005, Kazinczy Ferenc Gimnázium és Kollégium 81.

Szoboravatások Sopronban. Rumpf János: Lámfalussy Sándor., Horváth Béla: Dr. Káldy József. Erdészeti Lapok 140, 2005. okt. 320–hátsó belső borító.

Szodfridt István 75 éves. Erdészeti Lapok 140, 2005. dec. első belső borító.

Szodfridt István: Király G. /szerk./: A Soproni hegység edényes flórája. Flora Pannonica különszáma. II. évf. 1. füzet 1–507. o. Erdészeti Lapok 140, 2005, 139.

Szokolay Sándor: Gáspárdy Tibor tárlata elé. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 194–195.

Szomjas Violetta: FMK dékáni lánc készítése. Vivat Academia 3, 2005. 4. sz. 9.

Szóka Károly: Pénzügyi controller képzés a KTK-n. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 17.

T.A., T. M.: A BPFK végzős hallgatóinak búcsúja. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 23.

[234](#) Takács Judit: Benedek Elek Nap. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 33.

Takács Judit: Kéznyújtás a jövő felé... Tanévnitó a NYME-BPFK-n. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 9.

Tanácskozás a vadgazdálkodás jövőjéről. Erdőgazdaság és Faipar a Magyar Mezőgazdaság (3. sz.) melléklete 2005. jan. IV–V.

Tanévnitó ünnepség a Faipari Mérnöki Karon. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 48–53.

Tatai Zoltán: Ajkán könyv jelent meg Lakos Jánosról. Falu Város Régió 2005. 1–2. sz. 74–75.

Tárnok Péter: Új specialitások a nemzetiségi óvodapedagógus képzésben. Vivat Academia 3, 2005. 5.

sz. 14.

H. Temesvári Ágota – Horváth Jenő: Moór Arthur 1923–1985. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 36.

Templomaink és iskoláink napórái. Evangélikus Élet 70, 2005. júl. 31. sz. 8.

Tenk Antal: Újjáalakult az Egyetemi Közalkalmazotti Tanács. Vivat Academia 3, 2005. 1. sz. 36–37.

Thuróczy Katalin: Kerített város. Történet 1619–1620-ban. Várhely 11, 2005. 1–2.sz. 47–125.

Tilkovszky Loránt: A Deutscher Schutzbund és Magyarország. Sz. 139, 2005, 3–42.

Timon Kámán: Füredi Oszkár emlékkiállítás. HAP Galéria, Budapest 2005. március 24–április 22. Magyar Építőművészet 2005. 3. sz. 60.

Tisztikereszt oktatási és kutatási munkáért. Hírfa 15, 2005. 4. sz. 6.

10 éves a Faipari Egyetemi Kutatásért Alapítvány. Fa. 53, 2005. 3–4. sz. 53–54., Hírfa 15, 2005. 12. sz. 42.

Tobler, Felix: A Burgenlandi Tartományi Levéltár. (Ford.): Ólmosi Zoltán. Levéltári Szemle 55, 2005. 4. sz. 58–66.

Tobler, Felix: Das Forchtensteiner Buchhalterarchiv (1808–1849). Ein Beitrag zur Esterházy-Archivgeschichte. BHBl. 67, 2005, 80–99.

Tobler, Felix – Hess, Michael (red.): befreien – besetzen – bestehen. Das Burgenland von 1945–1955. Tagungsband des Symposions des Burgenländischen Landesarchivs vom 7./8. April 2005. Eisenstadt, 2005, Amt der Burgenländischen Landesregierung 288. Burgenländische Forschungen Bd. 90.

Tolnay Imre: A grafikus gúnyája. Magyar Mónika és Szöcs Géza Tükörképek című kiállításához. Várhely 11, 2005. 4. sz. 67–69.

Tompa Zsoltné – Kozák Istvánné: Kiállítás a Központi Könyvtárban. Vivat Academia 3, 2005. 1. sz. 35.

Tompa Zsoltné – Ormosi Anikó: Hatodik Könyvtári és Közgyűjteményi Napok a Nyugat-Magyarországi Egyetem Központi Könyvtárban. Könyvtári Levelező/Lap 17, 2005. 12. sz. 8–10.

Tompa Zsoltné – Poór Attila (összeáll. és szerk.): Közös katalogizálás Magyarországon. Múlt-Jelen-Jövő. Sopron, 2005, NYME 85.

Tóth Henriett: Salvius Aebutius sírkövének újabb értelmezése. Arrabona 43, 2005. 1. sz. 25–36.

Tóth Imre: Az első világháború utáni rendezés hatásai Nyugat-Magyarország gazdasági szerkezetére és fejlődésére. Arrabona 43, 2005. 1. sz. 187–202.

Tóth Imre: A hűség-mitosz hatása a népszavazás utáni Sopron mindennapjaira. Limes, 2005. 41–56.

235 Tóth Imre – ifj. Sarkady Sándor: Országgyűlési választások és képviselők Sopronban 1848–2004. Életrajzi tanulmányok. Sopron, 2005.

Tóth Imre: A soproni németiség helyzete és megítélése a két háború között. In: Egry Gábor – Feitl István (szerk.): A Kárpát-medence népeinek együttélése a 19–20. században. Tanulmányok. Budapest,

2005.

Tóth Imre: Modernkor-történet a Soproni Szemlében. SSz. 59, 2005, 380–385.

Tóth László: Gróf Viczay Hédervári Héder portréja a Xántus János Múzeum gyűjteményében. Arrabona 43, 2005. 1. sz. 257–280.

T/óth/ M/ariann/: Jubilált a gyakorló szakközépiskola. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 21.

Tóth Mariann: Őrségváltás az egyetem Központi Könyvtárának élén. Vivat Academia 3, 2005 5. sz. 21.

T/óth/ M/ariann/: Szobor dr. Lámfalussy Sándornak. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 7.

Tölly Balázs (közli): A Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium (Líceum) és Kollégium Évkönyve a 2004/2005. tanévről az iskola fennállásának 448. évében. Szerk.: Horváth Edit, Major Mihály, Weltler Sándorné. Sopron, 2005, Hillebrand Nyomda Kft. 123.

Tölly Balázs: Veremes Miklós iskolája – a Soproni Líceum. In: Nagy Márton (szerk.): Veremes Miklós a líceumi diák 2005. 126–128.

Tuba László: Két könyv Sopronról. H. 33, 2005. 4. sz. 126.

Turbuly Éva: Katona Csaba: „Kacérkodni fogok vele” Schlachta Etelka soproni úrileány naplója I–II. 1838–1840. Mediawave Alapítvány, Győr, 2004–2005. 135.+4p., 156.+11.p. SSz. 59, 2005, 225–230.

Turbuly Éva: Mollay Károly és a Soproni Szemle. SSz. 59, 2005, 352–358.

Tuza Csilla: A koraújkori magyarországi céhtörténet kutatásának problémái és lehetőségei. SSz. 59, 2005, 306–313.

Udvardi Géza: Buda Ernő 1921–2005. BKL-B. 138, 2005 1. sz. 65–66.

V. I. – D. L.: Török Imre György 1940–2004. HiK. 85, 2005. 1. sz. 57–58.

Valter Ilona: Schönerne Pusztai Ilona hetvenéves. M. 49, 2005, 290–294.

Varga Imréné: Heimler Károly szerepe a Soproni Szemle életre hívásában. SSz. 59, 2005, 345–348.

Cs. Varga István: Büki Attila: Mit ér a világ? In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 294–296.

Cs. Varga István: „Kő tedeum, faragott imádság” A 70. esztendő Sarkady Sándornak. Várhely 11, 2005. 1–2. sz. 135–145.

Varga Viktória: Tanévnitó 2005. – Díszoklevelek adományozása az Erdőmérnöki Karon. Vivat Academia 3, 2005. 5. sz. 27.

Varga Zoltán: Tősgyökeres magyar élőhelyek. A Pannon félszáraz gyepek. Természet – Búvár 60, 2005. 1. sz. 20–23.

Vargha Zsuzsa: Kövek felett az ég alatt. Várhely 11, 2005. 4. sz. 79–82.

Vámos Éva: Vegyészek szobrai, emléktáblái Magyarországon. Kémikusok nyomában, TV. 136, 2005. I. különszám 104–108.

- Veres Ravai Réka: Hegedűsök a szószéken. Evangélikus Élet 70, 2005. jún.12. 24. sz. 10.
- Vermes Miklós életével kapcsolatos dokumentumok. In: Nagy Márton (szerk.): Vermes Miklós a líceumi diák 2005. 10–13., 18–115., 132–138.
- Verő József: A soproni népszavazás 83. évfordulóján. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 7–9.
- „A végtelen dallam egy cseppje a 175 év” – beszélgetés Dárdai Árpád karnaggyal. Vivat Academia 3, 2005. 2. sz. 6–7.
- [236](#)Vida Csaba: A tudós, a francia tábornok, a csehszlovák miniszter és a szlovák hazafi. Valóság 48, 2005. 2. sz. 80–86.
- Vigh Károly: Bajcsy-Zsilinszky mártírhalálának hatvanadik évfordulójára. Valóság 48, 2005. 8. sz. 56–63.
- Vinkler Bálint: Bethlen Gábor és Sopron kapcsolatáról. SSz. 59, 2005, 242–250.
- W. H.: D. Dr. Karl Pröhle (1911–2005). NZ. 49, 2005. jún. 24. 12.
- Walleshausen Gyula – Fülek György: Liebig és az agrokémia Magyarországon. Valóság 48, 2005. 6. sz. 50–79.
- Walter Dezső: A Soproni Szemle jubileumára. SSz. 59, 2005, 336.
- Weinig Jubileum a Ligno Novumon. Hírfa 15, 2005. 9. sz. 10.
- Wilfing János: Római kori temető a KTK udvarán. Vivat Academia 3, 2005. 3. sz. 28.
- Winkler András: Éva Triller Wiegissér tárlata elé. In: Sarkady Sándor (szerk.): Soproni Füzetek 2005. 191–193.
- Winkler András: Hármashangzat. Sopron, 2005, Winkler István–Hillebrand Ny. 124.
- Winkler András: Közhasznúsági beszámoló a Faipari Tudományos Egyesület 2004. évi működéséről. Fa. 53, 2005. 1. sz. 30–31.
- Winkler Barnabás: A HAP Galéria tevékenysége. MÉPi. 55, 2005. I. negyedév 48–60.
- Winkler Gábor: Cserhalmy József 1922–2005. Magyar Építőművészet 2005. 5. sz. 38.
- Winkler Gábor: Nem csupán stíluskérdés. Innovációs Központ, Sopron-Aranyhegy. Magyar Építőművészet 2005. 4. sz. 3–7.
- Winkler Gábor: Dr. Szabó Bálint látogatása Sopronban. Vivat Academia 3, 2005. 6. sz. 27.
- Winkler Gábor: Varga István 1927–2005. M. 49, 2005, 311–312.
- Winkler Gábor: Vita a soproni Deák-tér „helyreállításáról”. (Rombolni vagy megtartani és gazdagítani?) M. 49, 2005, 239–241.
- Zsebedics József: A kapuvári egyház története. Győr, 2005, Hazánk 139.
- Zsoldos Attila: Városlakók a királyi család szolgálatában. Történelmi Szemle 47, 2005, 193–206.

237 Olvasói levelek, hozzászólások

Dr. Szőke László levele Schuller Balázs és Szádeczky-Kardoss Gyula: „Délibábos Brennbergbánya” című tanulmányához (SSz. 60 (2006) 282–298)

Tisztelt Szerkesztőség!

A Soproni Szemle olvasótáborához tartozó öreg soproniként engedtessek meg nekem, hogy az 56-os forradalom emlékének szentelt számban megjelent rendkívül értékes tanulmányokhoz szívből gratuláljak.

Úgy vélem, hogy a forradalom szereplőinek további életútja is tanulságos az utókor számára. Ezzel kapcsolatban szeretném néhány adattal kiegészíteni Schuller Balázs és Szádeczky-Kardoss Gyula: „Délibábos Brennbergbánya” című dolgozatát. A 286. oldalon, a 8. lábjegyzetben Hansági Imre 1940-ben végzett bányamérnöknek az 1952-ben indított bányászati koncepciók perben elszenvedett meghurcolásáról, továbbá a forradalmi bizottságokban vállalt szerepéről olvashatunk azzal, hogy „a bukás után disszidált, további sorsa nem ismert.”

Hansági Svédországba disszidált, és ott a világhírű Kiruna Vasércbányáknál kapott állást. Néhány év múlva már rábízták a termelés irányítását. A hatvanas évek derekán már nemzetközi elismerés kísérte tevékenységét. Magam két alkalommal is tapasztalhattam Freibergben, hogy a Bergakademie Freiberg bányászati és kohászati konferenciájának külföldi vendégei között szerepel. További tevékenységére álljon itt az OMIKK 1986-ban kiadott *Természettudományos és Műszaki Ki Kicsoda ?* c. kötetének 161. oldalán található bekezdés:

„Hansági Imre (1916. Celldömölk), okl. bányamérnök (Sopron), Munkah.: Techn. Univ. Luleå, Svédország, a közetmechanika professzora. Tud. és irod. tevék.: közetmechanika kutatása és felsőszintű oktatása, 45 különböző nyelvű cikk, 3 könyv és 3 korszerű ércbányászati módszert leíró szabadalom szerzője.”

Hansági Imre azok közé a kiváló montanisztikai szakemberek közé tartozik, akik külföldön is öregbítették az Alma Mater jó hírnevét.

Tisztelettel

Dr. Szőke László

gyémántokleveles kohómérnök, Budapest

238 Hárs József megjegyzése Hernitz Ferenc: „Telefon a légótalom szolgálatában (1944/45)” című cikkéhez (SSz. 61 (2007) 91–94.)

A cikk lényegében a Petőfi téren volt légóközpontot mutatja be, amelyről a Soproni Szemle 1994. évfolyamának 392. oldalán részletesen írok. Ott megadom a levéltári jelzetet is. A létesítmény egyébként nem felelt meg az előírásoknak. Ház alatt kellett volna lennie, vagy legalább vastagabb védőbetonnal rendelkeznie. A magas talajvízszint és az anyaghiány következményeként nem megfelelő szigetelés miatt hamar dohosszá vált a levegője, s penészsé a berendezése. Idővel a vezetékek is elnedvedtek annyira, hogy ez téves riasztást is okozott. A takarítás és szellőztetés 1945 márciusi és utána következő elmaradása miatt mennyezetig vízben állt. Ezért kellett feladni. A cikkem alapján

Gömöri János régész a szerkesztőbizottság egyik ülésén érdeklődött Kubinszky Mihálytól és tőlem mint szemtanúktól, hogy mi volt a tájolása ennek az építménynek. Elmondtuk, hogy délről volt a lépcsős lejárata. (Ez a Szemlebeli közlésről nem derül ki.)

Téves a szerzőnek az a megállapítása, hogy a központ távbeszélőhálózata csak 1941. december 6-án épült ki. A SSz. 1995. évfolyamának 327. oldalán közlöm – levéltári jelzet alapján –, hogy már április 6-án fogadott városházi hívást. Egyébként se feledkezzünk el arról, hogy a Szovjetunió elleni hadba lépésünk előtt volt már egy légószempontból fontos hadiállapot: a Jugoszlávia elleni hadjárat. Ekkor voltunk mi, diákok beosztva figyelőként és egyéb feladatokra. Ez a tavaszi időszak volt a Molnár János vezette légószolgálatnak, hogy úgy mondjam, a fénykora. „Légójancsit” egy időre elhelyezték, ennek meg is lett a káros következménye. Egyébként 1944. december 19-én is volt bombázás. Ismét felmerül Hernitz írásában az a téves nézet, hogy az állomásokon kívül a Várkerület is célpont lett volna. Ha a szerző maguknak az amerikaiaknak nem hisz, akkor legalább fogadja el Tóth Sándor vasúttörténész megállapításait a SSz. 1996, 302–321. oldalain közölt, Légítámadások a GYSEV ellen c. részletes tanulmányából!

Sajnálatos, hogy a „Szülőföldünk” című több évtizedes, évenként meghirdetett helytörténeti pályázatra beadott és ott díjat nyert pályamunkák bibliográfiája – ha van egyáltalán – nem közkincs. Többször kértem már a győri illetékeseket erre. Ha lenne, minden kutató tudhatna többek között arról, hogy Sopron társadalma és az óvóhely-kérdés a második világháborúban címen 1995-ben írtam a témáról. Ezt később áttettem számítógépre, s egy példányt ifj. Sarkady Sándornak adtam. Nagyjából ebben a témakörben született Sopron a második világháborúban (Menekültügy és népszámlálás) című díjnyertes pályamunkám is 1994-ben.

Hárs József

helytörténész, Sopron

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / Munkatársaink

239 Munkatársaink

Baranyi Judit művészettörténész, 1091 Budapest, Ifjúmunkás u. 14/F.

Gyulai Éva egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Magyar Középkori, Kora Újkori és a Történelem Segédtudományai Tanszék, 3515 Miskolc, Egyetemváros B/2.

Horváth László ny. fizikus, 1143 Budapest, Semsey u. 9.

Kiss Jenő akadémikus, ny. egyetemi tanár, ELTE Magyar Nyelvtudományi Tanszék, 1364 Budapest, Pf. 107.

Kovács József László ny. egyetemi tanár, 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8. II/12.

Kubinszky Mihály ny. egyetemi tanár, 9400 Sopron, Kökényes köz 3.

Mastalirné Zádor Márta ny. könyvtárigazgató, 9400 Sopron, Erzsébet u. 7.

Molnár László ny. múzeumigazgató, 9400 Sopron, Fő tér 7.

Nagy Alpár ny. főiskolai docens, 9400 Sopron, Ady E. u. 126.

Nemes András művészettörténész, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

H. Németh István főlevéltáros, Magyar Országos Levéltár,
1014 Budapest, Bécsi kapu tér 2-4.

Tóth Imre múzeumigazgató, történész, Soproni Múzeum, 9400 Sopron, Pf. 68.

Varga Imréné ny. levéltáros, 9400 Sopron, Teleki P. u. 11.

Varga Józsefné Horváth Mária főiskolai docens, 9022 Győr, Belváros köz 13/A

2007. LXI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM / INHALTSVERZEICHNIS

240 INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift, Redaktion: Katalin Szende

Varga, Gyöngyi: Gedenken an József Tirnitz 123

RATSHERREN UND LEIBEIGENE. GESELLSCHAFT IM 17–18. JAHRHUNDERT

Németh, István H.: Bedienstete des Staates oder Vertreter der Stadt? Die Auswirkungen der zentralisierten Städtepolitik auf die Umstrukturierung der Ödenburger politischen Elite 125

Horváth, László: Klagbriefe aus dem Gebiet der Kapuvärer und Fertőszentmiklóser Herrschaft (1724–1800); 1. Teil. 142

Varga-Horváth, Mária: Migrationsprozesse des 18.–19. Jahrhunderts im Spiegel der Familiennamen aus dem Gebiet Rábaköz (Raabau) 158

KLEINE MITTEILUNGEN

Baranyi, Judit: Die Geschichte der Ödenburger Medaillenbiennale 1977–2005. 181

Molnár, László: Die Geschichte des Ödenburger Denkmals der Nádasdy-Husaren 189

Nemes, András: Bericht über die Wandertagung der Ungarischen Archäologischen und Kunsthistorischen Gesellschaft in Ödenburg 194

Kubinszky, Mihály: Bericht über die Tätigkeit des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines 2006 198

ÖDENBURGER PORTRÄTS

Kovács, József László: Melichor Mollay praeceptor et musicus (1690–1691). Zum 10. Todestag von Karl Mollay 200

Nagy, Alpár: Gedenken an Pál Lomoschitz 202

BÜCHERSCHAU

Kiss, Jenő: Mária Varga-Horváth: Historische Personennamen aus Rábaköz (Raabau). Győr, 2006 205

Gyulai, Éva: Matthias Bél: Die Beschreibung des Komitates Ödenburg II–III. Sopron, 2006 207

Tóth, Imre: Quellen zur Geschichte von Pécs (Fünfkirchen) 1–2. Pécs, 2006 214

Zádor-Mastalír, Márta: Ödenburger Bibliographie für das Jahr 2005. 217

Briefe von unseren Lesern 237

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

* Tirnitz Józseffel az utóbbi esztendőkből két interjú készült. Katona Csaba a Levéltári Szemle 2001. évi 1. számában és Turbuly Éva a Soproni Szemle 2006. évi 1. számában közölt életút-beszélgetést, a főbb életrajzi adatok ezekben az írásokban megtalálhatók.

2 (Megjegyzés - Popup)

A jelen tanulmány a T 034847 OTKA pályázat, valamint a Habsburg Történeti Intézet támogatásával valósult meg.

3 (Megjegyzés - Popup)

Ronald G. von Asch – Heinz Duchhardt: Die Geburt des 'Absolutismus' im 17. Jahrhundert. Epochenwende der europäischen Geschichte oder optische Täuschung? In: Der Absolutismus — ein Mythos? Strukturwandel monarchischer Herrschaft in West- und Mitteleuropa (ca. 1550–1700) Szerk.: Ronald G. von Asch – Heinz Duchhardt. Köln–Weimar–Wien, 1996. (Münsterische historische Forschungen 9.) 3–24. (= Asch – Duchhardt 1996); Ronald G. Asch: Kriegsfinanzierung, Staatsbildung und ständische Ordnung in Westeuropa im 17. und 18. Jahrhundert. In: Historische Zeitschrift 268 (1999) 635–671.; Heinz Duchhardt: Absolutismus – Abschied von einem Epochenbegriff? In: Historische Zeitschrift 25 (1994) 113–122.; Nicholas Henshall: The Myth of Absolutismus: Change and Continuity in Early Modern European Monarchy. London, 1992.

4 (Megjegyzés - Popup)

A városok „államosításáról”: Karlheinz Blaschke: Dorfgemeinde und Stadtgemeinde in Sachsen zwischen 1300 und 1800. In: Landgemeinde und Stadtgemeinde in Mitteleuropa. Ein struktureller Vergleich, Szerk.: Peter Blickle. München, 1991. (Historische Zeitschrift Beihefte NF 13.) 119–143., 139–140.; Walther Hubatsch: Ziele und Maßnahmen landesherrlicher Politik im Absolutismus gegenüber den Städten aus der Sicht des Verwaltungshistorikers. In: Städtewesen und Merkantilismus in Mitteleuropa. Szerk. Volker Press. Köln–Wien, 1983. 30–44.; Nicolas Rügge: Im Dienst von Stadt und Staat. Der Rat der Stadt Herford und die preußische Zentralverwaltung im 18. Jahrhundert. Göttingen, 2000. (Bürgertum 15)

5 (Megjegyzés - Popup)

Összefoglalóan lásd: H. Németh István: Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon. A felső-magyarországi városszövetség. 1–2. köt. Bp., 2004. (= H. Németh, 2004) 1. köt. 45–70., továbbá Charles Tilly: Entanglements of European Cities and States, In: Cities and the Rise of States in Europe, a.d. 1000 to 1800 Szerk.: Charles Tilly – Wim P. Blockmans, San Francisco–Oxford, 1994. 1–27. (= Tilly – Blockmans, 1994); Alexander Cowan: Urban Europe, 1500–1700. London, 1998.; Christopher R. Friedrichs: Urban politics in Early Modern Europe. London, 2000.; Gary B. Nash: The Transformation of Urban Politics, 1700–1765. The Journal of American History 40. (1973) 605–632.; Marjolein C. 't Hart, Intercity Rivalries and the Making of the Dutch State, In: (= Tilly – Blockmans, 1994) 196–217.; Roger Chartier – Guy Chaussinaud-Nogaret – Hugues Neveux – Emmanuel Le Roy Ladurie: La ville classifiée. In: Histoire de la France urbaine. Szerk.: Georges Duby, Paris, 1981.; Roland Mousnier: Les institutions de la France sous la monarchie absolue, Paris, 1974.; Orest Ranum: Les parisiens au XVIIe siècle, Paris, 1973.; Giorgio Chittolini: Cities, City-States, and Regional States in North-Central Italy. In: Tilly – Blockmans 1994. 28–43.;

Otto Brunner: Souveränitätsproblem und Sozialstruktur in den deutschen Reichsstädten der früheren Neuzeit, In: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 50. (1963) 329–360.; Edith Ennen: Mitteleuropäische Städte im 17. und 18. Jahrhundert. In: Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert Szerk.: Wilhelm Rausch. Linz/Donau, 1981. (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas 5.) 1–20.; Gemeinde und Staat im Alten Europa, Szerk.: Peter Blickle (Historische Zeitschrift Beihefte NF 25.) München, 1998.; Interaktion und Herrschaft. Die Politik der frühneuzeitlichen Stadt. Szerk.: Rudolf Schlögl. Konstanz, 2004.

6 (Megjegyzés - Popup)

Fernand Braudel: Anyagi kultúra, gazdaság és kapitalizmus, XV–XVIII. század. A mindennapi élet struktúrái: a lehetséges és a lehetetlen, Budapest, 1985. 528–533.

7 (Megjegyzés - Popup)

Felhő Ibolya: A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. században. Levéltári Közlemények 24. (1946) 209–267.; Szűcs Jenő: Das Städtewesen in Ungarn im 15–17. Jahrhundert, In: La renaissance et la réformation en Pologne et en Hongrie Budapest, 1963. 97–164. (Studia Historica 53.) (= Szűcs 1963)

8 (Megjegyzés - Popup)

H. Németh, 2004. 1. köt. 519–528.; H. Németh István: A szabad királyi városok igazgatásának abszolutista vonásaihoz. A felső-magyarországi városok 1681. évi tisztújításai. Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára Szerk.: Mayer László – Tilcsik György Szombathely, 2003. 229–254 (= H. Németh 2003). Az „egy állam – egy vallás” abszolutista alapelvéről: Ernst Hinrichs: Abschied vom Absolutismus. Eine Antwort auf Nicholas Henshall, In: Asch – Durchhardt 1996. 353–371. Rudolf Vierhaus: Staaten und Stände. Vom Westfälischen Frieden bis zum Hubertusburger Frieden 1648 bis 1763, Frankfurt/Main, 1990. 15–38. (=Vierhaus, 1990.).

9 (Megjegyzés - Popup)

Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hoffinanz Ungarn (=HKA HFU) RN 360. 1693. december fol. 365–372. 1690. december 15., Archív Hlavného Mesta Bratislavy, Spisovy material Lad. 35. Nr. 143/k. Bécs, 1691. március 15., Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica, Magistrat Mesta Banskej Bystrici, Spisy Fasc. 280. No. 93. Bécs, 1690. december 15.

10 (Megjegyzés - Popup)

Az osztrák tartományok városaiban követett gyakorlatra lásd: H. Németh István: A bécsi udvar várospolitikájának főbb jellemzői az osztrák tartományokban. In: Sahin-Tóth Péter Emlékkönyv (megjelenés alatt). Legújabbán lásd: Martin Scheutz: Kammergut und/oder eigener Stand? Landesfürstliche Städte/Märkte und der „Zugriff” der Gegenreformation, In: Staatsmacht und Seelenheil. Gegenreformation und Geheimprotestantismus in der Habsburgermonarchie Szerk.: Rudolf Leeb – Susanne C. Pils – Thomas Winkelbauer. Wien, 2006. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 47) 309–337.

11 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Marjolein 't Hart: War, Finances and the Structure of the Dutch State, In: Asch – Durchhardt

1996. 344–347., ill. Frigyes Vilmos választófejedelem kapcsán: Johannes Arndt: Der grosse Kurfürst ein Herrscher des Absolutismus? Über die Möglichkeiten und Grenzen monokratischer Herrschaft im 17. Jahrhundert. In: Asch – Durchhardt 1996. 249–273. különösen 270–271.

12 (Megjegyzés - Popup)

Nagyszombatra lásd: István H. Németh: Die finanziellen Auswirkungen der osmanischen Expansion auf die Städteentwicklung in Ungarn. Die Steuerlasten der ungarischen königlichen Freistädte im 16. und 17. Jahrhundert. In: La fiscalité nell'economia europea. secc. XIII–XVIII. – Fiscal systems in the european economy from the 13th to the 18th centuries. (megjelenés alatt); Kassa: Magyar Országos Levéltár, Kincstári szervek, Magyar Kamara Archivuma Miscellaena (E 210) Civitatensia 15. t. 9. sz. Pozsony, 1672. június 28., HKA Civitatensia RN 3 1756. január 5.

13 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár (=MOL), Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Regisztratúrája E 34 (Protocollum diversarum relationum super restaurationibus liberarum regiarum civitatum) (=E 34 [Prot. rest. civ.]) pag. 495.

14 (Megjegyzés - Popup)

Felhő Ibolya: A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. században. Levéltári Közlemények 24. (1946) 209–267.; Archív Mesta Košic, Supplementum H. Listiny, listy a spisy (=H I.) 5818/75. Pozsony, 1618. május 5., HKA HFU RN 127. 1625. április fol. 158–160.; Magyar Országos Levéltár, Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Levéltára, Litterae ad cameram exaratae (E 41) 1627. No. 25., 39., 1628. No. 54.

15 (Megjegyzés - Popup)

Felhő Ibolya: A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. században. Levéltári Közlemények 24. (1946) 209–267.; Szűcs 1963; újabban: H. Németh 2003.; Uő.: Városigazgatás fordulóponton. A 17. század utolsó harmadának abszolutista vonásai a városokban. Fejezetek Pozsony történetéből magyar és szlovák szemmel Főszerk.: Czoch Gábor, szerk.: Kocsis Aranka – Tóth Árpád. Pozsony, 2005. 212–232 (= H. Németh 2005). A hadsereg ebben játszott szerepére lásd: KA HKR Prot. Bd. 344. fol. 532. 1673. augusztus 8., Bd. 346. fol. 239–240. 1674. május 17.

16 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 41 (Litterae ad cameram exaratae) (=E 41 [Litt. ad cam.]) 1672. No. 67. Bécs, 1672. április 10.

17 (Megjegyzés - Popup)

„...necessarium valde et expediens iudicavimus, ut quandoquidem catholica orthodoxa per Dei gratiam fides, magnum illic incrementum sumpsisse, frequentesque catholicae bene qualificatae, ad gerenda senatoria, et quaelibet alia inter vos consueta officia, idoneae personae inveniri comperiantur.” Archív Mesta Košic, Schwartzenbachiana Nr. 9277. Bécs, 1674. december 16. Vö. Nr. 9330. 1675. Vö.: AMK Schw. Nr. 9332. Pozsony, 1675. június 19. Vö.: Schw. Nr. 9405. Kassa, 1676. január 7., Schw. Nr. 9475. Bécs, 1677. december 24., Schw. Nr. 9476. Pozsony, 1677. január 2., Schw. Nr. 11008. Bécs, 1696. december 2., Schw. Nr. 11156.

18 (Megjegyzés - Popup)

Vö.: H. Németh István: Rekatoizácia Košíc koncom 17. storočí. Universitas Cassoviensis c. tanulmánykötet (megjelenés alatt)

19 (Megjegyzés - Popup)

Szűcs 1963, 156.; Anton Špiesz: Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680–1780. Košice, 1983. 29–46.; Uő: Der Wiener Hof und die Städte in Ungarn in den Jahren 1681–1780. In: Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert Szerk.: Wilhelm Rh: Linz/Donau, 1981. (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas 5.) 83–95.; Uő: Rekatoizácia na Slovensku v mestách v rokoch 1681–1781. In: Historický Časopis 39 (1991) 588–612.; Marie Marečková: Politická autonómie a vnútorná samospráva východoslovenských svobodných kráľovských miest v 17. storočí. In: Historický časopis 41. (1993) 543–550.; Kónya Péter: A felső-magyarországi városok társadalma a 17. században. In: Bártfától Pozsonyig. Városok a 13–17. században Szerk.: Csukovits Enikő – Lengyel Tünde Budapest, 2005. 355–373.

20 (Megjegyzés - Popup)

A felhasznált tisztújítási listákat részben a Gemeinbetrachtungok, részben a Kammerrechnungok alapján használtuk: Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár Soproni Levéltára, Sopron város levéltára, (=SVL) IV. 1002. 1644., 1651., 1653–1654., 1658., 1662., 1664., 1667., 1669., 1676., 1678., 1680., 1684–1691., 1693–1695., IV/1009. 120. pag. 205–210., IV/1009. 121. pag. 159–163., IV/1009. 122. pag. 158–160., IV/1009. 123. pag. 170–173., IV/1009. 125. pag. 230–234., IV/1009. 127. pag. 152–154., IV/1009. 128. pag. 152–153., IV/1009. 130. pag. 103–105., IV/1009. 131. pag. 93–94., IV/1009. 132. pag. 102–103., IV/1009. 135. pag. 119–120., IV/1009. 136. pag. 81., IV/1009. 138. pag. 83., IV/1009. 140. pag. 101., IV/1009. 143. pag. 100–101., IV/1009. 144. pag. 140–141., IV/1009. 147. pag. 151–152., IV/1009. 148. pag. 134–138., IV/1009. 149. pag. 150–155., IV/1009. 150. pag. 156–160. Sopron város 17. század közepétől 18. század első negyedéig terjedő archontológiáját a Soproni Szemle 2008. évfolyamában tervezzük megjelentetni.

21 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 246.

22 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok, 1535–1848. 1–2. köt. Budapest, 1982. (= Házi 1982) No. 10448., 1070., 12075.

23 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 1306., 6065.

24 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 192.

25 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 7521.

26 (Megjegyzés - Popup)

Szűcs 1963; Pach Zsigmond Pál: Nyugat-európai és magyarországi agrárfejlődés a XV–XVII. században, Budapest, 1963. 161–192., 203. Vö.: J. Újváry Zsuzsanna: Polgár vagy nemes? A kassai

patrícus-polgárok házassági-társadalmi kapcsolatai a XVII. században. In: Ezredforduló – századforduló – hetvenedik évforduló. Ünnepi tanulmányok Zimányi Vera tiszteletére. Szerk.: J. Újváry Zsuzsanna. Piliscsaba, 2001. 395–426.

27 (Megjegyzés - Popup)

J. Újváry Zsuzsanna: Egy kereskedőcsalád metamorfózisa (A mezőszegedi Szegedi család). In: Óra, szablya, nyoszolya. Életmód és anyagi kultúra Magyarországon a 17–18. században Szerk.: Zimányi Vera. Budapest, 1994. 33–98. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 9.)

28 (Megjegyzés - Popup)

H. Németh 2004. I. 439–472.; Uő: Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenysége tükrében. Korall 9. (2002. szeptember) 79–106.

29 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 10448., Libri regii, királyi könyvek, 1527–1918. kiad.: Vissi Zsuzsanna – Trostovszky Gabriella – H. Németh István – Tuza Csilla – Csavlek Judit – Magyar Gabriella – Németh György Budapest, 2006. (= Libri regii) 7.339, 10.17

30 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 7521.

31 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 185.

32 (Megjegyzés - Popup)

Libri regii, 2006. 18.172

33 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 8777.

34 (Megjegyzés - Popup)

H. Németh 2003; H. Németh 2005. 210–229. Vö.: SVL Lad. XXXVIII. et NN Fasc. 1. Nr. 4.

35 (Megjegyzés - Popup)

Németh Sámuel: Serpilius János, Sopron városbírája és országgyűlési követe 1681-ben. In: SSz. 7 (1943) 271–277.; Ludwig Hepding: Quendel-Serpilius. Eine Pfarrerfamilie aus der Zips. In: Südostdeutsches Archiv 15/16. (1972/73) 79–100.; Házi 1982. No. 5640., 7806., 10198.

36 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 8236.

37 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 1633.; SVL IV/1009. No. 94–96., 104.

38 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 1630., 1633.

39 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 1307., 3692., 7795., 8530., 11753.

40 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 192.; Libri regii, 2006. 10.17.

41 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 7795.; Libri regii, 2006. 17.9.

42 (Megjegyzés - Popup)

Libri regii, 2006. 17.104.

43 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 11030., 6076.

44 (Megjegyzés - Popup)

Libri regii, 2006. 18.172.

45 (Megjegyzés - Popup)

Libri regii, 2006. 24.476. Bécs, 1698. március 8.

46 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 192.

47 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly: Payr György és Payr Mihály krónikája, 1584–1700. Sopron, 1942. 69–70.

48 (Megjegyzés - Popup)

Paúr Iván: Csányi János magyar krónikája, 1670–1704. Pest, 1858. (Magyar Történelmi Tár 5.) 23.

49 (Megjegyzés - Popup)

Paur Iván: Csányi János magyar krónikája, 1670–1704. Pest, 1858. (Magyar Történelmi Tár 5.) 23.

50 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly: Payr György és Payr Mihály krónikája, 1584–1700. Sopron, 1942. 74.

51 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 3310., 3312., 10890., 10710.

52 (Megjegyzés - Popup)

Fodor Jánosra: HKA HFU RN 222. 1666. augusztus fol. 248–288., RN 233. 1671. június fol. 101–107.; MOL, Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Levéltára, E 23 (Litt. ad Cam. Scep.) 1671. augusztus 5., 1672. január 16.; Kinisy Jánosra: MOL, E 23 (Litt. ad Cam. Scep.) 1671. szeptember 19., HKA HFU RN 235 1671. október fol. 41–42.

53 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 4429., 10710.

54 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 3310., MOL E 41 (Litt ad cam.) 1680. No. 121.

55 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 41 (Litt ad cam.) 1706. No. 39.

56 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 403–404.

57 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 11239.; Heimler Károly: Payr György és Payr Mihály krónikája, 1584–1700. Sopron, 1942. 74.; MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 99., SVL IV. 1009 (Sopron Város Kamarási Hivatalának [Kammer-Amt] iratai), Kamarási számadások No. 105., 114–115., 123–125.

58 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 246–247., SVL IV. 1009. No. 121. pag. 159–163., No. 122. pag. 158–160., No. 123. pag. 170–173.

59 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV. 1009. No. 121. pag. 159–163., No. 122. pag. 158–160., No. 123. pag. 170–173.

60 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 1452., 6594.

61 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 23 (Litterae camerae Scepusiensis) 1677. április 21.; V.ö.: H. Németh 2003.

62 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 1627.; Libri regii, 2006. 28.79., 30.147.

63 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 6690.; Libri regii, 2006. 18.172. 20.88. Bécs, 1690. március 1., 21.213.; MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 96–97., 230., 242., 272., 400–401., 490.

64 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 2395.; MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 96., 230., 242., 272., 400–401., 490.

65 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 710; MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 96–97., 230., 242–243., 273., 401–402., 490.,
MOL E 41 (Litterae ad cameram exaratae) 1690. No. 65.

66 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 8354; MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 230., 241–243., 274.

67 (Megjegyzés - Popup)

HKA HFU RN 157. 1638. február fol. 194–199., 235., RN 222. 1666. augusztus fol. 248–288.

68 (Megjegyzés - Popup)

Bubryák Orsolya: Egy polgári mecénás a 17. században. Weber János eperjesi főbíró (1612–1684). In: *Ars Hungarica* 31. (2003) 225–280. Vö.: Holda Hauke: Die Bürgermeister der Doppelstadt Krems-Stein um die Zeit des dreissigjährigen Krieges. Phil. Diss. Wien, 1964. 7–20.; Christian Plath: Konfessionskampf und fremde Besatzung. Stadt und Hochstift Hildesheim im Zeitalter der Gegenreformation und des Dreißigjährigen Krieges (ca. 1580–1660). Münster, 2005. (Reformationsgeschichtliche Studien und Texte 147.) 454–463.; Jörg Deventer: Die politische Führungsschicht der Stadt Schweidnitz in der Zeit der Gegenreformation. In: *Jahrbuch für schlesische Kirchengeschichte* 76/77. (1997/98) 27–50., 42–49.

69 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 8236.; Libri regii, 2006. 18.172.

70 (Megjegyzés - Popup)

Ez utóbbira lásd: Házi 1982. No. 2011.

71 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 4886.

72 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 2010., SVL Lad. III. Fasc. 1. No. 3.

73 (Megjegyzés - Popup)

Erwin Skoda: Die Wiener Ratsbürger zwischen 1671 und 1705. Diss. Wien, 1974. 110–111.

74 (Megjegyzés - Popup)

Otto Brunner: Souveränitätsproblem und Sozialstruktur in den deutschen Reichsstädten der früheren Neuzeit, In: *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 50. (1963) 329–360., 347–355.; Martin Ewald: Der hamburgische Senatssyndikus. Eine verwaltungsgeschichtliche Studie. Hamburg, 1954. Karl Czok: Zu den städtischen Volksbewegungen in deutschen Territorialstaaten vom 16. bis zum 18. Jahrhundert. In: *Die Städte Mitteleuropas im 17. und 18. Jahrhundert* Szerk.: Rausch, Wilhelm Linz/Donau, 1981. (Beiträge zur Geschichte der Städte Mitteleuropas 5.) 21–42., 31–33.; Giorgio Chittolini, Giorgio: Lo stato e i dottori. XV–XVIII secolo. In: *Ricerche storiche* 19. (1989) 483–610.;

Gerd Kleinheyder – Jan Schröder: Deutsche Juristen aus fünf Jahrhunderten. Heidelberg, 1989.; Sigrid Jahns: Juristenkarrieren in der Frühen Neuzeit. In: Blätter für deutsche Landesgeschichte 131. (1995) 113–134.; Rainer A. Müllet: Zur Akademisierung des Hofrates. Beamtenkarrieren im Herzogtum Bayern 1450–1650. In: Gelehrte im Reich. Zur Sozial- und Wirkungsgeschichte akademischer Eliten des 14. und 16. Jahrhunderts. Szerk.: Rainer Christoph Schwinges. Berlin, 1996. (Zeitschrift für Historische Forschung Beiheft 18) 291–308.

75 (Megjegyzés - Popup)

Wolf-Ulrich Rapp: Stadtverfassung und Territorialverfassung. Koblenz und Trier unter Kurfürst Clemens Wenzeslaus (1768–1794). Frankfurt/M. [u. a.], 1995. (Europäische Hochschulschriften : R. 3 ; 667) 48–51.

76 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 11240., 11241. Kérvényét lásd: SVL Lad. III. Fasc. 1. No. 46.

77 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 2776., MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 274–277.

78 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 403–405., SVL Lad. XXXVIII. et NN Fasc. 1. Nr. 8.

79 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 907., 408.

80 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 908., 11240.

81 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 8530., 3912., MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 274–277.

82 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 5772., MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 274–277., SVL Lad. XXXVIII. et NN Fasc. 1. No. 21.

83 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 1307.

84 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 9510., SVL Lad. III. Fasc. 1. No. 3.

85 (Megjegyzés - Popup)

Házi 1982. No. 9156., 11753., 3699., 11556.

86 (Megjegyzés - Popup)

MOL E 34 (Prot. rest. civ.) pag. 403–404.

87 (Megjegyzés - Popup)

SVL IV/1009. No. 150. pag. 156–160.

88 (Megjegyzés - Popup)

E témakörrel kapcsolatos publikációk, a teljesség igénye nélkül: H. Balázs Éva: Jobbágylevelek. Budapest 1951.; Eckhardt Sándor: Jobbágylevelek a XVI. századból. Magyar Nyelv 1949/3., 1950/2., 1954/1–2. és 3–4.; Hegedűs Antal: Bácskai és bánati jobbágylevelek (1676–1848). Újvidék 1984.; Kovách Géza: Erdélyi jobbágys panaszlevelei. Kordokumentumok az erdélyi falu életéből. Bukarest 1971.; Szili Ferenc: A hatalom és az erőszak természetrajza a XVIII–XIX. századi somogyi panaszlevelek tükrében. Kaposvár 1997. (Somogyi Almanach, 54.); Zimányi Vera: Supplicatum merita. A Batthányi I. Ádám földesúrhoz és dunántúli főkapitányhoz intézett kérvények kivonatai, Történelmi Szemle 1998/3–4.

89 (Megjegyzés - Popup)

Takáts Endre: Sopron megyei jobbágylevelek a 18. századból. Soproni Szemle (=SSz.) 9 (1955) 1–2. (A válogatásban szereplő jobbágylevelek az alábbi helységekből származnak: Ebergőc, Csorna, Hegykő, Lövő, Sarród, Széplak)

90 (Megjegyzés - Popup)

Az archivumra: Kállay István: Az Esterházy család hercegi ágának levéltára. Repertórium. Kézirat. Bp. 1978. (Levéltári Leltárak, Magyar Országos Levéltár, 66.)

91 (Megjegyzés - Popup)

Felhő Ibolya (szerk.): Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon Mária Terézia korában I. köt. Dunántúl. Budapest 1970. 221. o. 8. ábráját használtam fel alaptérképként.

92 (Megjegyzés - Popup)

A kapuvári (földesúri) uradalom 1387-ben jött létre, ekkor került királyi adományozás révén a Kanizsai család birtokába, majd őket követték a Nádasdyak, illetőleg az Esterházyak.

93 (Megjegyzés - Popup)

A szentmiklósi uradalmat a kapuvári uradalom területének nyugati peremén elhelyezkedő néhány település leválasztásával alakították ki 1719-ben.

94 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertődhez tartozik.

95 (Megjegyzés - Popup)

Miután valamennyi felsorolásra kerülő panaszlevél a MOL Esterházy család hercegi ágának levéltárában található, így ez a levéltári hivatkozási adat (helykímélés okán) a továbbiakban sem a lábjegyzetekben sem az összesítő táblázatban nem szerepel. A lábjegyzetekben ugyancsak nem szerepel a panaszlevelek levéltári csomószáma, kötetszáma, illetőleg a filmdoboz száma sem.

96 (Megjegyzés - Popup)

A vizsgált két uradalom MOL P 150 törzsszámú iratainak csomó (=cs.) szerinti csoportosítása: 266. cs. (1705–1737); 267. cs. (1741–1751); 268. cs. (1752–1753); 269. cs. (1754–1755); 270. cs. (1756–1757); 271. cs. (1758–1761); 272. cs. (1762–1763); 273. cs. (1764–1765); 274. cs. (1766–1767); 275. cs. (1768–1769); 276. cs. (1770–1771); 277. cs. (1772–1773); 278. cs. (1774–1775); 279. cs. (1776–1777); 280. cs. (1778–1779); 281. cs. (1780–1782); 282. cs. (1783–1785); 283. cs. (1786); 284. cs. (1787–1800); 285. cs. (Index–elenchus).

97 (Megjegyzés - Popup)

A MOL P 151 törzsszámú iratanyag kötet (=k.) szerinti csoportosítása: 1.k. Prothocollum instantiarum (=Proth.) XII. (1750–1752); 2.k. Proth. XIII. (1752–1753); 3.k. Proth. XIV. (1751–1755); 4.k. Proth. XV. (1754–1758); 5.k. Proth. XVI. (1758–1759); 7.k. Proth. XVIII. (1745–1746).

98 (Megjegyzés - Popup)

A MOL P 153 törzsszámú iratanyag Smiliár (*Schmiliár*) János uradalmi inspektor (Kismarton) jelentései között található „Extractus instantiarum, 1768” és az „Extractus instantiarum, 1778” kötet anyagából gyűjtöttem ki a vizsgált területet érintő közösségi panaszleveleket, illetőleg a jegyzőkönyvi kivonatokat és az esetenkénti állásfoglalásokat. A levéltári hivatkozásoknál szereplő „ad Fasc. A. Inter Shmil” kifejezésben a „Shmil” szó utalás az inspektor nevére. Az inspektor uradalmi felügyelő, birtokkerület vezető.

99 (Megjegyzés - Popup)

A MOL P 150 törzsszámú iratanyagban is előfordul néhány esetben, hogy a panaszlevélnek csak a jegyzőkönyvi kivonata maradt fenn.

100 (Megjegyzés - Popup)

A döntően teljes szövegű panaszlevelek mellett néhány jegyzőkönyvi kivonat is előfordul.

101 (Megjegyzés - Popup)

Comissio: gazdasági bizottság (comissio oeconomica/comissio dominalis). Esetünkben az Esterházy uradalmakat irányító központ főtisztviselőiből álló döntéshozói testület. A panaszlevelek ügyében jellegzetesen két-három havonként, változó helyszínen (így Sopronban, Kapuvárott) ült össze ez a testület, és esetenként az érintett uradalom tisztartójának bevonásával tett állásfoglalást.

102 (Megjegyzés - Popup)

Regens: A 18. század második felében az Esterházy hitbizomány birtokosa (hg. Esterházy Miklós) valamennyi uradalmának felügyeletére és irányítására egy közvetlenül neki alárendelt hivatalt, az ún. regensi hivatalt hozta létre, melynek élén a regens állt. Ettől kezdve a Comissio irányítói hatásköre erősen korlátozódott. (Ld. bővebben: Kállay István: A magyarországi nagybirtok kormányzata. 1711–1848. Bp., 1980. 53., 54.)

103 (Megjegyzés - Popup)

szószerinti jelentése: elutasított

104 (Megjegyzés - Popup)

szószerinti jelentése: semmiképpen

105 (Megjegyzés - Popup)

A teljes szövegű panaszleveleken esetenként előforduló dátumot minden esetben megadom. Néhány panaszlevélnél észlelhető, hogy a levéltári hivatkozási számban szerepeltetett évszám nincs összhangban a panasz leírásában megadott vagy hivatkozott évszámmal.

106 (Megjegyzés - Popup)

A panaszlevél-mintát a dolgozat 3. részében, terveink szerint a SSz. 2007/4. számában közöljük (a Szerk.).

107 (Megjegyzés - Popup)

A panaszlevelek között szerepel néhány olyan településről származó folyamodvány is (Ebergőc, Hövej, Petőháza, Sarród, Szerdahely, Széplak), ahol nem az Esterházyak voltak a földbirtokosok, viszont a felsorolt településeken élők (elsősorban haszonbérleti szerződésen keresztül) kapcsolódtak a vizsgált uradalmi központok valamelyikéhez.

108 (Megjegyzés - Popup)

A kapuvári uradalom területéről a 16. sz. végéről feltárt panaszok között is már vezető helyet foglaltak el az úrbéri szolgálattal, azon belül is elsősorban a hosszú fuvarokkal kapcsolatos sérelmek. Horváth László: A kapuvári uradalom a 1580-as évek végén. SSz. 58 (2004), 367. (= Horváth 2004)

109 (Megjegyzés - Popup)

Összehasonlításként: míg az 1580-as évek végén az akkori kapuvári uradalom hat majorgazdaságában összesen 746 db juhot írtak össze (Horváth 2004. 369.), addig 1800-ban csak Szentmiklóson és Szerdahelyen már összesen 4020 db juhot tartottak, melyből 780 db volt uradalmi tulajdonban (MOL P 150, ad Nrum. 1/1800).

110 (Megjegyzés - Popup)

ma Rábapordány

111 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad N[ume]rum (=Nrum) 1/1730 Kapuvár

112 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1730 Kapuvár

113 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1730 Kapuvár, L[itte]ra (=Lit.) K.

114 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 5/1755 Kapuvár

115 (Megjegyzés - Popup)

ma Bogyoszló

116 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1736 Kapuvár, B, Nr. 2.

117 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr.1/1736 Kapuvár

118 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1736 Kapuvár, E, Nr.5.

119 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 1/1736 Kapuvár

120 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 3/1743 Kapuvár

121 (Megjegyzés - Popup)

ma Kittsee, Burgenland

122 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 34/1752

123 (Megjegyzés - Popup)

vélhetően mundérpénz, vagyis katonai adó, portio

124 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 34/1752

125 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 34/1752. (A levél a dolgozat 3. részének végén lesz olvasható.)

126 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XIV. Nr.98, 1754

127 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 4/1755

128 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XII. Nr.702, 1752

129 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 5/1755 Kapuvár

130 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 5/1755

131 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 30/1756

132 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XV. Nr.349, 1756

133 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XV. Nr.704, 1757

134 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XV. Nr.707, 1757

135 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XV. Nr.996, 1758

136 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr.28/1758

137 (Megjegyzés - Popup)

ma Rábakecöl

138 (Megjegyzés - Popup)

ma Wimpassing, Ausztria, Burgenland.

139 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 29./1758

140 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XV. Nr.918, 1758

141 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XVI. Nr.32, 1758

142 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XVI. Nr.33, 1758

143 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XVI. Nr.102, 1758

144 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XVI. Nr.121, 1758.

145 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 40/1760 Kapuvár

146 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 40/1760 Kapuvár

147 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 36/ /1761 Lit. B.

148 (Megjegyzés - Popup)

ma Agyagosszergény

149 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőendréd

150 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 23/1762 Süttör

151 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 23/1762

152 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 33/ /1762 Lit. D

153 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 33/1762

154 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőszentmiklós

155 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 26/1764 Kapuvár

156 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 24/1765 Kapuvár Lit. H

157 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 21/1766 Kapuvár

158 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr.23/1768, ad Fasc. A, Inter Shmil

159 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr.17/1768, ad Fasc. A, Inter Shmil

160 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr.15/1768, ad Fasc. A, Inter Shmil

161 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr.11/1768, ad Fasc. A, Inter Shmil

162 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr. nincs megadva, 1768, ad Fasc. A, Inter Shmil , pagina(=pag.): 507.

163 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr.5/1768, ad Fasc. A, Inter Shmil

164 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr.4/1768, ad Fasc. A, Inter Shmil

165 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 2/1773

166 (Megjegyzés - Popup)

ma Babót

167 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1775 Kapuvár

168 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 23/1778 Süttör Lit. B

169 (Megjegyzés - Popup)

ma Rábakecöl

170 (Megjegyzés - Popup)

ma Fertőszéplak

171 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 43/1786 Kapuvár

172 (Megjegyzés - Popup)

Hidas (Hidász ?) Kapuvárhoz közeli, a 18. század közepére elnéptelenedett település.

173 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1736 Kapuvár, Lit. H., Nr. 8.

174 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1736 Kapuvár, Nr. 30.

175 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 1/1736 Kapuvár

176 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1736 Kapuvár, Nr. 13.

177 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 1/1736 Kapuvár

178 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1747 Kapuvár, B

179 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 1/1747 Kapuvár, B

180 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 34/1752

181 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 14/1752 Kapuvár

182 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XII. Nr.564, 1752

183 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XIII. Nr.33, 1752

184 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 3/1753 Kapuvár

185 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 10/1753 Kapuvár

186 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XIII. Nr.271, 1753

187 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XIII. Nr.403, 1753

188 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XIII. Nr.404, 1753

189 (Megjegyzés - Popup)

ma Rábatamási

190 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XIII. Nr.430, 1753

191 (Megjegyzés - Popup)

szálláshely

192 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XIV. Nr.61, 1754

193 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 26/1756

194 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 151 Proth. XX 562.o. 725.sz. 1757. június

195 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr. 1/1758

196 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 153 Nr.23/1768, ad Fasc. A, Inter Shmil.

197 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 7/1773 Süttör

198 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 3/1778 Kapuvár

199 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 Nr 3/1778

200 (Megjegyzés - Popup)

MOL P 150 ad Nrum 3/1778 Kapuvár

201 (Megjegyzés - Popup)

Rechnitzer János (szerk.): A Rábaköz térszerkezete. Csorna; Kapuvár. MTA RKK Észak-dunántúli osztály. Győr, 1988. 8–9.

202 (Megjegyzés - Popup)

Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Budapest, 1988. 270–271.

203 (Megjegyzés - Popup)

Soós Imre: Képek a sopronmegyei jobbágységek történetéből. In: Ősi sopronmegyei nemzetségek. Szerk. Horváth László. Sopron, 1941, 91–297.

204 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története In: Sopron és környéke műemlékei. Szerk. Csatkai Endre – Dercsényi Dezső. Budapest, 1956.

205 (Megjegyzés - Popup)

Kosáry Domokos: Művelődés a 18. századi Magyarországon. Budapest, 1980. 25.

206 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy György: Böngészet Sopron megye ismeretéhez, 1830-1847. Kézirat a Csornai Premontrei Rendházban. 31.

207 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 33.

208 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a tanulmány végén található Forrásjegyzéket.

209 (Megjegyzés - Popup)

Benkő Loránd: A családnév-változtatás kérdései. Magyarosan XVII (1948) 40–45, XVIII (1949) 1–6.

210 (Megjegyzés - Popup)

Mező András: A Várdai-birtokok jobbágységei a XV. század közepén. Kisvárd, 1970. 28.

211 (Megjegyzés - Popup)

Hajdú Mihály: Dunántúli személynevek a XVI. századból In: Emlékkönyv Abaffy Erzsébet 70. születésnapjára. Szerk. Hajdú Mihály, Keszler Borbála. ELTE Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszéke. Budapest, 1998. 69–72.

212 (Megjegyzés - Popup)

Kniezsa István: Helynév- és családnévvizsgálatok. Budapest, 2003. 259–260.

213 (Megjegyzés - Popup)

Uo., 262.

214 (Megjegyzés - Popup)

Varga Józsefné: Zalaiak a Rábaközben. Névtani Értesítő 25. szám, 2003, 134–143.

215 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár. Esterházy család hercegi ágának levéltári anyaga, P 150 1143. csomó.

216 (Megjegyzés - Popup)

Mollay Károly: Sopron vármegye vázlatos története In: Sopron és környéke műemlékei. Szerk. Csatkai Endre – Dercsényi Dezső. Budapest, 1956. 85.

217 (Megjegyzés - Popup)

Hans Bahlow: Deutsches Namenlexikon. Familien und Vornamen nach Ursprung und Sinn erklärt. Zweite Auflage, München, 1976. 21.

218 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Péter: Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái I. Sopron, 1994. 7.

219 (Megjegyzés - Popup)

Schwartz Elemér: A nyugat-magyarországi zsidó családnevek. Sopron, 1926. 10. V.ö.: Scheiberné Bernáth Livia: A magyarországi zsidóság személy és családnevei II. József névadó rendeletéig. Budapest, 1981.

220 (Megjegyzés - Popup)

Az áttekintést 2006. májusában írtam, a Régészeti és Művészettörténeti Társaság Sopronban akkor zajló vándorgyűlésére. Közbejött betegségem miatt elmaradt előadásom, így ennek anyagát egészítettem ki – egy évvel később.

221 (Megjegyzés - Popup)

Galántai József: Az első világháború. Bp., 1980. 206– 209., 215– 217.

222 (Megjegyzés - Popup)

Tolnai Világlexikona. Bp., 1928. 10. köt. 171.

223 (Megjegyzés - Popup)

Henriquez Vince: A cs. és kir. 9. sz. gróf Nádasdy huszárezred története 1904– 1908. Bp., 1930. 34– 48.

224 (Megjegyzés - Popup)

Deszkásy Boldizsár: A Soproni Kaszinó 100 éve. Sopron egy évszázad tükrében 1843– 1943. Sopron, 1944. 190.

225 (Megjegyzés - Popup)

Pach Zsigmond Pál (szerk.): Magyarország története 1890– 1918. VII. köt. Bp., 1978. 1105– 1106.

226 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936. 41.

227 (Megjegyzés - Popup)

A limanovai emlékmű volt az első a Deák téren, a többi később létesült: a 76-os közös gyalogezred (oroszlános) szobrát 1931-ben, a 18-as honvéd gyalogezredét (honvéd hitvesével és gyerekével) 1933-ban, a tüzér emlékművet 1936-ban emelték.

228 (Megjegyzés - Popup)

Művészeti Lexikon. Bp., 1966. 640–641. Világhírű műve az Íjász (1918), a Felszabadulási emlékmű a Gellért-hegyen (1947), a budapesti Kossuth-emlékmű főalakja. Nagysikerű portréi a magyar szobrászat legjobb alkotásai közé tartoznak.

229 (Megjegyzés - Popup)

Ma szobrász, kőfaragó és öntő szakemberek 20–22 millió forintba becsülik hasonló művészi objektum elkészítését, kivitelezését.

230 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1924. december 10. 1. p.; Soproni Hírlap 1924. december 11. 1. p.

231 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1924. december 11. 1–2. p.; Soproni Hírlap 1924. december 12. 1–2. p.

232 (Megjegyzés - Popup)

Molnár Gyula szobrász, a Deák téri 18-as emlékmű egyik alkotója.

233 (Megjegyzés - Popup)

Molnár János emlékiratai. (Kézirat a szerző tulajdonában.)

234 (Megjegyzés - Popup)

Bors András: Kellner Sándor, az igazi bolsevik. SSz. 1960. 193–200.

235 (Megjegyzés - Popup)

Zakar János: A felszabadulási emlékmű Sopronban. SSz. 1970. 182–184.

236 (Megjegyzés - Popup)

Közép-Európa legnagyobb ismert terének helyreállítására 1996-ban pályázatot írtak ki, a tervre építési engedélyt is adtak, de a munka nem kezdődött meg. 2004-ben ismét pályázatot írtak ki a térre, az EU támogatás több feladata teljesítésének feltételével. Az újabb építési tervek több ezer soproni lakos tiltakozását váltották ki, másfél éven át szóban és írásban heves viták folytak. Az átépítési munkálatok a terv kevés változtatásával 2006 őszén megkezdődtek, jelenleg, 2007 tavaszán, folyamatban vannak.

237 (Megjegyzés - Popup)

Ez vonatkozik az első világháborúról szóló nemcsak magyar, hanem német, orosz, lengyel, sőt angol kiadású történelemkönyvekre is.

238 (Megjegyzés - Popup)

Szende Katalin: „Én most is mindennap Sopronban vagyok...” Születésnap beszélgetés Mollay Károllyal. SSz. 47 (1993) 296–305.

239 (Megjegyzés - Popup)

Kovács József: Die Ödenburger Chronik. Eine Gattung der Schriftlichkeit bei den Weinbauern. In: Forscher – Gestalter – Vermittler. Festschrift Gerald Schlag. Hg. von Wolfgang Gürtler – Gerhard J. Winkler. Eisenstadt. 2001. 195–204. (Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, 105.) A hivatkozott kézirat az Evangélikus Országos Levéltárban található, Budapesten, az I.a 8./9. számon.

240 (Megjegyzés - Popup)

Bán János: Kaleschiák Péter (1616–1696). SSz 6 (1942) 86–89.

241 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 88.

242 (Megjegyzés - Popup)

Bán János kéziratban maradt munkáját „A Soproni Katolikus Konvent története” címen 2000-ben a Soproni Katolikus Konvent elnöke, Dr. Dívós Lajos kérésére sajtó alá rendeztem és 2000-ig folytattam. (Sopron, 2000.) Gröhlich Ferenc nevét Bán János „A katolikus státus” című fejezetben a 16. lapon említi.

243 (Megjegyzés - Popup)

Molla (Mulla illetve mullah is) angolul mullah, észak-afrikai francia nyelven moulay; perzsa nyelven iszlám tanító, prédikátor pap, teológusnövendék. Az arab maula „Úr” „Mester” „Védelmező” megnevezésből vezetik le. Eredetileg a Molla a siíta tudós pap – és jogtudós – általános megnevezése, az arab megszólítás szerint maula. (<http://de.wikipedia.org/wiki/Molla> - letöltése: 2007. máj. 6.)

244 (Megjegyzés - Popup)

Kérésemre Dominkovits Péter főlevéltáros baráti szívességből ellenőrizte a szennylevél feljegyzésének olvasatát a Soproni Levéltár Mikrofilmtárában található, a Magyar Országos Levéltár jelzete alapján A. 1909. raktári számú mikrofilmen. A Kaleschiák-féle krónika említett oldalainak fénymásolatát 1985-ben néhai Hiller István soproni egyetemi könyvtári főigazgató iskolatársam baráti segítségével kaptam meg.